

რიდერი

საბაკალავრო სასწავლო კურსისთვის: „ეთნიკურობა, სამშობლო,
ნაციონალიზმი“

ავტორი: ვლადიმერ გამსახურდია

ფსიქოლოგიის დეპარტამენტი,

ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

2021

სარჩევი

კვირა N1	3
კვირა N2	23
კვირა N4	32
კვირა N5	43
კვირა N8	73
კვირა N13	85

კვირა N1

„ქართველთა ეთნიკური იდენტობის ასპექტებისა და სტრუქტურის კვლევა მოდერნულ კონტექსტში“, ვლადიმერ გამსახურდია, დისერტაცია, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016, გვ. 16-35

სელფისა და იდენტობის კვლევა ინტერესს ჯერ კიდევ ანტიკური დროიდან იწვევდა. უკვე ძველი ბერძენი ფილოსოფოსები ცდილობდნენ ეპოვათ პასუხები კითხვებზე თუ ვინ/რა არის ადამიანი? ან რაში მდგომარეობს ცხოვრების აზრი თუ ადამიანური ყოფიერების საზრისი და მიზანი? მათთვის არც რეტროსპექტული ანალიტიკური პრაქტიკა იყო უცხო (Owens, 2006, pp. 205-233). ამგვარი ძიებები მთელი ისტორიის მანძილზე გრძელდებოდა.

დღეს ურიცხვი ოდენობის რაციონალური თუ ირაციონალური შეხედულება და წარმოდგენა გვხვდება, რომლებიც თავისებურად განსაზღვრავენ სელფისა და იდენტობის მნიშვნელობას (მაგალითად, რელიგიები და სხვა მაგიური პრაქტიკები; თანამედროვე მითოლოგიური შეხედულებები და ცრურწმენები). ეს ფაქტი ამ საკითხისადმი არსებულ საყოველთაო ინტერესსა და მის დიდ მნიშვნელობას ადასტურებს.

საზოგადოებრივი ინტერესის ფონზე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ სელფისა და იდენტობის ცნებების მიმართ ინტერესი მაღალია სოციალურ მეცნიერებაშიც. აკადემიურ სივრცეში იდენტობისა და ეთნიკურობის თემები უაღრესად პოპულარულია მეცხრამეტე საუკუნიდან დღემდე.

მიმართება სელფსა და იდენტობას შორის

ფსიქოლოგიურ თუ ანთროპოლოგიურ სამეცნიერო სტატეებში სელფსა და იდენტობას ხშირად ურთიერთმონაცვლე ტერმინებად იყენებენ. ბევრი მეცნიერი მათ შორის იგივეობის ნიშანს სვამს, თუმცა, სინამდვილეში მათ შორის ნატიფი განსხვავებაა

(Owens, 2006). ვფიქრობ ჩვენი მსჯელობის დასაწყისში მიზანშეწონილი იქნება ხსენებულ ორ ტერმინს შორის არსებული მიმართება განვიხილოთ.

სელფი იდენტობასთან შედარებით უფრო ფართო ცნებას წარმოადგენს. მათ შორის მიმართების დასანახად ყველაზე მარტივი იქნება იერარქიული სტრუქტურის წარმოდგენა. ოუენსი მიუთითებს, რომ სელფი მოიცავს იდენტობებს. სელფი შეიძლება მოიცავდეს რამდენიმე, ერთმანეთისაგან განსხვავებულ და წინააღმდეგობაში მყოფ იდენტობებსაც კი.

ტიმოთი ოუენსის თქმით „სელფი წარმოადგენს გრძნობების, სელფ-რეფლექსიების (თვით-არეკვლა/დაკვირვება), ენის, მოტივებისა და იდენტობების რეპრეზენტაციას“. კლასიკური მიდგომის მიხედვით, სელფი ფსიქიკური პროცესების გამამთლიანებელი და ერთიანი შინაგანი სტრუქტურის მქონე მთლიანობის მაფორმირებელი პერმანენტული პროცესია (Owens, 2006, pp. 205-233). შესაბამისად, იდენტობა წარმოადგენს უაღრესად მნიშვნელოვან და სიტუაციურად სელფის (გადამწყვეტად) განმსაზღვრელ ელემენტს. იდენტობა განსაზღვრავს პიროვნების (სელფის) ვინაობასა და მასთან დაკავშირებულ მოლოდინებს ყოველ კონკრეტულ კონტექსტში. თუმცა, მისი დიდი მნიშვნელობის მიუხედავად, ყოველი კონკრეტული სახის იდენტობა პიროვნული მთლიანობის შემადგენელი მხოლოდ ერთ-ერთი ელემენტია. იდენტობები შეიძლება შეიცვალოს და მოდიფიცირდეს. იდენტობის ცვალებადი ბუნება ავლენს სელფის დინამიკურ ბუნებას.

კლასიკურისგან განსხვავდება სელფის შესახებ არსებული პოსტმოდერნული და ნეოფსიქოანალიტიკური წარმოდგენები. ამ საკითხს უფრო დეტალურად ქვემოთ განვიხილავთ, თუმცა, აქ მოკლედ აღვნიშნავ, რომ თანამედროვე ფსიქოანალიტიკოსთა ნაწილი საერთოდ უარყოფს ერთიანი სელფის არსებობას და ამტკიცებს, რომ პიროვნება არაერთი დამოუკიდებელი სელფისაგან შედგება (Hollan, 2000). მათი აზრით, პიროვნების შემადგენელი სელფებიდან სიტუაციურად ის იწევს წინ, რომელიც არსებულ ვითარებასთან მიმართებაში ყველაზე ადეკვატურია. თუ ამ

ხედვას მივიღებთ, მაშინ სელფი არ არის მთლიანობა. ვფიქრობ ეს მიდგომა კარგად ხსნის ერთმანეთთან წინააღმდეგობაში მყოფი იდენტობების ერთ სტრუქტურაში თანაარსებობის შესახებ დილემას, თუმცა, ის ჩიხში ექცევა პიროვნების მუდმივობის ახსნის მცდელობისას.

იდენტობა ნებისმიერ შემთხვევაში სელფის ერთ-ერთი ასპექტია, მიუხედავად იმისა, მთლიანია ის თუ ფრაგმენტული. მთელის თვისებები გააჩნიათ მის შემადგენელ ელემენტებსაც, და, პირიქით. სელფის თვისებებს ჩვენ მის შემადგენელ ცალკეულ ელემენტებზე, მათ შორის, იდენტობაზე დაკვირვების შედეგად დავინახავთ. ამავე დროს, იდენტობის ბუნების ახსნა შესაძლებელია მხოლოდ სელფის მთლიანობითი ბუნების გაგების შედეგად. და, პირიქით, მთელის ფუნქციონირების კანონზომიერებების დადგენა შეიძლება მისი ელემენტების შესწავლის საშუალებით.

შემოთავაზებული კვლევის ფარგლებში იდენტობის კვლევა სელფის შესწავლის კონტექსტში წარიმართა. განხილვის პროცესში ამ ორ ტერმინს ჩვენ ზოგჯერ ერთდროულად, ზოგჯერ კი საერთოდ ერთმანეთის მონაცვლედ გამოვიყენებთ, რადგან ერთი ავლენს მეორეს და პირიქით.

იდენტობა - ცნების განსაზღვრება

“ოქსფორდის ინგლისური ენის განმარტებითი ლექსიკონის თანახმად, ტერმინი ‘იდენტობა’ წარმოშობილია ლათინური სიტყვებიდან ‘idem’ (იგივე) და ‘identidem’ (ისევ და ისევ იგივე) (Rosa & Blanco)(Орлова, 2010). თანამედროვე სოციალურ სამეცნიერო დისკურსში იდენტობის პირვანდელი მნიშვნელობები ნაწილობრივ კვლავაც ნარჩუნდება, თუმცა, მისი მნიშვნელობა დღეს უფრო დახვეწილი და შინაგანად დატვირთულია.

სელფისა და იდენტობის შესწავლის ერთ-ერთი პირველი მცდელობა დაკავშირებულია ამერიკელი ფსიქოლოგის/ფილოსოფოსის, უილიამ ჯემსის სახელთან. მან სელფს „ფსიქოლოგიის ყველაზე თავსატეხი თავსატეხი უწოდა“ (James,

1890, p. 330). უილიამ ჯემსმა იდენტობა განსაზღვრა, როგორც 'პიროვნების იგივეობის ცნობიერება'. ის ფიქრობდა, რომ იდენტობა სტაბილური სუბსტანციაა, რომელიც მუდმივობას ინარჩუნებს დროსა და სივრცეში. ჯემსისთვის იდენტობა სელფ-რეფლექსიის (თვით-არეკვლის/დაკვირვების/გააზრების) შედეგია და ის ცალსახად ინდივიდუალური აქტივობის ნაყოფია.

ამგვარად, უილიამ ჯემსი იდენტობის ცნებაზე საუბრისას აქცენტს ინდივიდუალური თვითაღქმისა და თვითდაკვირვების მნიშვნელობაზე აკეთებს და არ ითვალისწინებს სოციალური დეტერმინანტების მნიშვნელობას (Hammack, 2008, p. 226). მსგავს იდეას გვთავაზობს მოგვიანებით ამერიკელი პერსონოლოგი გორდონ ოლპორტიც. გორდონ ოლპორტი მიუთითებს, რომ ყველა ადამიანს სჭირდება თვითიგივეობის შეგრძნების ქონა. მათ სჭირდებათ იცოდნენ, რომ მათი ამჟამინდელი მე არის განგრძობითი პროცესის შედეგი და ისინი კვლავ ის პიროვნებები არიან, ვინც ადრე იყვნენ (Markus & Kitayama, 1991).

უილიამ ჯემსისა და გორდონ ოლპორტისეული კლასიკური მიდგომების მნიშვნელოვან ნაკლს წარმოადგენდა სოციოკულტურული ფაქტორებისა და პიროვნული სტრუქტურების დინამიკური ხასიათის ფაქტობრივად სრული უგულებელყოფა. არადა, სელფთან და იდენტობებთან დაკავშირებული შემდგომი კვლევები და, მითუმეტეს, თანამედროვე მიდგომები სწორედ სოციალური და კულტურული დეტერმინანტების პიროვნულ მოდელებში ინტეგრაციასა და ამ სტრუქტურების ცვალებადობის ინტერპრეტაციის მცდელობებთან არის დაკავშირებული.

სელფისა და იდენტობის მოდერნული კვლევითი მიდგომების ჩასახვა მეოცე საუკუნის დასაწყისში ჩიკაგოს სიმბოლური ინტერაქციონიზმის სკოლაში ხდება. ეს პროცესი, პირველ რიგში, ჩარლზ კულის სახელთან არის დაკავშირებული, რომელმაც პირველმა შემოიტანა იდეა სოციალური გარემოს, როგორც სელფის და, ზოგადად, პიროვნული სტრუქტურების მაფორმირებელი და განმსაზღვრელი ფაქტორის

შესახებ. ჩარლზ კული გახლავთ 'ამრეკლავი სარკისებური სელფის' მეტაფორის ავტორი (Hammack, 2008). 'სარკისებური მეტაფორა' ასახავს სხვა ადამიანების მიერ გამოხატული შეფასებების მნიშვნელობას პერსონალური სელფის ჩამოყალიბებისა და მისი განვითარების დინამიკური პროცესისათვის.

კულის შემდგომ სულ უფრო და უფრო პოპულარული ხდება სოციალური დეტერმინანტების სელფის განმსაზღვრელ მოდელში ინტეგრაცია. დროის საკმაოდ მცირე შუალედში, უკვე ემილ დურკემიც მიუთითებს, რომ სელფი ძირითადად სოციალური ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად მიღებული პროდუქტია (Durkheim, 2008).

ჯორჯ ჰერბერტ მიდი აგრძელებს მუშაობას სოციალური ინტერაქციის მნიშვნელობის შესწავლაზე და მეოცე საუკუნის ოცდაათიან წლებში სელფისა და იდენტობების ფორმირების განახლებულ მოდელს გვთავაზობს. ამ მოდელის მიხედვით, გარემო ფაქტორებს განმსაზღვრელი/გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. ჯ. ჰ. მიდი აქცენტს სოციალური პროცესის მნიშვნელობაზე აკეთებს. ის მიიჩნევს, რომ იდენტობა წარმოადგენს არა სტაბილურ და სუბსტანციურ წარმონაქმნს, არამედ დინამიკურ მოცემულობას. ჯ. ჰ. მიდისთვის სელფი სხვა სოციალურ ელემენტებთან ურთიერთობის პროცესში განსაზღვრავს თავის თავს და საკუთარ თავში/სელფში მოიცავს სხვა ადამიანების მიერ გამოთქმულ შეფასებებს საკუთარი თავისვე შესახებ. ჯ. ჰ. მიდის მოდელის თანახმად, სელფი სოციალური აქტების ინტერნალიზების შედეგია. სოციალური აქტები ინდივიდუალური და პერსონალური სელფის განუყოფელი ნაწილია.

“სელფი არის არა იმდენად სუბსტანცია, რამდენადაც პროცესი, რომლის ფარგლებშიც აქტებისაგან შემდგარი კომუნიკაცია ინტერნალიზებულ იქნა ორგანულ ფორმაში... სოციალური აქტების ორგანიზაცია იმპორტირებულ იქნა ორგანიზმში და იქცა ინდივიდის გონებად (mind) (Mead, 1934, p. 178).

გასათვალისწინებელია, რომ სოციალურ ფაქტორებზე აქცენტირების პარალელურად, ჯ. ჰ. მიდი ინდივიდუალური რეფლექსიისა და ინტერპრეტაციის მნიშვნელობაზეც საუბრობს. ‘სელფი შედგება სოციალური პროცესისა და მასზე (ამ პროცესზე) განხორციელებული ინდივიდუალური რეფლექსიისაგან’. ამ კუთხით ის მეოცე საუკუნის ბოლოს განვითარებული ხედვების ანტიციპაციას ახდენს. თუმცა, უნდა ვაღიაროთ, რომ ეს საკითხი მისთვის წინა პლანზე არ იმყოფებოდა და, ამდენად, ნაკლები მნიშვნელობა ენიჭებოდა.

ჩარლზ კულისა და ჯ. ჰ. მიდის იდეების შემდგომი განვითარება დაკავშირებულია ირვინ გოფმანის დრამატურგიული სოციალური ინტერაქციის თეორიასთან. ირვინ გოფმანის მიხედვით, თითოეული ინდივიდი ნებისმიერ სიტუაციაში საკუთარ თავზე არსებული გარემოებების შესატყვის როლს/იდენტობას იღებს და ამ როლებთან დაკავშირებული მოლოდინების შესაბამისად იქცევა. ირვინ გოფმანის თანახმად, ინდივიდუალური სელფი სპეციფიკური სიტუაციისა და არსებული კონტექსტის მიერ განისაზღვრება. ამ მოდელის თანახმად, ადამიანებს შეუძლიათ განსხვავებული როლების მორგება, ამავე დროს, ერთსა და იმავე როლს შეიძლება განსხვავებული ადამიანები ასრულებდნენ. ამ ურთიერთშენაცვლების ერთ-ერთი თანმდევი ნაყოფია ის, რომ ადამიანებს შეუძლიათ განჭვრიტონ ერთმანეთის გრძნობები, ფიქრები, მოტივაცია, გაუგონ ერთმანეთს და მიხვდნენ, თუ რას შეიძლება ფიქრობდნენ სხვები მათ შესახებ. ეს შესაძლებელი ხდება იმდენად, რამდენადაც ისინი იცნობენ იმ როლებს, რომლებსაც სხვა ადამიანები ასრულებენ. სოციალურ ელემენტებს შეთანხმებული აქვთ თითოეული როლის შესაბამისი ქცევა და აქვთ მსგავსი მოლოდინები. ირვინ გოფმანის თეორიის ერთ-ერთი უმთავრესი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ მან ხაზი გაუსვა ‘სელფის’ მიერ საკუთარი მე-ს შესახებ ‘სხვების’ მიერ მოწოდებული რეფლექსიების ინკორპორირების განსაკუთრებულ მნიშვნელობას პიროვნების იდენტობების სტრუქტურათა და, ზოგადად, სელფის ჩამოყალიბებისათვის.

ამგვარად, ირვინ გოფმანთან ვხვდებით სელფის სოციალურად დეტერმინირებულ პროცესს. ინდივიდს გააჩნია კონკრეტულ სიტუაციებთან და კონტექსტებთან დაკავშირებული სპეციფიკური მოლოდინები. ამ მოლოდინებს ის საკუთარად მიიჩნევს, თუმცაღა, სინამდვილეში ეს მოლოდინები გარემოში არსებული წარმოდგენებისა და შეფასებების ინტერნალიზებული ფორმებია და არა ინტრაფსიქიკური წარმოშობის. ირვინ გოფმანის მიდგომა რადიკალურად სოციალურად ორიენტირებულია (Goffman, 1959).

სოციოლოგიური მიდგომების პარალელურად, იდენტობის ძიება ფსიქოანალიტიკური ტრადიციის ჩარჩოებშიც მიმდინარეობდა. ნაკლებად შევხები ორთოდოქსულ ფსიქოანალიტიკურ მიდგომებს, რადგანაც დღევანდელი გადასახედიდან მათი აქტუალურობა მინიმალურია ბიოპერსონალისტური აქცენტირების გამო.

იდენტობის კონცეპტის ფსიქოანალიტიკური მიდგომით დამუშავების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მცდელობა ერიკ ერიქსონის სახელთანაა დაკავშირებული. ერიკ ერიქსონის მიერ ორთოდოქსული ფსიქოანალიტიკური მოდელის განახლების კუთხით შეტანილი წვლილი მე-ს განვითარების ფროიდიანულ თეორიაში სოციალური ფაქტორის ჩამატებაში გამოიხატება, თუმცაღა, მან შეინარჩუნა მე-ს ფორმირების კლასიკური ფსიქოანალიტიკური მოდელისათვის დამახასიათებელი უნივერსალურობა და იერარქიულობა. ერიკ ერიქსონი მიუთითებს, რომ იდენტობის ფორმირებაზე ბიოლოგიური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორები ერთობლივად ახდენენ ზეგავლენას (ზეგავლენას მთლიანობითი ხასიათი აქვს). სოციალური ინტერაქციონისტების მსგავსად, ერიკ ერიქსონი ამტკიცებდა, რომ სელფ-კონცეპტის ფორმირებაზე გავლენას ახდენს არა მხოლოდ თვითრეფლექსიები, არამედ ის, ასევე, ითვალისწინებს 'სხვების' წარმოდგენას მის (პერსონის) შესახებ და საზოგადო იდეალებს/მოლოდინებს/წარმოდგენებს (Erikson, 1968).

ერიკ ერიქსონისეული მოდელი, ფროდისეულ პიროვნებაზე ცენტრირებულ ფსიქოანალიტიკურ მიდგომასთან შედარებით, წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა, თუმცა, მისი მთავარი სისუსტე სელფის განვითარების უნივერსალისტური სტადიალური მოდელის წარმოდგენა იყო. ერიკ ერიქსონმა არ გაითვალისწინა კულტურული და კონტექსტური ფაქტორები და ჩვენს სამყაროში არსებული განვითარების მოდელების მრავალფეროვნება. ერიკ ერიქსონის მოდელის თანახმად შეუძლებელია აიხსნას მსოფლიოში არსებული განვითარების განსხვავებული კულტურული სქემები (სქიმატა) და მოდელები.

ერიკ ერიქსონის თეორიის შემდგომი დახვეწა სცადა ჯეიმს მარსიამ. ის ინარჩუნებდა ერიქსონისეულ წარმოდგენას სტადიალური განვითარებისა და იდენტობის კრიზისის ნაწილობრივი სოციალური დეტერმინაციის შესახებ. ჯეიმს მარსიას მიერ შემოტანილი სიახლე იმაში მდგომარეობდა, რომ მან ცალკეული კულტურის შიგნით არსებული პიროვნებების იდენტიფიკაციის დონის საფეხურებრივი/იერარქიული განსაზღვრება მოახდინა. მისი აზრით, ადამიანები განსხვავებული დონით არიან ინტეგრირებული საკუთარ კულტურებში. იდენტიფიკაციის დონე ცვალებადობს სრული გაუცხოებიდან იგივეობის სრულ განცდამდე (Marcia J. E., 1966).

თანამედროვე სოციალურ მეცნიერებას თვითცნობიერების ჩამოყალიბების პროცესისათვის სოციალური ზეგავლენის მნიშვნელობის შესახებ ემპირიულ მტკიცებულებებს ზოოფსიქოლოგიური კვლევებიც აწვდის. ამერიკელმა ბიოფსიქოლოგმა გორდონ გელაპმა ერთმანეთს შეადარა იზოლაციასა და სტანდარტულ სოციალურ გარემოში გაზრდილ შიმპანზეთა შერჩევები. კვლევამ აჩვენა, რომ წინარე სოციალური ინტერაქციის გამოცდილების მქონე შიმპანზეები იოლად ახდენდნენ სარკეში საკუთარი თავის იდენტიფიცირებას მაშინ, როცა იზოლაციაში გაზრდილი ინდივიდები თვითამოცნობის ვერანაირ ნიშანს ვერ ავლენდნენ. იზოლაციაში გაზრდილ ინდივიდებს არ ჰქონდათ საკუთარი თავის განსხვავებულობის განცდა და საკუთარ თავს გარემოდან ვერ გამოყოფდნენ. ისინი

ვერ ხვდებოდნენ, თუ ვის უყურებდნენ სარკეში (Gallup, 1977). ეს მონაცემები ამყარებს სოციალურად ორიენტირებული თეორიების სანდოობას და გვიჩვენებს, რომ გარემო კომპონენტის გათვალისწინების გარეშე არ არსებობს სელფი თუ იდენტობა, როგორც ასეთი.

გორდონ გელაპის მონაცემების გამოყენება ინტერდისციპლინური მიდგომის ადეკვატურობის ილუსტრირების საშუალებას გვაძლევს. ნათელია, რომ ის თეორიული კონსტრუქციები, რომლებიც სოციოლოგიური თუ სოციალურ-ფსიქოლოგიური მეცნიერების ჩარჩოებში განვითარდა, უშუალო მტკიცებულებებს ვერ პოულობს ამ დისციპლინებს შიგნით და მხოლოდ თეორიულ კონსტრუქციებად რჩება. ამ დროს, სოციობიოლოგიაში არსებული მონაცემები ნათლად ახდენს სოციალური ფაქტორის მნიშვნელოვნების პრეზენტაციას. რატომ უნდა ვთქვათ ამ მონაცემების ფსიქოანთროპოლოგიურ მეცნიერებაში ინტეგრაციაზე უარი?! ვფიქრობ, რომ ერთი შეხედვით განსხვავებულ დისციპლინებში, ვხედავთ სრულიად ლოგიკურად დაკავშირებულ მონაცემთა ჯაჭვს, რომელიც ინდივიდუალური სელფის ჩამოყალიბების პროცესისათვის სოციალური კომპონენტის დიდ მნიშვნელობას ადასტურებს.

საბოლოოდ, კლასიკური ნაშრომების შეჯამების საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ იდენტობა პიროვნების ერთ-ერთი ის ასპექტია, რომელიც დროსა და სივრცეში სელფის 'მუდმივობას' უზრუნველყოფს. თუმცა, მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ ეს 'მუდმივობა' არ არის აბსოლუტური ან ბუნებრივად თანშობილი. იდენტობა ყალიბდება ინდივიდის გარემოსთან სოციალური ინტერაქციის პირობებში, რაც მას დინამიკურ და ცვალებადს ხასიათს სძენს. საკუთარი იდენტობის აღქმა შეიძლება პიროვნებამ გადაიაზროს, გადააფასოს და შეცვალოს ინტრა თუ ექსტრა ფსიქიკური ფაქტორების ზეგავლენის საფუძველზე.

განსხვავებულ სოციო/კულტურულ/ფიზიკურ კონტექსტებში სელფი და მისი შემადგენელი იდენტობების სტრუქტურა მინიმალურ დონეზე მაინც უნდა

ინარჩუნებდეს მთლიანობას გარემოდან მომდინარე განსხვავებული ზეგავლენების მიუხედავად. ამა თუ იმ იდენტობის მქონე პირისგან ჩვენ ველით, რომ ის მეტ-ნაკლებად მსგავსად მოიქცევა ცალკეულ სიტუაციებში ან, როგორც მინიმუმ, მისი ქცევები ლოგიკურ თანხმობაში მაინც იქნება ერთმანეთთან და შესაბამისობაში იქნება მისი სელფის შესახებ არსებულ ზოგად მოლოდინებთან (Wetherell M. , 2009). მეორეს მხრივ, გასათვალისწინებელია, რომ ადამიანს შეიძლება ჰქონდეს არაერთი იდენტობა, რომლებიც განსხვავებულ სოციალურ სიტუაციებთან და როლებთან იქნება დაკავშირებული. სოციალური ინტერაქციის პროცესში იდენტობები შეიძლება ნაწილობრივ ან სრულად მოდიფიცირდეს - მთავარია რომ ეს ცვლილებები იმგვარად მოხდეს, რომ სელფის განგრძობითობა იქნას უზრუნველყოფილი.

„კულტურის“ აღზევება

ჩარლზ კული, ჯ. ჰ. მიდი და ერიკ ერიქსონი საუბრობდნენ სელფისა და იდენტობის მთლიანობითი და შეჭიდული სტრუქტურის ფორმირების უნივერსალური პროცესის შესახებ, თუმცა, ისინი არ ითვალისწინებდნენ პიროვნული სტრუქტურების მოქნილ და წინააღმდეგობრივ ხასიათს, რომელიც იწვევს და საშუალებას იძლევა საკუთარი ინდივიდუალური სელფის განსხვავებულ გარემოსა და კონტექსტთან მიმართებაში განსხვავებული ინტერპრეტირებისა.

კლასიკურმა ავტორებმა ვერ გასცეს პასუხი მთელ რიგ სხვა კითხვებსაც. დღემდე გაურკვეველი დარჩა, თუ როგორ ახერხებენ ინდივიდები სელფის შინაგანი მთლიანობის, შეჭიდულობისა და ‘მუდმივობის’ შენარჩუნებას იმის მიუხედავად, რომ მათი პიროვნული სტრუქტურები უეჭველად მოიცავენ ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებულ იდენტობებს (თეორიულად დასაშვებია წინააღმდეგობაში მყოფ იდენტობებსაც კი). მაგალითად, ადამიანს, შესაძლოა, ჰქონდეს შერეული ეთნიკური იდენტობა, თუ მისი მშობლები განსხვავებული ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები არიან. ასევე, გაურკვეველი რჩება, თუ როგორ ნარჩუნდება

პიროვნების 'მუდმივობა' იმ ფონზე, როდესაც ის მუდმივად ადაპტირდება გარემოსთან და იცვლება.

სელფისა და იდენტობის შემდგომი თეორიული დამუშავების პროცესში ნარჩუნდება აქცენტები მე-ს განვითარების პროცესისათვის სოციალური და პიროვნული ფაქტორების მნიშვნელობის შესახებ. თუმცა, პრობლემად რჩებოდა ცალმხრივი მიდგომების არსებობა. ცალკეული სამეცნიერო სკოლის წარმომადგენლები მეოცე საუკუნის უკანასკნელ ათწლეულებამდე მხოლოდ სოციალურ ან მხოლოდ პერსონალურ ასპექტებზე აკეთებდნენ აქცენტს.

სელფისა და იდენტობის კვლევების გამოწვევებს ახალ სიცოცხლეს სძენს კულტურულ-ფსიქოლოგიური კვლევები ემიკური მიდგომით, რომლებიც სოციალური ფაქტორის გარდა, კულტურულ ფაქტორსაც ითვალისწინებენ. დასავლურმა სოციალურმა მეცნიერებამ მხოლოდ მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში აღმოაჩინა (ხელახლა) ლევ ვიგოტსკის კულტურაზე ცენტრირებული მიდგომა, რამაც კონცეპტუალურად გაამდიდრა კულტურული და, მათ შორის, იდენტობების კვლევები (Cole, 1998). ლევ ვიგოტსკი რეალურად მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწეობდა, თუმცა ამ პერიოდში ის დასავლური სამეცნიერო სამყაროს თვალსაწიერს მიღმა იყო დარჩენილი. შეიძლება ითქვას, რომ ნაწილობრივ მის 'აღმოჩენასთან' არის დაკავშირებული მეოცე საუკუნის 80-90-იან წლებში მოდერნული - კულტურაზე-ცენტრირებული კულტურის ფსიქოლოგიისა და ფსიქოლოგიური ანთროპოლოგიის განვითარება. ამ პერიოდში დასავლური სამეცნიერო სამყარო უკვე აქტიურად ინტერესდება რუსული კულტურულ-ისტორიული ფსიქოლოგიური სკოლითა და უშუალოდ ლევ ვიგოტსკის მიდგომით. მიუხედავად იმისა, რომ ქრონოლოგიურად რეალურად ასე არ არის, ლევ ვიგოტსკი მაინც თანამედროვე სამეცნიერო დისკურსის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაწილად შეგვიძლია განვიხილოთ.

უნდა ითქვას, რომ ლევ ვიგოტსკი არასოდეს ყოფილა დაინტერესებული კონკრეტულად სელფისა და იდენტობების კვლევებით, თუმცა მისი ფუნდამენტური

ნაშრომები მჭიდროდ არის დაკავშირებული ამ თემასთან და მნიშვნელოვან მასალას იძლევა განსჯისათვის (ამ მიმართულებითაც). კერძოდ, ჩვენთვის საინტერესოა ლევ ვიგოტსკის მიერ შემოთავაზებული იდეა “შინაგანი მეტყველების” და ‘სოციალური მეტყველების’ შესახებ. ამერიკელი კულტურის ფსიქოლოგის - ფილიპ ჰამაკის აზრით, ცნება ‘შინაგანი მეტყველება’ ლევ ვიგოტსკისათვის იმავე მნიშვნელობას ატარებდა, რასაც ‘იგივეობა’/‘მსგავსება’ უილიამ ჯემსისა და ერიკ ერიქსონისათვის. ლევ ვიგოტსკისეული ‘შინაგანი მეტყველება’ გამოხატავს იდენტობის შინაგან, ბაზისურ ასპექტს. რაც შეეხება ‘სოციალურ მეტყველებას’, ის გულისხმობს საკუთარი თავის გამოხატვას გარემოში, საკუთარი თავის ‘სხვებისთვის’ რეპრეზენტაციას, და, ამით იდენტობის სოციალურ ასპექტსაც წარმოადგენს.

ერიკ ერიქსონისა და სხვა კლასიკოსი ავტორებისგან განსხვავებით, ლევ ვიგოტსკი აქცენტს ისტორიული და კულტურული ფაქტორების მნიშვნელობაზე აკეთებს. მისი აზრით, ინდივიდები სოციალურ და კულტურულ ზეგავლენებს ექვემდებარებიან და ისრუტავენ გარემოს მიერ მოწოდებულ მაკრონარატივებს. ეს მაკრონარატივები, ლევ ვიგოტსკის თანახმად, ისტორიული განვითარების პროცესშია ჩამოყალიბებული და ენკულტურაციის პროცესში ინტეგრირდება სელფის სტრუქტურაში. ამდენად, პიროვნება წარმოგვიდგება არა მხოლოდ როგორც ინდივიდუალური თვით-რეფლექსიის ან თუნდაც მშრალი სოციალური მიმართებების ინტერნალიზაციის შედეგად მიღებულ პროდუქტად, არამედ, ასევე, ისტორიულად ჩამოყალიბებულ კულტურული მთლიანობის ნაწილად. ლევ ვიგოტსკის თანახმად, კულტურული შინაარსები სელფის განუყოფელი ნაწილია (Hammack, 2008, pp. 230-231).

ვფიქრობ, რომ ეთნიკური დისკურსები ერთ-ერთ იმ მნიშვნელოვან მაკრონარატივად შეგვიძლია განვიხილოთ, რომელიც სელფისა და კონკრეტულად იდენტობის კონსტრუირებას ახდენს.

კულტურული კონტექსტის მნიშვნელობის შესახებ წარმოდგენები მეოცე საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში სულ უფრო პოპულარული ხდება. სელფისა და იდენტობის

კვლევა პრაქტიკულად წარმოუდგენელი ხდება იმ კონტექსტის არსობრივი გათვალისწინების გარეშე, რომლის პირობებშიც იზრდება და ყალიბდება პიროვნება (Shweder & LeVine, 1984)

ამგვარად, სელფისა და იდენტობის მაფორმირებელ ფაქტორებს შორის, ინდივიდუალური და სოციალური ფაქტორების გარდა, ჩნდება მესამე, კულტურული ფაქტორი.

ვფიქრობ, რომ კულტურისგან განსხვავებით, ლევ ვიგოტსკიანური ისტორიული განვითარების ფაქტორის აპრიორულად გათვალისწინება არ არის მიზანშეწონილი. მიმდინარე სოციოკულტურული კონტექსტი შეიძლება ჩამოყალიბდეს მიმდინარე გამოწვევების საპასუხოდაც, ყოველგვარი ისტორიული წარსულის გარეშე. ამ კუთხით შეგვიძლია გავიხსენოთ ჯერ კიდევ მარგარეტ მიდის მიერ შემოთავაზებული პრეკონფიგურაციული ჯგუფის ფორმირების ცნება, რომელიც ახალ გარემოში, მანამდე ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ადამიანების მიერ ახალი ჯგუფის ჩამოყალიბების შესაძლებლობას უშვებს, პრაქტიკულად ყოველგვარი წინაპირობების გარეშე (Стефаненко, 2009). მეორეს მხრივ, რაც ყველაზე არსობრივია აქ ჩემთვის, კულტურული ფაქტორის გათვალისწინებით ჩვენ ავტომატურად ვითვალისწინებთ მისი ჩამოყალიბების წინაპირობებსაც. ჯგუფის ჩამოყალიბების წინაპირობა კი შეიძლება იყოს ან არ იყოს ისტორიული განვითარების პროცესში არსებული ელემენტი. ვფიქრობ, რომ კულტურული კონტექსტი მოიცავს ისტორიულ ფაქტორსაც იმ შემთხვევაში, თუ ის საერთოდ არსებობს.

სელფი და იდენტობა, როგორც საკვლევი საკითხი, ექცევა თანამედროვე კულტურული ფსიქოლოგიური და ფსიქოანთროპოლოგიური მეცნიერების შესწავლის სფეროში, რომელიც მიზნად პიროვნებისა და გარემოს შორის არსებული ურთიერთმიმართებისათვის მახასიათებელი კანონზომიერებების შესწავლას ჰოლისტური მიდგომის საშუალებითა და ყველა შესაძლო ფაქტორის (პიროვნული, სოციალური, კულტურულ-კონტექსტური) გათვალისწინებით ისახავს.

აქამდე ჩვენ განვიხილავდით სელფის დინამიკურ ბუნებას და მის უნარს, რომ გარემოში მოახდინოს ადაპტაცია. მეოცე საუკუნის ბოლოს განვითარებულმა პროცესებმა მსოფლიოში არსებული დინამიკა მანამდე არნახულ ტემპებამდე გაზარდა, რამაც პიროვნებები ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა. ცვლილებებისა და სამყაროს მრავალფეროვნების უკიდურესი ინტენსიფიკაციის პირობებში კი, სულაც ეჭვქვეშ დადგა სელფის არსებობა. შემდეგ ქვეთავში უფრო დაწვრილებით განვიხილავთ ამ საკითხს.

იდენტობა პოსტმოდერნულ რეალობაში

პიროვნებისა და კულტურის კვლევისადმი არსებული ტრადიციული მიდგომების ცვლილებები ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის სამოციანი წლების ბოლოდან იწყება და განსაკუთრებით უკვე 80-იანი წლებიდან ძლიერდება.

კლასიკური მიდგომის მიხედვით, კულტურა დროსა და სივრცეში სტაბილურად არსებულ მოცემულობად განიხილებოდა. იდენტობა სტაბილური მდგომარეობის აღმნიშვნელ მარკერად ითვლებოდა. გლობალიზაციამ არსებითად შეცვალა ამგვარი გაგება. მიგრაციის მზარდმა დონემ და კულტურული ელემენტების ერთი ქვეყნიდან მეორეში აქტიურმა გავრცელებამ გააქრო ერთგვაროვანი საცხოვრებელი სივრცეები. კულტურები აღარ არიან მიმაგრებული ერთ კონკრეტულ ფიზიკურ სივრცეზე. თქვენ მთელს მსოფლიოში შეგიძლიათ შეხვდეთ რუსულ თუ იტალიურ სამზარეულოს, ესპანურ ცეკვებს, ამერიკულ მაკდონალდსსა და ა. შ. (Linger, 2007).

კულტურათა ჰომოგენურობა და კონკრეტულ ფიზიკურ სივრცეში ლოკალიზაცია წარსულში დარჩა. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ამგვარი რეალობა არც წარსულში იყო აბსოლუტური. დღევანდელ დღეს ადამიანები ჰეტეროგენურ კულტურათა შემადგენელი ელემენტების თანაცხოვრების პირობებში ცხოვრობენ. თანამედროვე რეალობაში რიგითი ადამიანი ეჯახება კულტურათა მიქსს და დომხალსაც კი. მთელი სისავსით ვლინდება კულტურათა დინამიკური ბუნება.

ვეყრდნობი რა დაშვებას, რომ კულტურული ელემენტები მხოლოდ სელფის მიერ სუბიექტურად ინტერპრეტირებულ რეალობაში არსებობენ, ვფიქრობ, რომ არსებულ ცვალებად რეალობასთან ადაპტაციის უნარი ნათლად ადასტურებს ამ უკანასკნელის (სელფის) დინამიკურ და მოქნილ ბუნებას. მუდმივად ცვალებადი გარემო პერმანენტულად რეინტერპრეტირდება სელფის მიერ და ეს პროცესი განუხრელად ცვლის თავად სელფის სტრუქტურასა და მის მიერ გარემოსთან ინტერაქციის პროცესში წარმოებულ კულტურასაც.

რადიკალური მიდგომები საერთოდ მთლიანი/სტაბილური სელფის არსებობის შესაძლებლობასაც კი გამორიცხავენ და მიუთითებენ მის ფრაგმენტულობაზე (Wetherell M. , 2009).

არსებული ვითარების ფონზე, საფუძველი ეცლება ე. წ. რეპრეზენტაციულ/სიმბოლურ ანთროპოლოგიურ მიდგომებს, რომლებიც კულტურას შედარებით სტაბილურ მოცემულობად თვლიან (Lindholm, 2007). კულტურის აღქმა, როგორც ტექსტისა, შეუძლებელი ხდება, რადგან ის მუდმივად ცვალებადობს და აღარ არსებობს სუფთა, იზოლირებული სახით. მთლიანობითი და სტაბილური კულტურის აღქმას დისკურსული მიდგომა ანაცვლებს. თანამედროვე ადამიანი მრავალი დისკურსის თანაარსებობის პირობებში ცხოვრობს. აუცილებელი არ არის ისინი ლოგიკურ თანხმობასა თუ კავშირში იყვნენ ერთმანეთთან. დასაშვებია, რომ ერთსა და იმავე ფიზიკურ არეალში მცხოვრებ ადამიანებს განსხვავებული დისკურსები ჰქონდეთ ინტეგრირებული საკუთარ სელფში. თანამედროვე სამყაროში პიროვნული იდენტობების ჩამოყალიბებაში დისკურსები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ.

მოდერნული ფსიქოანთროპოლოგია გვთავაზობს ცნობიერების (ინდივიდუალობის) მოდელს, რომლის მიხედვითაც დაუშვებელია პერსონის მხოლოდ ისეთ პასიურ არსებად განხილვა, რომელსაც ცალმხრივად აყალიბებს გარემო (Linger, 2007). მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ ინდივიდი აქტიურად მონაწილეობს მნიშვნელობათა სისტემის კონსტრუირებაში.

დისკურსები თუ კულტურული ელემენტები არსებობენ მხოლოდ ადამიანის გონებაში, მხოლოდ მის მიერ მნიშვნელობათა გენერირების შედეგად და არა მისგან განცალკევებულად. ადამიანის სუბიექტურობის გარეშე არ არსებობს კულტურა და არც არანაირი დისკურსი. ცხადია, რომ ინდივიდი არც დაბადებისას მოცემულ კულტურულ კონტექსტში ენკულტურაციის გარეშე არსებობს. რომელიმე ფაქტორის პირველადობაზე კამათი აზრს მოკლებულია. რიჩარდ შვედერი აღნიშნავს, რომ ადამიანები მათ მიერვე შექმნილ „ინტენციონალურ სამყაროში“ ფუნქციონირებენ, რაც თავის მხრივ, პიროვნული და კულტურული ელემენტების ურთიერთქმედების შედეგს წარმოადგენს (Shweder, 1991).

უკვე აღინიშნა, რომ პოსტმოდერნული ხედვის თანახმად, ერთიანი სელფი საერთოდ არ არსებობს და ის მხოლოდ ფრაგმენტული სახით გვაქვს მოცემული. ვფიქრობ, რომ მზარდი დინამიკის მიუხედავად, თანამედროვე გიჟურ სამყაროშიც კი სახეზე გვაქვს ინდივიდების მუდმივობა დროის მინიმუმ მცირე შუალედებში მაინც. წინააღმდეგ შემთხვევაში უაზრო და უსასრულო ქაოსი გვექნებოდა. თანამედროვე სელფი მრავალმხრივია/მრავალკომპონენტია, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ინდივიდუალური სამყაროები განაგრძობენ არსებობას მთლიანობის სახით. ვფიქრობ, რომ სელფის გაქრობაზე საუბარი ნაადრევია.

თანამედროვე ფსიქოანთროპოლოგიური და კულტურულ- ფსიქოლოგიური მიდგომები ითვალისწინებს პიროვნული და სოციოკულტურული ელემენტების ურთიერთქმედების დიდ მნიშვნელობას და ორივეს თანაბარ წონას ანიჭებს. (Schweder, 1990) (Schweder, 2003) (Bock, 1999). ამ მიდგომების მიხედვით, ნებისმიერი ფსიქიკური ფენომენი თუ კულტურული ელემენტი შესწავლილ უნდა იქნას მიმდინარე სოციოკულტურულ კონტექსტში (Shweder, 1991).

საილუსტრაციოდ განვიხილავთ თანამედროვე კულტურული ფსიქოლოგიის ჩარჩოებში განხორციელებული ემპირიული კვლევის საინტერესო მაგალითს. ამერიკელი კულტურული ფსიქოლოგის, ელი შახტერის ერთ-ერთი უახლესი კვლევა

უშუალოდ ეხმიანება პოსტმოდერნულ რეალობაში არსებული წინააღმდეგობრივი დისკურსების ერთი სელფის შიგნით ინტეგრაციისა და თანაარსებობის საკითხს. ამდენად, მისი კვლევის შინაარსი უშუალოდ ეხმიანება სელფის კვლევის თანამედროვე გამოწვევებს. ჩვენთვის კი, ამასთან ერთად, მისი კვლევა განსაკუთრებით იმიტომაცაა საინტერესო, რომ ის კულტურულ-ფსიქოლოგიურ მიდგომას იყენებს და საშუალება გვაქვს მისი ღირებულება დავინახოთ. ელი შახტერი ხაზს უსვამს ლოკალური გარემოს თავისებურებებისა და კონტექსტური გავლენების მნიშვნელობას. ის კვლევის ემიკურ მიდგომას იყენებს. ელი შახტერმა 'იდენტობის კონფიგურაციის' მოდელი შემოგვთავაზა, რომელიც განსხვავებული და თუნდაც წინააღმდეგობაში მყოფი დისკურსების (იდენტობების) ერთი მთლიანობითი სტრუქტურის ფარგლებში თანაარსებობის შესაძლებლობას უშვებს (Schachter, 2005). შახტერს ამგვარი დაშვების შესაძლებლობა (სწორედ) კულტურული ფაქტორის გათვალისწინებამ მისცა. ის იკვლევდა ისეთ ებრაელ მეცნიერებს, რომლებიც სამეცნიერო პრაქტიკის პარალელურად აქტიურად მონაწილეობდნენ რელიგიურ რიტუალებში, სწამდათ ღმერთის და, ზოგადად, იყვნენ რელიგიური. ელი შახტერს აინტერესებდა აეხსნა ერთი შეხედვით ირაციონალური მოცემულობა და გაეცა პასუხი კითხვაზე, თუ როგორ თავსდება სელფის სტრუქტურაში ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებული იდენტობები (მორწმუნე იუდაისტი და მეცნიერი - რაციონალური მეცნიერული დისკურსი და ირაციონალური რელიგიური წარმოდგენები). ელი შახტერის კვლევის ძირითად მეთოდს სიღრმისეული ინტერვიუები წარმოადგენდა.

კვლევითი მიდგომის შერჩევასა და მის მოტივაციას წარმოადგენდა ის, რომ მას ჯერ ერთი, არ ჰქონდა წინასწარ გამზადებული კვლევითი სქემა, რომელიც მსგავსი სპეციფიკის მანამდე ჩატარებული კვლევის შედეგად შეიძლებოდა არსებულიყო და მეორე და უმთავრესი, ის მიზნად ისახავდა, მიეღო ინდივიდთა მათეული ინტერპრეტაცია და შეესწავლა საკითხი 'შიგნიდან', მიეღო ინფორმაცია ინდივიდთა შინაგანი განცდების და კონტექსტის შესახებ. ჰიპოთეტურად, ერთის მხრივ, სამეცნიერო პრაქტიკის წარმოებას, ხოლო მეორეს მხრივ, რელიგიურ რიტუალებში

მონაწილეობასა და ირაციონალური რწმენის ქონას შინაგანი წინააღმდეგობა და ფსიქიკური დისკომფორტი უნდა გამოეწვია ადამიანში. მაგრამ რეალურად ეს ასე სულაც არ აღმოჩნდა. გამოკითხული რესპონდენტები სრულიად კომფორტულად გრძნობდნენ თავს მიუხედავად მათ მოქმედებებში გარე თვალისთვის გაუგებარი წინააღმდეგობების არსებობისა და თავისუფლად ინარჩუნებდნენ პიროვნების შინაგან მთლიანობას. კვლევამ აჩვენა, რომ თითოეულ გამოკითხულ რესპონდენტს მისი პირადი შეხედულება/ინტერპრეტაცია გააჩნდა არსებული ვითარების შესახებ და იმგვარ მნიშვნელობას დებდა საკუთარ მოქმედებებსა და გრძნობებში, რომ ეს შესაძლებელს ხდიდა ფსიქიკის ნორმალურ პირობებში ფუნქციონირებას და სრულიად კომფორტულად თავის შეგრძნებას (Schachter, 2005).

როგორც უკვე აღვნიშნე, ჩემი კვლევის ფარგლებში ვეყრდნობი შეხედულებას, რომ სელფი და იდენტობა სოციოკულტურული კონტექსტის შემადგენელი ყველა ელემენტის ურთიერთქმედების შედეგად ყალიბდება. სელფის თემაზე მომუშავე აქამდე განხილულმა ყველა ავტორმა არასრული მოდელები წარმოადგინეს. განცალკევებით, ვერც ერთი მათგანი ვერ სცემს ყველა არსებულ კითხვას პასუხს. ისინი მხოლოდ რეალობის ნაწილის ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევიან. დღევანდელი დღის აქტუალური გამოწვევა სწორედ მათი იდეების ერთ მთლიანობაში წარმოდგენაა. ვფიქრობ, რომ ამ ამოცანის გადასაჭრელად ყველაზე ადეკვატური იქნება მივმართოთ თანამედროვე ფსიქოანთროპოლოგიურ და კულტურულ-ფსიქოლოგიურ ინტეგრაციულ მიდგომას, რომელიც სოციალური ზეგავლენისა და თვითრეფლექსიის მნიშვნელობას თანაბრად ითვალისწინებს.

მაშასადამე, სელფისა და იდენტობების სტრუქტურა მოიცავს: 1) ინფორმაციას/შინაარსებს, რომლებიც მოიპოვება საკუთარ თავზე დაკვირვებისა და რეფლექსიის შედეგად და 2) მეორეს მხრივ, სელფი (სელფი) და იდენტობა ისრუტავს 'სხვების' წარმოდგენებს მათ შესახებ. თუმცა, სელფი ბრმად არ იღებს ინფორმაციას გარედან. სელფი მუდმივად ახდენს მიღებული ინფორმაციის ინტერპრეტაციას და

მხოლოდ ამის შემდეგ ახდენს მიღებული მონაცემების ინტერნალიზებას ფსიქიკურ სტრუქტურებში. ამგვარად, სახეზე გვაქვს ორმხრივი/რეციპროკული პროცესი, რომელიც ერთდროულად ინდივიდუალური ფაქტორისა და, სოციოკულტურული ფაქტორების ზეგავლენაზეა დამოკიდებული (Linger, 2007).

იდენტობა გვცემს პასუხს კითხვაზე, თუ ვინ ან რა არის სუბიექტი, ის უზრუნველყოფს პირის რეპრეზენტაციას გარემოსა და, ამავე დროს, საკუთარი თავის წინაშე. ინდივიდს თავადაც სჭირდება იმის ცოდნა, თუ ვინ არის ის და რა ადგილი უკავია სოციალურ სამყაროში. იდენტობის კრიზისი იწვევს ფსიქიკურ პრობლემებს. იდენტობის განსაზღვრის გარეშე სრულფასოვანი ადაპტაცია შეუძლებელია. იდენტობა ადგენს სოციალური ინტერაქციის პროცესში ჩართული ელემენტების სოციალურ პოზიციებსა და როლებს. *სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იდენტობა ნიშნავს, იყო გასაგები როგორც საკუთარი თავისთვის, ისე სხვებისათვის* (Wetherell, 2009, p. 3).

ვფიქრობ, რომ იდენტობის თვისებებზე საუბრისას განსაკუთრებით ნათლად ჩანს ფსიქოანთროპოლოგიური და კულტურულ-ფსიქოლოგიური ინტეგრაციული მიდგომის ადეკვატურობა. ვხედავთ, რომ იდენტობის ჩამოყალიბება მიმდინარეობს სოციოკულტურული და პერსონალური ფაქტორების ურთიერთზეგავლენის პირობებში. იდენტობისა და მთლიანად სელფის ფუნქციონირების კანონზომიერების ახსნა შეუძლებელია მხოლოდ პერსონაზე, სოციალურ ან კულტურულ ფაქტორებზე ცენტრირებული მიდგომების საშუალებით. ჩვენ ამას პიროვნებისა და კულტურის ურთიერთმიმართების მეცნიერული კვლევის მთელი ისტორიის მანძილზე ნათლად ვხედავთ. რეალობა გვიჩვენებს, რომ ცალკეულ კონტექსტებში შეიძლება ფუნქციონირებდნენ ერთი შეხედვით სრულიად წინააღმდეგობრივი და ალოგიკური იდენტობების კრებულისა და სტრუქტურის მქონე სელფები.

არ არსებობს უნივერსალური თეორიული მოდელი, რომლებიც საშუალებას მოგვცემდა აგვეხსნა სამყაროში არსებული გრანდიოზული მრავალფეროვნება. ელი შახტერის კვლევის მაგალითზე კარგად ჩანს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია

ინდივიდთა ინტერნალური ხედვის გაგება სელფის შემადგენელი ელემენტების მნიშვნელობების გასაგებად. ის, რაც გარეშე პირებისთვის აბსურდულად გამოიყურება, ჯგუფის წევრებისთვის სრულიად ლოგიკური მნიშვნელობის მატარებელი შეიძლება იყოს. ფსიქოანთროპოლოგიური და კულტურულ-ფსიქოლოგიური მიდგომა გვთავაზობს ხედვას, რომელიც არსებულ მოდელთა მიერ გაჩენილი ცალმხრივობის პრობლემა ხსნის და სრული სურათის (Big Picture) დანახვის საშუალებას გვაძლევს.

ფსიქოანთროპოლოგიური და კულტურულ-ფსიქოლოგიური პარადიგმა გვთავაზობს, რომ განსხვავებული საწყისი წერტილიდან, ყოველგვარი წინაპირობებისა და წინასწარი განწყობების გარეშე, დავიწყოთ ცალკეული ჯგუფების შესწავლა მათ საარსებო კონტექსტში და რაც მთავარია, მივიღოთ ინფორმაცია მათივე ინტერპრეტაციების შესახებ. ამგვარი მიდგომა ერთადერთი სწორი გზაა პლურალისტურ სამყაროში არსებული მრავალფეროვნების ასახსნელად.

შემოთავაზებული ნაშრომი კვლევა ეფუძნება ეთნიკურ ქართველთა იდენტობის შესწავლას, რომელიც ემიკური მეთოდოლოგიის გამოყენებით, მიმდინარე კონტექსტში, რეალობის სუბიექტური რეპრეზენტაციების შესწავლის გზით განხორციელდა. კვლევის მიზანი შემოსაზღვრულია დროის მიმდინარე პერიოდით და არ აქვს პრეტენზია აბსოლუტურობაზე. ამ მიმართულებით უფრო ვრცლად კვლევის დიზაინის შესახებ არსებულ ქვეთავში ვისაუბრებთ.

კვირა N2

„ქართველთა ეთნიკური იდენტობის ასპექტებისა და სტრუქტურის კვლევა მოდერნულ კონტექსტში“, ვლადიმერ გამსახურდია, დისერტაცია, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016, გვ. 35-43

სოციალური და კოლექტიური იდენტობები

სელფის ფუნქციონირება დაკავშირებულია ჯგუფურ აქტივობებთან. ინდივიდის ცხოვრება წარმოდგენელია სოციალური ურთიერთობების გარეშე. ჯგუფთან მიმართება განაპირობებს პერსონალურისაგან თვისებრივად განსხვავებული მენტალური ფენომენების ჩამოყალიბებას, მაგალითად, სოციალურ მოქმედებას.

სოციალური პროცესების შემადგენელი ელემენტების შესწავლისას პირველ რიგში მნიშვნელოვანია განისაზღვროს ინდივიდუალური იდენტობა, რადგან პერსონალური 'მე'-ს, 'ვინმე'-ს მოცემულობის გარეშე შეუძლებელია ჯგუფებისა და საზოგადოებების შესახებ საუბარი. ჯგუფები ხომ ინდივიდებისაგან შედგება (Mccall & Simmons, 1966, p. 65). პერსონალური იდენტობა პასუხს სცემს კითხვაზე: ვინ ხარ შენ? ის გამოიხატება ისეთი უნიკალური მახასიათებლებით, როგორცაა სახელი და პიროვნების სხვა ბიოგრაფიული მონაცემები.

მაგრამ, ვხედავთ, რომ სოციოლოგიური და სოციალურ-ფსიქოლოგიურად ორიენტირებულ ავტორთა თეორიული თუ ექსპერიმენტული ძიებები გვიჩვენებენ (ჩარლზ კული; ჰერბერტ ჯ. მიდი; ირვინ გოფმანი; ერიკ ერიქსონი; პოსტმოდერნიზმი; რიჩარდ შვედერი; მაიკლ კოული; იან ვალსინერი და ა. შ.) სოციალური და კულტურული კომპონენტის საკვანძო მნიშვნელობას ინდივიდუალური სელფის ჩამოყალიბების პროცესისათვის. ამდენად, საჭიროა უფრო ზუსტად განისაზღვროს ჯგუფურ აქტივობებთან დაკავშირებული იდენტობების ტიპები და ხასიათი.

ინდივიდები ურიცხვი ოდენობისა და სახეობის ჯგუფების წევრები შეიძლება იყვნენ. ჯგუფები განსხვავდება საკუთარი მნიშვნელოვნების მიხედვით. მათი უმეტესობა

იქმნება და ქრება სიტუაციური საჭიროებების საპასუხოდ. ისინი ინდივიდებისათვის მნიშვნელობათა საკვანძო პროვაიდერებს არ წარმოადგენენ. ასეთი ჯგუფების მაგალითი შეიძლება იყოს ტურისტული ჯგუფი, სასწავლო ჯგუფი, პროფესიული ჯგუფი და ა. შ. ამგვარი ჯგუფები პიროვნებისათვის არ არის ემოციურად განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი.

თუმცა, არსებობენ ჯგუფები, რომლებზე კუთვნილებაც პიროვნების სტაბილურ სოციალურ იდენტობებს განაპირობებენ. ისინი მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ მის ფუნქციონირებაზე. სტაბილური ჯგუფებზე კუთვნილება ინდივიდისთვის ემოციურად მნიშვნელოვანია. სტაბილური ჯგუფური იდენტობა დაკავშირებულია მეტ-ნაკლებად ძლიერი მიჯაჭვულობისა და ემოციების არსებობასთან. ამგვარი ჯგუფის ნათელი მაგალითია რელიგიური და ეთნიკური ჯგუფების არსებობა.

განსხვავებულ ჯგუფებთან განსხვავებული მიმართებების არსებობა სელფის სტრუქტურის განუყოფელი ნაწილია. იქიდან გამომდინარე, თუ რა ტიპის მიმართება არსებობს, შეიძლება არსებობდეს განსხვავებული ტიპისა და მნიშვნელობის ჯგუფური იდენტობები და მიმართებები ამ ჯგუფებთან. ცალკეული იდენტობები ასახავენ ინდივიდის სოციალურ პოზიციას, თუმცა, უფრო მაღალი საფეხურის ჯგუფურმა იდენტობამ შეიძლება უკვე ჯგუფური/კოლექტიური მოქმედებები განაპირობოს. ასე რომ, შეგვიძლია განვასხვავოთ სოციალური და კოლექტიური იდენტობები. ცალ-ცალკე განვიხილავ თითოეულ მათგანს.

სოციალური იდენტობა

სოციალური იდენტობა გულისხმობს ინდივიდის ამა თუ იმ ჯგუფზე კუთვნილებისა და სოციუმის სტრუქტურაში მისი პოზიციის იდენტიფიკაციას.

სოციალური იდენტობის ცნება დაკავშირებულია ორ განსხვავებულ (თუმცა, არა წინააღმდეგობრივ) სამეცნიერო ტრადიციასთან. სოციოლოგიურად ორიენტირებული მიდგომა იდენტობას აკავშირებს ჯგუფზე კუთვნილების განცდასთან, სტატუსებთან

და პიროვნებებისათვის რაიმე სახის იარლიყების 'მიწებებასთან'. სოციოლოგიურად ორიენტირებული მიდგომა გულისხმობს სოციალურ-კონსტრუქციონისტულ ხედვას და ძირითადად პიროვნების, როგორც სოციალური სტრუქტურის შემადგენელი ელემენტის (რომელსაც აქვს რაიმე სტატუსი და იარლიყი) განხილვით შემოიფარგლება. აღნიშნული ხედვა ნაკლებად ითვალისწინებს კულტურული ფაქტორებისა თუ ინდივიდუალური ინტერპრეტაციის მნიშვნელობას.

სოციალური იდენტობის ტერმინზე მომუშავე მკვლევართა მეორე მნიშვნელოვან ფრთას ევროპელი სოციალური ფსიქოლოგები წარმოადგენენ, რომელთა ყველაზე ცნობილი წარმომადგენელიც ჰენრი ტაჯფელია. ჰენრი ტაჯფელის სოციალურ-ფსიქოლოგიური პერსპექტივა ფსიქიკის კოგნიტურ კომპონენტზე აკეთებს აქცენტს. ის სოციალურ იდენტობას კატეგორიზაციისათვის საჭირო ინსტრუმენტად განიხილავს, რომელსაც პიროვნება სამყაროს მოწესრიგებული აღქმისათვის იყენებს (Owens, 2006, pp. 205-233).

ტაჯფელი აქცენტს აკეთებს ჯგუფს-შიგნითა (in-group) და ჯგუფს-გარეთა (out-group) განსხვავებების მნიშვნელობასა და როლზე სელფის ფორმირების პროცესში. წარმატებულ ჯგუფზე კუთვნილების განცდა ამაღლებს თვითშეფასებას. ტაჯფელის აზრით, სწორედ ამის გამო ხდება, რომ ადამიანებს ახასიათებთ ტენდენცია, ხაზი გაუსვან საკუთარი ჯგუფის უპირატესობებს და აზვიადებენ განსხვავებული (არ არის აუცილებლად კონკურენტი იყოს) ჯგუფის ნაკლოვანებებს. მისი აზრით, ინდივიდები ვითარების ამგვარი კოგნიტური დამუშავების გზით იმაღლებენ მათ პირად თვითშეფასებას, რადგან ის გაიგივებულია და უშუალოდ დაკავშირებულია ჯგუფის წარმატებასთან. ჯგუფის წარმატებულობის ხარისხის გაზვიადებით, მატულობს ინდივიდის თვითშეფასების ხარისხიც (Tajfel & Turner, 1979).

კოგნიტური აქტივობის ამგვარი ხასიათი ხელს უწყობს ჯგუფთაშორის დამაბულობას და კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებას. ამ პროცესების ანალიზისას ნათლად ჩანს, თუ რამდენად მჭიდრო კავშირშია და ძლიერ გავლენას ახდენს სოციალური

იდენტიფიკაცია ინდივიდის აზროვნებასა და ქცევაზე. ვფიქრობ, აქაც ჩანს რომ სოციალური და ინდივიდუალური ფაქტორები ერთმანეთს განსაზღვრავს, რამდენადაც ჯგუფური კუთვნილებისთვის მნიშვნელობის მინიჭება პერსონალური მოტივაციის დაკმაყოფილებას ემსახურება (Tajfel, 1981). დავამატებ, რომ უშუალოდ შეფასების შინაარსს და ამაღლება-დადაბლების კრიტერიუმებს, სავარაუდოდ, კულტურული კონტექსტი უნდა განსაზღვრავდეს.

კიდევ ერთ მნიშვნელოვანი ავტორი, ჯონ ტერნერი ამტკიცებდა, რომ (სოციალური) კატეგორიზაციის პროცესი ადამიანებს სამყაროს აღქმის გამარტივებაში ეხმარება. მისი აზრით, პიროვნებას კატეგორიზაციის განსხვავებული დონეები ახასიათებს (Turner, Penelope J. Oakes, S. Alexander Haslam, & Craig Mcgarty, 1994). ჯონ ტერნერის თანახმად, პიროვნების კატეგორიზაციის დონიდან გამომდინარე ის შეიძლება თავს აკუთვნებდეს მეტად თუ ნაკლებად ფართო ჯგუფებს (კატეგორიებს). თვითკატეგორიზაციის მინიმალურ დონეზე ადამიანი განსაზღვრავს საკუთარ თავს, ადგენს საკუთარ სახელს, გარეგნობას და სხვა უნიკალურ მახასიათებლებს. უფრო მაღალ დონეზე ჩნდება ჯგუფური კუთვნილების განცდა. მან შეიძლება თავი აღიქვას რომელიმე სპორტული გუნდის წევრად და აქ უკვე სახეზე გვექნება უფრო ფართო კატეგორია სოციალური გაფართოებული სელფის სახით. კატეგორიის კიდევ უფრო გაფართოების შემთხვევაში შეიძლება მოხდეს იდენტიფიკაცია ზოგადად სპორტთან, ყველა სპორტსმენტთან და ა. შ. თეორიულად, კატეგორიის უმაღლეს საფეხურს ზოგადად ყველა ადამიანთან და ადამიანობასთან იდენტიფიკაცია შეიძლება წარმოადგენდეს (Turner, Penelope J. Oakes, S. Alexander Haslam, & Craig Mcgarty, 1994).

ჩემთვის ჯონ ტერნერის მიერ შემოთავაზებული თეორია საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც ის ამყარებს წარმოდგენას პიროვნული და სოციალური ფაქტორების ურთიერთკავშირის შესახებ. ჯონ ტერნერის მოდელს თუ მივიღებთ, ცხადი გახდება, რომ სოციალური სამყარო მხოლოდ პიროვნების სუბიექტურ რეალობაში არსებობს

ისევე, როგორც არ არსებობს აბსოლუტურად დამოუკიდებელი სელფი, ასევე, არ არსებობს ჯგუფი, როგორც ობიექტური მოცემულობა.

ვფიქრობ, მას შემდეგ, რაც დავინახეთ სოციოკულტურული ფაქტორების მნიშვნელობა, დგება მაკრონარატივებისა და დისკურსების გათვალისწინების აუცილებლობა. სელფი ენკულტურაციის პროცესში იღებს ინფორმაციას იმ მაკროკონტექსტის შესახებ, რომლის ნაწილსაც, ერთის მხრივ, ის თავად წარმოადგენს, მეორეს მხრივ კი კონტექსტი ფორმირებისას სელფის ნაწილი ხდება. ინდივიდუალური სელფი ერთდროულად შედგება და შეადგენს მაკროკულტურულ კონტექსტს. სელფი თავადაა მთელიც და სხვა მთელის ნაწილიც ერთდროულად. არ არსებობს სელფი, თუ არ არსებობს გლობალური კულტურული კონტექსტი, მაგრამ ასევე არ არსებობს გლობალური კონტექსტი ინდივიდების მიერ მნიშვნელობების მუდმივი ინტერპრეტირებისა და შემოქმედების გარეშე.

სოციალური იდენტობა სელფის განუყოფელი ნაწილია. ის გავლენას ახდენს კოგნიტურ პროცესებზე, ემოციებზე და, ზოგადად, პიროვნებისეულ პროცესებზე. რაც უფრო ღრმაა ინდივიდის სოციალური იდენტიფიკაციის დონე, მით უფრო მეტია შანსი, რომ მას ღრმა ინტერპერსონალური ურთიერთობები და კომუნიკაცია ჰქონდეს საზოგადოების სხვა წევრებთან (Marcia J. A., 1993). მეტიც, სოციალური იდენტიფიკაციის მაღალი დონე დაკავშირებულია გადაწყვეტილების მიღების უკეთესი უნარების ქონასთან (Orlofsky, James E. Marcia, & I. M. Lesser, 1973). მეორეს მხრივ, სოციალური იდენტიფიკაციის დაბალი დონე იწვევს რიგიდულობას/მოუქნელობას და პირველად სოციალურ ჯგუფებთან (ოჯახი) ძლიერ მიჯაჭვულობას (Marcia J. E., 1980) და ავტორიტარულობის გამოვლენასაც (Marcia J. E., 1967). ზოგადად, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საკუთარ ეთნიკურ ჯგუფთან იდენტიფიკაცია მნიშვნელოვანია მაღალი თვითშეფასებისა და ფსიქიკური ჯანმრთელობისათვის (Greig, 2003).

ადამიანური მოქმედების მრავალფეროვნება არ შემოიფარგლება მხოლოდ ინდივიდუალური მოქმედებით. ინდივიდუალური მოქმედებისაგან განსხვავებულია ჯგუფური მოქმედებები. ჯგუფის შემადგენლობაში ინდივიდი განსხვავებულად მოქმედებს (იმასთან შედარებით, ვიდრე ის ინდივიდუალური აქტივობის შემთხვევაში იმოქმედებდა). ინდივიდები ჯგუფში გაერთიანების პირობებში ქმნიან განსხვავებულ, ზეპიროვნულ კოლექტიურ იდენტობებს. უფრო დეტალურად განვიხილავთ ამ საკითხს.

კოლექტიური იდენტობა

კოლექტიური იდენტობის ცნება საკმაოდ ახალია. ის უახლეს წარსულში შემოიტანა იტალიელმა მკვლევარმა, ანტონიო მელუჩიმ. კოლექტიური იდენტობა სოციალური იდენტობისაგან იმით განსხვავდება, რომ ის აღნიშნავს არა ინდივიდის ადგილს ჯგუფში, არამედ მთლიანად ჯგუფის (თავად ჯგუფის) იდენტობას. კოლექტიური იდენტობა ვლინდება ჯგუფურ/სოციალურ მოქმედებაში. ანტონიო მელუჩი მიუთითებს, რომ კოლექტიური იდენტობა ინდივიდთა კოლექტიური აქტივობისა და საზიარო იდენტობის რეპრეზენტაციას წარმოადგენს. კოლექტიური იდენტობა გამყარებულია ჯგუფის წევრებს შორის ინტენსიური კომუნიკაციით. ჯგუფს შიგნით (in-group) ინტენსიური კომუნიკაციის გარეშე კოლექტიური იდენტობა ქრება. კოლექტიური იდენტობის ცნება ჯგუფური/სოციალური მოქმედების საინტერპრეტაციო კონცეპტუალური ინსტრუმენტია მაშინ, როცა სოციალური იდენტობა მხოლოდ ინდივიდუალური თვითკატეგორიზაციის პროცესს აღწერს (Meluci, 1996).

კოლექტიური იდენტობა ჯგუფთან მიმართებაში იგივეა, რაც სოციალური იდენტობა პიროვნებასთან მიმართებაში (Owens, 2006, pp. 205-238). თუმცა, შევნიშნავდი, რომ თუ ჯონ ტერნერის მოდელს გავიხსენებთ, მაშინ კოლექტიური იდენტობა შეიძლება თვითკატეგორიზაციის (ანუ სოციალური იდენტიფიკაციის) ერთ-ერთ, უბრალოდ მაღალ საფეხურად, სელფის გაფართოებულ ვარიანტად განვიხილოთ. ჩემი ეს

მსჯელობა უფრო გასაგები გახდება, თუ აქ დიალოგური სელფის იდეას გავიხსენებთ (Hermans, 2001).

დიალოგური სელფი შეიძლება მოიცავდეს ინდივიდისთვის მნიშვნელოვან ყველა სოციალურ ელემენტს, მათ შორის კოლექტივს/კოლექტიურ იდენტობას. დიალოგური სელფის მოდელი საშუალებას გვაძლევს წარმოვისახოთ ინტერაქტიული სელფის სუბიექტური რეალობა. კოლექტიური იდენტობა დიალოგური სელფის განუყოფელი ნაწილია და ნაწილობრივ განსაზღვრავს მას, და, თავადაც განისაზღვრება მისით, როგორც მისი შემადგენელი ერთ-ერთი ნაწილი.

ერთ-ერთი მოცემულობა და უმნიშვნელოვანესი თეორიული კონცეპტი, რომელიც კოლექტიური იდენტობის ნაირსახეობად შეიძლება ჩაითვალოს, არის ეთნიკურობა. ის ჯგუფში გაერთიანებული ადამიანების კოლექტიურ იდენტობას გამოხატავს. ეთნიკურობაც (ეთნიკური იდენტობა) დიალოგური სელფის შემადგენელ ნაწილად შეგვიძლია განვიხილოთ.

გასათვალისწინებელია, რომ თანამედროვე სამყაროში სოციალური გარემო ინტერნალიზდება მასობრივი საინფორმაციო საშუალებების მაუწყებლობის მიერ სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის შესახებ ინფორმაციების ინტენსიური გავრცელების პირობებში. ფიზიკური საზღვრები აღარ არის მნიშვნელოვანი. ადამიანებს მედიის საშუალებით მუდმივად მიეწოდებათ ინფორმაცია სხვა ჯგუფების შესახებ - სამყარო უფრო მთლიანობითი და მეტად სტრუქტურირებული გახდა. ინტერნაციონალურ საზოგადოებაში ადამიანებს თვითრეპრეზენტაციისათვის შესაბამისი ინსტრუმენტები სჭირდებათ და აქ სქესი, პროფესია და სხვა სოციალური როლები აღარ არის საკმარისი. ამ პირობებში ეთნიკური იდენტობა უკვე სოციალურ პოზიციადაც (თუ გნებავთ, სოციალურ იდენტობად) გვევლინება.

ეთნიკურობა შეიძლება ფუნქციონირებდეს როგორც მაკროკოლექტიურ, ისე სოციალური იდენტობის დონეზეც. ამავე დროს, ეთნიკური იდენტობა შეიძლება იყოს ჯგუფური/კოლექტიური მოქმედების კატალიზატორი და წარმმართველი სიმბოლოც.

მას შეუძლია შეასრულოს კოლექტიური იდენტობის ფუნქციაც. ეთნიკური იდენტობა შეიძლება ფუნქციონირებდეს განსხვავებულ დონეზე და სიღრმით.

კოლექტიური ეთნიკური იდენტობის გამოვლენის ყველაზე სახიერი და ტრაგიკული მაგალითია მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ეთნიკური კონფლიქტების არსებობა. ჩვენ მივუახლოვდით ჩვენი კვლევის ძირითად - ეთნიკური იდენტობის საკითხს.

ეთნიკურობის კვლევა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ემიკური კულტურულ ფსიქოლოგიური კვლევების/ფსიქოანთროპოლოგიური კვლევების განვითარების კუთხით, რადგან აღიშნული საკითხი იმყოფება სოციალური, კულტურული და პერსონალური პროცესების/ფაქტორების გადაკვეთაზე. ეთნიკური იდენტობის შესახებ საუბარი შესაძლებელია მხოლოდ ინდივიდის ჯგუფზე კუთვნილებისა და მასთან დაკავშირებული გრძნობების/ემოციების/ფიქრების/მოტივაციების, სოციალური სტრუქტურების შინაარსობრივად შემავსებელი კულტურული 'მასალის' გათვალისწინების პირობებში. ამავე დროს, მნიშვნელოვანია უსასრულო პერსონალური მრავალფეროვნების მხედველობაში მიღებაც.

სამყაროში არ არსებობს ეთნიკური იდენტობის ერთი უნივერსალური სახე/ვარიანტი. ჩემს კვლევას საფუძვლად უდევს დაშვება, რომ 1) ეთნიკური იდენტობა წარმოადგენს პერსონალური და გარემო სოციოკულტურული ფაქტორების ინტერაქციის შედეგს. 2) ეს ორივე ასპექტი ინტეგრირებულია ინდივიდუალურ სელფის სტრუქტურაში. 3) ორივე ასპექტი რეციპროკულ ზეგავლენას ახდენს ერთმანეთზე.

სელფსა და მის გარემოს ერთმანეთის შემადგენელ და მდგენელ ელემენტებად განვიხილავ. გავიმეორებ, ეთნიკური იდენტობა დიალოგიური სელფის ნაწილია.

ასეთი მიდგომა ლოგიკურია, თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ ორ ფუნდამენტურ დაშვებას, რომ სელფის და მისი ელემენტების ჩამოყალიბებაზე მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს როგორც თვითრეფლექსია, ისე სოციალური რეაქცია/შეფასებები. სელფისა და იდენტობის კვლევისას მნიშვნელოვანია პირადი განცდების, ფიქრებისა

და მოტივებისა და სოციალური სტიმულების გათვალისწინება. თუმცა, მხოლოდ ამ ფაქტორების გათვალისწინება საკმარისი არ არის, რადგან არც ერთი სოციალური სტრუქტურა არ წარმოადგენს მექანიკურ წარმონაქმნს - ის მნიშვნელობებით არის დატვირთული.

პიროვნულ და სოციალურ სტრუქტურებს შინაარსობრივად კულტურა ავსებს. თავის მხრივ, ადამიანები გარემოდან მიღებულ პარტიკულარულად ინტერპრეტირებულ კულტურულ შინაარსებს უკან აბრუნებენ სოციალურ სივრცეში. ეს პროცესი უსასრულოდ (გა)გრძელდება. აშკარაა სოციალური, კულტურული და ინდივიდუალური ფაქტორების ურთიერთგანმაპირობებელი ფაქტორების არსებობა. ნებისმიერი ფსიქიკური ფენომენის შესასწავლად საჭიროა პიროვნების იმ სოციალური და კულტურული კონტექსტის გათვალისწინებით კვლევა, რომელშიც მისი სელფი ჩამოყალიბდა. ჩემს მიერ განხილული მიდგომა წარმოადგენს თანამედროვე ფსიქოანთროპოლოგიური და კულტურულფსიქოლოგიური მიდგომების კვინტენსენციას. ჩემი კვლევა კი მისი განვითარების მცდელობას წარმოადგენს.

საგულისხმოა, რომ ეთნიკურობის კვლევას საკუთარი, განსხვავებული ისტორია გააჩნია, რომელიც სოციალური მეცნიერების ცალკეული დისციპლინების სეპარატისტული ხასიათის გამო იდენტობის კვლევებისგან განცალკევებულად მიმდინარეობდა. შემდეგ ქვეთავში უფრო დეტალურად ვისაუბრებთ სეპარატულობის პრობლემის შესახებ.

კვირა N4

„ქართველთა ეთნიკური იდენტობის ასპექტებისა და სტრუქტურის კვლევა მოდერნულ კონტექსტში“, ვლადიმერ გამსახურდია, დისერტაცია, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016, გვ. 44-53

პირველი კვლევები, ანთროპოლოგიაში, ფსიქოლოგიაში, ფილოსოფიაში, ნაციონალური ხასიათების კვლევები

აქამდე განვიხილეთ სელფთან დაკავშირებული პრობლემატიკა. ბოლოს უშუალოდ შევხეთ მისი (სელფის) შემადგენელი ერთ-ერთი კომპონენტის, ეთნიკური იდენტობის კვლევის საკითხს. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეთნიკურობის კვლევას, სელფის მსგავსად, არანაკლებ ხანგრძლივი ისტორია აქვს. თუმცა, ამ ორი, ერთი შეხედვით ერთმანეთისგან განუყოფელი თემის კვლევა განცალკევებით, განსხვავებული სამეცნიერო ტრადიციების ჩარჩოებში მიმდინარეობდა. არ არსებობდა ჰოლისტური მეთოდოლოგიური პარადიგმა, რომელიც შესაძლებელს გახდიდა ამ საკითხების ერთი ქოლგის ქვეშ მოქცევას. ჩემი კვლევის ერთ-ერთ ამოცანას სწორედ ამგვარი ჰოლისტური კვლევის განხორციელება წარმოადგენს.

როგორც ზემოთ ვნახეთ, სელფის მეცნიერული კვლევა მე-19 საუკუნის ბოლოს, ფსიქოლოგიური და სოციოლოგიური მეცნიერების ჩარჩოებში დაიწყო. ეთნიკურობის კვლევაც ასევე მეცხრამეტე საუკუნიდან იწყება. თუმცა, თავდაპირველად ძიება რასობრივი კვლევების სახელწოდებით მიმდინარეობდა (Lindholm, 2007).

ცალკე აღსანიშნავია მეოცე საუკუნის 30-50-იან წლებში ამერიკელ კულტურულ ანთროპოლოგთა მიერ განხორციელებული მრავალი კვლევა, რომლებიც ნაციონალური ხასიათების აღწერა/განსაზღვრას ისახავდა მიზნად. ჯეფრი გორერის მიერ რუსული ხასიათის, მარგარეტ მიდის მიერ იაპონელთა ხასიათის, რუთ

ბენედიქტის მიერ ოკეანიის და ჩრდილო ამერიკის ტერიტორიებზე მცხოვრებ ინდიელ ტომთა კვლევამ განსაკუთრებული წარმატების გარეშე ჩაიარა¹ (Bock, 1999).

ჯერ რასების, ხოლო შემდგომ ეთნიკურობის კვლევა ფსიქოლოგიის/სოციოლოგიისაგან განცალკევებით მიმდინარეობდა და დღემდე მიმდინარეობს სოციალურ-ანთროპოლოგიური მეცნიერების ჩარჩოებში. შედეგად, სახეზე გვაქვს ეთნიკურობის კვლევის შინაარსობრივად საკმაოდ დატვირთული ტრადიცია. თუმცა, პრობლემას ის წარმოადგენს, რომ სოციალური ანთროპოლოგიის ჩარჩოებში განხორციელებული ეთნიკურობის კვლევები პრაქტიკულად მოწყვეტილი იყო ფსიქოლოგია/სოციოლოგიის ჩარჩოებში მიმდინარე სელფთან დაკავშირებული ძიებებისაგან. სოციალურ ანთროპოლოგთა მიერ განხორციელებულ ეთნიკურ კვლევებში იშვიათად ან პრაქტიკულად ვერ შეხვდებით სელფთან ან იდენტობასთან დაკავშირებულ ტერმინოლოგიას. ისინი პრაქტიკულად არ ითვალისწინებდნენ პერსონალური ინტერპრეტაციის მნიშვნელობას და ინდივიდუალურ ფაქტორს, როგორც ასეთს. იმდენად, რამდენადაც სოციალურ/კულტურულ ანთროპოლოგიაში განხორციელებულ ეთნიკურობის კვლევებს დამოუკიდებელი ისტორია გააჩნია, მე მათ ნაშრომის შემდეგ განყოფილებაში განცალკევებით განვიხილავ. აღსანიშნავია, რომ თავად ანთროპოლოგიის ჩარჩოებს შიგნითაც კი ვერ ვხვდებით ეთნიკურობის კვლევის განვითარების ერთიან თეორიულ ხაზს. შესაბამისად, ამ შემთხვევაშიც, იძულებული ვიქნები, რომ განცალკევებით განვიხილო ცალკეული სამეცნიერო ტრადიციების ჩარჩოებში ჩამოყალიბებული განსხვავებული (მაგრამ არავითარ შემთხვევაში წინააღმდეგობრივი) მიდგომები.

საბოლოო ჯამში, ჩემი კვლევის ერთ-ერთ უმთავრეს თეორიულ ამოცანას სწორედ სოციალურ მეცნიერებაში არსებული სეპარატულობის პრობლემის გადაჭრა და საკვლევ საკითხთან მიმართებაში ფსიქოლოგიური, სოციოლოგიური და კულტურულ/სოციალურ ანთროპოლოგიური მიმართულებების ერთ ჰოლისტურ

¹ ამ საკითხს უფრო დეტალურად ეთნიკური კვლევებისათვის მიძღვნილ თავში ვისაუბრებთ ქვემოთ.

მოდელში ინტეგრაცია წარმოადგენს. ამდენად, ეთნიკურობასთან დაკავშირებული თეორიების განხილვისას გზადაგზა შევეცდები მოვახდინო ეთნიკურობის კვლევების ფარგლებში არსებული სხვადასხვა მიდგომების დაკავშირება აქამდე განხილულ სელფის კვლევებთან. შევეცდები მოვახდინო ცალკეულ ელემენტებად გაბნეული ინფორმაციის გამთლიანება.

ეთნიკურობის კვლევის წინამძღვრები შუა საუკუნეების ფილოსოფიასა და ხალხთა ფსიქოლოგიაში

მაკროსოციოკულტურული მოვლენების შესწავლის მცდელობებს ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებში გამოქვეყნებულ ცალკეულ ავტორთა ნაშრომებში ვხვდებით.

ჩემი კვლევასთან მიმართებაში შედარებით ყველაზე რელევანტური და საინტერესო იქნება იოჰან გოტფრიდ ჰერდერის შეხედულებების ხსენება (Гердер, 1977). ის გერმანული რომანტიზმის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი წარმომადგენელია. იოჰან გოტფრიდ ჰერდერი მიიჩნევდა, რომ ერი და კულტურა სტაბილური მოცემულობაა და ის პრაქტიკულად არ იცვლება. ის უშვებდა განსხვავებული, ეროვნული კულტურების არსებობის შესაძლებლობას. ჰერდერი საუბრობს „ეროვნული სულის“ არსებობის შესახებაც. „ეროვნული სული“ მსჭვალავს ერის შემადგენელ ადამიანებს (Гердер, 1977). შევნიშნავ, რომ ჰერდერისეული სულის მსგავს იდეას უკვე მეოცე საუკუნეში გვთავაზობს ამერიკელი კულტურული ანთროპოლოგი რუთ ბენედიქტი. რუთ ბენედიქტი ფიქრობდა, რომ ხალხს გააჩნია ‘ეთოსი’ (Benedict, 1934). რუთ ბენედიქტის ‘ეთოსი“ ეროვნული სულის მსგავსია მნიშვნელობით და ჯგუფის ჰომოგენურობას, საერთო/გაზიარებული კულტურის არსებობის ფაქტს გამოხატავს (Benedict, 1934).

ჰერდერის თეორიის უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს ის, რომ პრაქტიკულად არ ითვალისწინებს ჯგუფის შიგნით არსებულ ინდივიდუალურ ცვალებადობასა და დროში მიმდინარე ცვლილებების ალბათობას. ხალხების ჰომოგენურ და უცვლელ ერთობად განხილვის გამო მისი თეორია დღევანდელი გადასახედიდან ნაკლებად

ღირებულია (Lindholm, 2007). მისი მიდგომა ზედმეტად იდეალისტურია. შემდგომ დავინახავთ, რომ ეს პრობლემა დიდ ხანს რჩებოდა მაკროსოციალური ჯგუფების კვლევის უმთავრეს გამოწვევად და, პრინციპში, მგონი საბოლოოდ დღემდე არ არის გადაჭრილი.

თუმცა, აქვე დავამატებ, რომ ჰერდერის თეორიას ერთი უმნიშვნელოვანესი ღირსება გააჩნდა. ის ერთ-ერთი პირველი იყო იმათგან, ვინც სხვადასხვა ჯგუფებისა და კულტურების განვითარების პარტიკულარისტული გზის არსებობის შესაძლებლობა დაუშვა (Гердер, 1977). ეს იდეა განვითარებასა და გამოძახილს უკვე მეოცე საუკუნის ბოლოს თანამედროვე ფსიქანთროპოლოგიასა და კულტურულ ფსიქოლოგიაში ჰპოვებს.

აქვე, მნიშვნელოვანია ვახსენოთ ვილჰელმ ვუნდტის ხალხთა ფსიქოლოგიაც, რომელიც მან დუალისტური მოდელის ჩარჩოებში განავითარა. ის ერთმანეთისგან განასხვავებდა ინდივიდუალურ და ხალხის ფსიქოლოგიებს. ვილჰელმ ვუნდტის მიხედვით, უმაღლესი ფსიქიკური ფუნქციები მხოლოდ ჯგუფური აქტივობების შედეგად ყალიბდება და ეს პროცესი განსხვავდება ინდივიდუალური ფსიქიკის ფუნქციონირებისაგან. ინდივიდუალური პროცესები შედგება მხოლოდ ელემენტარული ატომისტური პროცესების მთლიანობისაგან და უფრო მეტად ფიზიოლოგიური ხასიათისაა. უმაღლესი ფსიქიკური პროცესები კი ადამიანების მიერ უშუალოდ კოლექტიური აქტივობის პროცესში იქმნება (Wundt, 2007). ვილჰელმ ვუნდტის მიხედვით, ხალხის ფსიქოლოგია ისტორიული განვითარების პროცესში ყალიბდება. ამ მხრივ ის ვიგოტსკიანური იდეების ანტიციპაციას ახდენს. ვუნდტის აზრით, ხალხის ფსიქოლოგიის შესწავლა უნდა მოხდეს ენის მითებისა და ადათების შესწავლის გზით.

ვუნდტის იდეები ძალზედ ზოგადი გახლდათ და აკლდათ დეტალიზაცია. აუხსნელი დარჩა, თუ როგორ ხდება უმაღლესი ფსიქიკური პროცესების ფორმირება კოლექტიური მონაწილეობის პირობებში. მისმა იდეებმა განვითარება ვერ ჰპოვა.

ვუნდტის თეორია გამოქვეყნებიდან მალევე ინაცვლებს ფსიქოლოგიის ისტორიის ანალებში. ვუნდტის თეორიის ნაკლოვანების გარდა, მის არაპოპულარობას იმანაც შეუწყო ხელი, რომ ფსიქოლოგიამ გეზი უმეტესად ბიჰევიორისტული ან ფსიქოანალიტიკური მიმართულებით აიღო. მეცნიერულმა ფსიქოლოგიამ პრაქტიკულად სრულად უკუაგდო კულტურის/ერების/საზოგადოებების კვლევის შესაძლებლობები. კულტურამ დაახლოებით ასი წლით ფსიქოლოგიური მეცნიერების პერიფერიაზე გადაინაცვლა.

‘ეთნოსი’ – ტერმინის ისტორიული ფესვები

ადამიანებს ეთნიკურობის თემა ანტიკური დროიდან აინტერესებდათ. ძველი ბერძნები ‘ეთნოსს’ და ‘ეთნიკურობას’ განსხვავებდათა აღსანიშნავად და ჯგუფებს შორის სეპარაციის მიზნით იყენებდნენ. ანტიკურ საბერძნეთში ‘ეთნოსი’ უმეტესად წარმართებისა და, ზოგადად, არაბერძენი ხალხების აღსანიშნავად გამოიყენებოდა. უცხოელებს ბარბაროსებად, ციკლოპებად და სხვა ნეგატიური მეტაფორებით ნათლავდნენ (Hutchinson & Smith, 1996).

ისტორიული განვითარების პროცესში ‘ეთნოსი’-ს მნიშვნელობა თანდათან გაფართოვდა. მნიშვნელობის გაფართოებას ბიძგი შუა საუკუნეებში განხორციელებულმა აღმოჩენებმა მისცა. ხსენებული პროცესი მარკო პოლოს ჩინური ვოიაჟით დაიწყო და ქრისტეფორე კოლუმბის მიერ ამერიკის კონტინენტის აღმოჩენითა და სხვა გრანდიოზული თუ ნაკლებად მნიშვნელოვანი მოგზაურობებით გაგრძელდა. მოგზაურობების პროცესში ევროპელებმა მათთვის სრულიად უცხო კულტურები აღმოაჩინეს. მათ ნახეს ქვეყნები, რომლებიც მათ სამშობლოზე მდიდრულად გამოიყურებოდა. ევროპელები გააოცა იმ ფაქტმა, რომ ზოგიერთი აღმოსავლური ქვეყნის სოციოეკონომიკური განვითარების დონე იმაზე გაცილებით მაღალი იყო, ვიდრე ისინი ამას წარმოიდგენდნენ. ამგვარმა აღმოჩენებმა საბოლოოდ შეცვალა ევროპელების წარმოდგენა მსოფლიოს შესახებ. ყოველდღიურ მეტყველებაში ‘ეთნიკურობა’-მ მნიშვნელობა შეიცვალა. ის მხოლოდ უცხოების აღმნიშვნელი

ტერმინიდან, საკუთარი სოციოკულტურული იდენტობისა და კუთვნილების აღმნიშვნელ ცნებად გადაიქცა. უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ცნება „ეთნოსი“ ნებისმიერი სოციოკულტურული ჯგუფის აღმნიშვნელ ფაქტორად გადაიქცა. 'ეთნოსი'-ს ცნების გაფართოებისთვის მნიშვნელოვანი იყო ევროპის შიგით მომხდარი რელიგიური რეფორმაცია. რელიგიურმა ფაქტორმა ევროპელებისათვის გამაერთიანებელი ფუნქცია დაკარგა. კონტინენტის შიგნით გაჩნდნენ ერთმანეთთან გაუცხოებული ჯგუფები. ბებერ კონტინენტზე მცხოვრებ ხალხთა ერთი ნაწილი გაუცხოვდა მეორისგან. ევროპელებისათვის შეიცვალა როგორც საკუთარ ხალხად აღქმული ჯგუფის სახე, ისე 'უცხოების' შესახებ მანამდე არსებული ხატი. ამ ფაქტორს შემდგომ დაემატა ერი-სახელმწიფოების გაჩენაც, რამაც გაზარდა განსხვავებულ შიდაევროპულ ჯგუფებს შორის გაუცხოების ხარისხი (Eller, 2009).

ახლა რაც შეეხება ცნების განვითარების გზას უშუალოდ მეცნიერულ დისკურსში. დასავლურ სოციალურ მეცნიერებაში ცნება 'ეთნოსი' პოპულარობას რეალურად მხოლოდ და მხოლოდ მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში იძენს. მანამდე მკვლევართა ყურადღება ძირითადად დედამიწის სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრებ ტომებსა და ხალხებს შორის რასობრივი განსხვავებების კვლევაზე იყო მიპყრობილი. რასა/ტომის მკვლევრები სოციოკულტურულ თავისებურებებთან ერთად ინდივიდთა ბიოლოგიურ წარმოშობასაც იკვლევდნენ. ბიოლოგიურ კომპონენტზე აქცენტირება იყო რასების კვლევების ერთ-ერთი საკვანძო ნიშანი. ტერმინი 'რასა' განსაკუთრებით პოპულარული მეცხრამეტე საუკუნის მეორე და მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში იყო. ამ დროს განსაკუთრებით აქტიურად მიმდინარეობდა ავსტრალია/ოკეანიაში/აფრიკაში ახლად აღმოჩენილ აბორიგენ 'ტომებზე' დაკვირვება. ისინი პრიმიტიულ და ევროპელებთან შედარებით განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომ ხალხებად მიიჩნეოდნენ. მხოლოდ მეოცე საუკუნის 30-იანი წლებიდან, გერმანელი ნაცისტების საზარელი მმართველობის შემდგომ იწყება სოციალურ მეცნიერულ დისკურსში უნივერსალისტური პარადიგმის რელატივისტურით

ჩანაცვლება. ტერმინები 'რასა' და 'ტომი' თანდათან ქრება სოციალურ მეცნიერთა ლექსიკონებიდან. მათ ადგილს მყარად იკავებს 'ეთნოსი' (Hutchinson & Smith, 1996).

'ეთნოსი' ამ სიტყვის ხანგრძლივი ისტორიის მიუხედავად, მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრამდე ნაკლებად პოპულარული იყო აკადემიურ სივრცეში. ის მხოლოდ ყოფით მეტყველებაში გამოიყენებოდა. ეთნოსის' განმარტება თითქმის ზუსტად იგივეა, რაც 'რასისა' და 'ტომისა'. თუმცა, უნდა აღინიშნოს მათ შორის არსებული ერთი უმნიშვნელოვანესი განსხვავება - ეთნიკური იდენტობის კვლევები დაცლილია გენეტიკური თუ სხვა ბიოლოგიური კონტაქტისაგან. 'ეთნოსი', რასისა და ტომისაგან განსხვავებით, არ გულისხმობს იერარქიული კლასიფიკატორული სისტემის შექმნას. ის, რასისგან განსხვავებით, კულტურებს არ ათავსებს განსხვავებულ იერარქიულ საფეხურებზე.

თანამედროვე სოციალურ მეცნიერებაში ტერმინი 'რასა' მყარად არის დაკავშირებული ბიოლოგიურ/გენეტიკურ ძიებებთან. დღევანდელ დღეს ის მხოლოდ ფიზიკური ანთროპოლოგების მიერ გამოიყენება. 'ტომი' კი საერთოდ ყველანაირი სოციალური სამეცნიერო დისკურსიდან გაქრა (Eller, 2009).

რასობრივი კვლევების კომპრომეტირების პარალელურად ამერიკული კულტურული ანთროპოლოგიის ჩარჩოებში აქტიურად მიმდინარეობდა 'ნაციონალური ხასიათების' კვლევა, რომელსაც შემდეგ ქვეთავში შევხებით.

ნაციონალური ხასიათების კვლევები

ხალხების კვლევა ევროპისაგან საკუთარი და სრულიად განსხვავებული გზით ვითარდებოდა ამერიკის შეერთებულ შტატებში, კულტურული ანთროპოლოგიის ჩარჩოებში. მეოცე საუკუნის 30-იანი წლების ბოლოსა და 40-იანი წლების პირველ ნახევარში ამერიკის შეერთებულ შტატებში აქტიურად მიმდინარეობდა ნაციონალური ხასიათების კვლევები. ამ პროცესს სათავე დაუდო ამერიკის შეერთებული შტატების იაპონიასთან, გერმანიასთან და საბჭოთა კავშირთან

დაპირისპირებამ. ამერიკის შეერთებული შტატების დაზვერვის სამსახურებში აქტიურად მუშაობდნენ ისეთი ლეგენდარული კულტურული ანთროპოლოგები, როგორებიც მარგარეტ მიდი, გრეგორი ბეიტსონი და ჯეფრი გორერი იყვნენ. ისინი უმეტესად სკოლას - „პიროვნება და კულტურა“ - მიეკუთვნებოდნენ. სადაზვერვო სამსახურში მუშაობისას მათ უშუალო მისიას ამერიკელი სამხედროებისა და, განსაკუთრებით, მოწინააღმდეგე ხალხების ფსიქოლოგიის შესწავლა წარმოადგენდა. კვლევების მიზანს სამიზნე ჯგუფებზე სასურველი ზეგავლენის მოსახდენად შესაძლო გზების აღმოჩენა წარმოადგენდა. პოლიტიკური მიზნით წარმოებულმა კვლევებმა სათავე რამოდენიმე უმნიშვნელოვანესი ნაშრომის გამოქვეყნებას დაუდო (Bock, 1999; Benedict, 1946; Gorer & Rickman, 1950).

„კულტურა და პიროვნების“ სკოლის ერთ-ერთ უმთავრეს აქსიომატურ დაშვებას წარმოადგენდა იდეა ნებისმიერ საზოგადოებაში ტიპიური პერსონალური ხასიათის არსებობის შესახებ. ისინი ფიქრობდნენ, რომ ყოველ საზოგადოებაში რაიმე სახის ხასიათი დომინირებს. სწორედ ამ დომინანტური ხასიათების ძიების სურვილი დაედო საფუძვლად იაპონური, რუსული თუ ამერიკული ‘ნაციონალური ხასიათების’ კვლევას (Lindholm, 2007). მოკლედ მიმოვიხილოთ ნაციონალურ ხასიათების კვლევების ყველაზე მნიშვნელოვანი შემთხვევები.

რუთ ბენედიქტის „ქრიზანთემა და მახვილი“ დღემდე ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ სამეცნიერო ნაშრომად რჩება აშშ-ში. ბენედიქტმა კვლევის საკუთარი ძალიან მოქნილი მიდგომა შეიმუშავა. ის იძულებული იყო, რომ დისტანციაზე მყოფს, იაპონიაში ჩასვლის გარეშე გამოეკვლია ამ ხალხისათვის დამახასიათებელი ტიპიური ხასიათი. ის საზრდოობდა ჟურნალებიდან, ფილმებიდან და ნებისმიერი სხვა შესაძლო გზით მიღებული ინფორმაციით. რუთ ბენედიქტმა გამოყო იაპონელთათვის დამახასიათებელი სოციალური ვალდებულებების ფანატიკური განცდა. ის, ასევე, საუბრობს იაპონელთათვის დამახასიათებელი მაღლიერების/შურისძიების სპეციფიკური ფორმის - გირის შესახებ, რომელიც დასავლურ კულტურებში

უბრალოდ არ არსებობს (Bock, 1999; Benedict, 1946). ის ვარაუდობდა, რომ ეს მახასიათებლები იაპონელთათვის საერთო უნდა ყოფილიყო.

ჯეფრი გორერის მიერ რუსული ხასიათის კვლევამ ასევე დიდი რეზონანსი გამოიწვია. მან აქცენტი ჩვილობის ასაკში მყოფი ბავშვების აღზრდის მეთოდზე გააკეთა. რუსები ტრადიციულად მჭიდროდ ახვევენ/კრავენ ჩვილ ბავშვებს და უზღუდავენ მათ მოძრაობის საშუალებას. ბავშვებს მხოლოდ პერიოდულად ეძლევათ სრული თავისუფლება და ამ დროს ისინი ძალიან აქტიურობენ. ჯეფრი გორერი ვარაუდობდა, რომ სწორედ აღზრდის ამგვარი მეთოდი აყალიბებს რუსების პირქუმ ხასიათსა და ემოციურ ბიპოლარულობას (ეს მისი შეფასებაა). ის ფიქრობს, რომ რუსებს როგორც ინდივიდუალურ, ასევე სოციალურ დონეზე ახასიათებთ პასიურობის ხანგრძლივი პერიოდები, რომლებსაც მცირე ხნით ენაცვლება ხოლმე აქტიურობის ფეთქებადი მონაკვეთები. ასე ხსნის ის მთელი ისტორიის მანძილზე რუსი ხალხის მიერ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში გამოჩენილ მორჩილებასა და მათ მიერვე მოხდენილ უეცარ და უსასტიკეს სოციალურ აფეთქებებსა და რევოლუციებს. მნიშვნელოვანია, რომ აქ ჩვენ ვხედავთ პიროვნებასა და კულტურას/ნაციონალურ ხასიათს შორის არსებულ იზომორფიზმს. ავტორი პიროვნულ ხასიათს ნაციონალურ ხასიათთან აიგივებს (Gorer & Rickman, 1950).

ერიკ ფრომის მიერ გერმანელთა შორის ფაშიზმის გავრცელების საფუძვლების ძიება მაკროსოციალური პროცესების ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო მაგალითია და დღემდე ინარჩუნებს აქტუალურობას. ერიკ ფრომი თავის ნაშრომში გერმანელთა ავტორიტარული ხასიათის არსებობაზე მიუთითებს და ცდილობს ამ მოვლენის განმაპირობებელ საფუძვლებზე ისაუბროს. ავტორიტარული ხასიათის გავრცელების საფუძველს ის ისტორიული განვითარების პროცესში ხედავს (Fromm, 1994).

ნაციონალური ხასიათის კვლევები განხორციელდა თავად აშშ-შიც. ამერიკელთა შემთხვევაში უმეტესად აქცენტი მათ ინდივიდუალიზმსა და ლიბერალიზმზე კეთდებოდა. ასევე, ჯეფრი გორერი საუბრობს ამერიკელთა მიერ ევროპის, როგორც

მამის წინააღმდეგ არსებული ჯანყის ფსიქოანალიტიკური სცენარის შესახებ (Bock, 1999). ნაციონალური ხასიათების კვლევის ცალკეული მაგალითების დეტალური განხილვა ჩვენს ამოცანებს სცილდება და ამდენად, ამ მიმართულებით აქ მეტად აღარ ჩავუღრმავდებით. ჩემთვის მთავარია, რომ გამოვყოთ ის ძირითად მახასიათებლები, რომლებიც ამ კვლევებს ახასიათებდა.

ნაციონალური ხასიათების კვლევების უმთავრეს საერთო ნიშანს წარმოადგენს საზოგადოების ჰომოგენურ ერთობად წარმოდგენა. რაც საბოლოოდ გულისხმობს ერთმნიშვნელოვან სოციოკულტურულ დეტერმინიზმს - როგორცაა კულტურა, ისეთია ხასიათი, რაც დღეს სრულად უკუგდებულა. ამ პრობლემის თაობაზე ჯერ კიდევ გეორგ გოტფრიდ ჰერდერის ნაშრომის შესახებ საუბრისას ვსაუბრობდით. დიდი სოციალური ჯგუფების ჰომოგენურად წარმოჩენის პირობებში შეუძლებელია ინდივიდუალური მრავალფეროვნების შესახებ საუბარი. ასევე, ნაციონალური ხასიათების მკვლევრები ეყრდნობიან დაშვებას, რომ ამა თუ იმ კულტურაში არსებული სურათი სტაბილურია და დროში ნაკლებად იცვლება. ისინი საერთოდ არ ეხებიან ცვალებადობის თემას, რომ არაფერი ვთქვათ კულტურის და ინდივიდუალური ხასიათების დეტალური დეფინიციის არარსებობაზე (Lindholm, 2007).

ცალკე საკითხია ნაციონალური ხასიათების შესახებ ის ზედაპირული მსჯელობა, რომლის ფარგლებშიც ნაკლები ყურადღება ექცეოდა გამოვლენილ წინააღმდეგობებს. მაგალითად, გორერის ნაშრომში რუსებს, პირქუმ და სასტიკ ხასიათთან ერთად, მიეწერებოდათ თბილი და სოციალურად ორიენტირებული ხასიათის არსებობა. კარგი იქნებოდა, რომ ავტორს ამ განსხვავებული თვისებების არსებობის საფუძვლების ინტერპრეტაცია მოეხდინა (Bock, 1999).

საბოლოო ჯამში, მიუხედავად გამოქვეყნებული ნაშრომების დიდი პოპულარობისა, ამერიკული კულტურული ანთროპოლოგიის ფარგლებში ნაციონალური ხასიათების კვლევებმა სწრაფადვე შეწყვიტა არსებობა. მათ ვერ გადაჭრეს საკვანძო ამოცანები.

კერძოდ, 1) ვერ განისაზღვრა ეთნოსის ადეკვატური დეფინიცია, რომელიც შესაძლებელს გახდიდა 2) მისი ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების შესახებ ისეთი თეორიის შექმნას, რომელის საფუძველზეც მოხერხდებოდა პიროვნებას, სოციალურ და კულტურულ გარემოს შორის ურთიერთქმედების ასახვა. 3) და, რაც მთავარია აუხსნელი დარჩა ეთნოსებში არსებული ინტრაჯგუფური მრავალფეროვნება.

თუმცა, შემდგომ დავინახავთ, რომ მოგვიანებით მაკროკულტურული კვლევები ახალ და სრულიად განახლებულ სიცოცხლეს იძენს, მაგრამ ეს უკვე ევროპული სოციალური ანთროპოლოგიური ორიენტაციის მკვლევართა შრომებში ხდება.

კვირა N5

„ქართველთა ეთნიკური იდენტობის ასპექტებისა და სტრუქტურის კვლევა მოდერნულ კონტექსტში“, ვლადიმერ გამსახურდია, დისერტაცია, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2016, გვ. 54-83

‘ნაციონალური ხასიათის’ კვლევებში კრიზისული მდგომარეობა დაახლოებით 20-25 წლის მანძილზე გაგრძელდა. ამ პერიოდში ჩვენ ვერ ვხედავთ მნიშვნელოვან წინსვლას. მეტიც, იმ პერიოდში პოპულარული იყო აზრი იმის შესახებ, რომ გლობალიზაციის განვითარებისა და სხვადასხვა ხალხებს შორის კომუნიკაციისა და ინტეგრაციის გაძლიერების პირობებში ეთნიკურობის საკითხი საერთოდ გაქრებოდა ჩვენი თვალსაწიერიდან. თუმცა, მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში განვითარებულმა სოციოპოლიტიკური პროცესები სრულიად საპირისპირო მიმართულებით განვითარდა.

ეთნიკური იდენტობის კვლევების ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე საკვანძო მომენტს ფრედრიკ ბარტის მიერ ‘ეთნიკურ საზღვრებს მიღმა’ გამოქვეყნება წარმოადგენს. ამ ნაშრომმა საკითხისადმი სრულიად განახლებული მიდგომას დაუდო სათავე. ფრედრიკ ბარტი ასოცირდება ბრიტანულ სოციალურ ანთროპოლოგიურ სკოლასთან. ფრედრიკ ბარტი ეთნიკურობას/ეთნოსს ჯგუფების მარგანიზებელ პროცესად მიიჩნევს. ეთნიკურობა სოციალური ჯგუფების იდენტობისა და სტრუქტურის კონფიგურირებას ახდენს (Barth, 1969). სოციალური ანთროპოლოგები და სოციოლოგები ეთნიკურობას უმეტესად მაკროსოციალური პროცესების შედეგად მიიჩნევენ. მათთვის ეთნიკურობა სოციალური კონსტრუქციაა.

სოციალური კონსტრუქტივიზმის საფუძვლებს ჯერ კიდევ კლასიკოს ავტორებთან ვხვდებით. მაქს ვებერი მიუთითებდა, რომ სეპარატული ეთნიკური იდენტობის პროვოცირებისათვის მხოლოდ ერთი განსხვავებული კულტურული ელემენტის ქონაც კი საკმარისია. ვებერის თანახმად, ეთნოსის იდენტიფიკაციის საფუძველი შეიძლება გახდეს განსხვავებული ენის, ჩაცმულობის, რელიგიის, სამზარეულოსა ან

ნებისმიერი სხვა განმასხვავებელი ნიშნის არსებობა თუკი ამისათვის შესაფერისი სოციოპოლიტიკური კონტექსტი არსებობს. კონტექსტის შესახებ საუბრისას მაქს ვებერი უპირველეს ყოვლისა პოლიტიკურ ინტერესის არსებობას გულისხმობდა (Weber, 1978, pp. 385-399)

ფრედრიკ ბარტი ხაზს უსვამს, რომ ეთნოსს/ეთნიკურობას დინამიკური ხასიათი გააჩნია. ის აკრიტიკებს პრემორდიალისტურ მიდგომას, რომელიც ეთნიკურობის კვლევებში მე-20 საუკუნის 50-იანი წლების ბოლომდე დომინირებდა და ეთნიკურ იდენტობას ისეთ სტაბილურ და უცვლელ მოცემულობად თვლიდა, რომელიც დიდი ხნის წინ გაჩნდა და თაობიდან თაობას მნიშვნელოვანი სახეცვლილებების გარეშე გადაეცემოდა. მეტიც, რადიკალური პრემორდიალიზმი აქცენტს ეთნიკური ჯგუფის წევრთა შორის სისხლით ნათესაობის მნიშვნელობაზე აკეთებს და ამ ფაქტორს ეთნიკური იდენტობის შენარჩუნება/გადაცემის პირობად თვლის. რასისტული კონოტაციის ქონის გამო რადიკალური პრემორდიალიზმი ჰიტლერის გერმანიის დისკრედიტაციასთან ერთად სამუდამოდ ქრება სამეცნიერო დისკურსიდან (Hutchinson & Smith, 1996).

ფრედრიკ ბარტი პრემორდიალისტებისაგან განსხვავებით ამტკიცებს, რომ ეთნოსები და კულტურები მუდმივად იცვლებიან. შეიძლება ეს არ იყოს რადიკალური და იოლად შესამჩნევი, მაგრამ ცვლილებები მუდმივად მიმდინარეობს. ფრედრიკ ბარტი შეუძლებლად მიიჩნევს ეთნოსებისა და მათ წევრთა უცვლელ სოციალურ აგენტებად განხილვას. მაგალითად, გერმანელთა თვითაღქმა და მათი სხვების მიერ აღქმა რადიკალურად შეიცვალა უკანასკნელი ასწლეულების მანძილზე. შუა საუკუნეებში გერმანელები მეტწილად რომანტიკულ და არაპრაქტიკულ ხალხად ითვლებოდნენ. დღეს კი პირიქით, მათ მიმართ სრულიად საპირისპირო სტერეოტიპული წარმოდგენები არსებობს. საყოველთაოდ ცნობილი წარმოდგენების მიხედვით, გერმანელები პრაქტიკულ და უკიდურესად რაციონალურ/მოწესრიგებულ ეთნოსად ითვლებიან. ასე რომ, გერმანელთა შემთხვევაში მომხდარი ცვლილება აშკარაა.

ამიტომ, ფრედრიკ ბარტი შეუძლებლად მიიჩნევს ეთნოსების მარადიულ თვისებებზე ლაპარაკს და ამტკიცებს, რომ ეთნიკური ჯგუფები მუდმივად კონტექსტის ცვლილების საპასუხოდ (და, მისი გათვალისწინებით) მოდიფიცირდებიან (Hutchinson & Smith, 1996).

თუმცა, ისიც ცხადია, რომ ეთნოსები როგორც მინიმუმ გარკვეული პერიოდის მანძილზე მაინც ინარჩუნებენ სტაბილურობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეუძლებელი იქნებოდა ნებისმიერი ეთნოსის მთლიან ჯგუფად აღქმა.

ეთნიკურობის კვლევისას მნიშვნელოვანია დავადგინოთ: 1) რა ფაქტორები განაპირობებენ სოციალური ჯგუფის წევრთა სტაბილურ კავშირს ერთმანეთთან და მათ შინაგან შეჭიდულობას მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, მუდმივად მიმდინარე ცვლილებებისა და გამოწვევების მიუხედავად; 2) რამდენად მნიშვნელოვანია და რა ხასიათისაა მიმართება განსხვავებული სოციალური ჯგუფების წევრთა შორის? 3) და, რაც ყველაზე საინტერესოა, რა განაპირობებს ადამიანთა შეკავშირებას ერთ სოციალურ ჯგუფში და მათ ეთნიკურ ჯგუფად ჩამოყალიბებას?

პრემორდიალისტური მიდგომა უძლურია, რომ ამ კითხვებზე პასუხი გასცეს. ორთოდოქსული პრემორდიალისტური მიდგომა განსაკუთრებით არაადეკვატურია ეთნიკურობის დინამიკური ბუნების ასახსნელად. მას საერთოდ არ აინტერესებს ეს საკითხი. ის ეყრდნობა ცალმხრივ და ეთნოცენტრისტულ იდეას იმის შესახებ, რომ ეთნიკური ჯგუფები პრეისტორიულ ეპოქაში შეიქმნა სისხლისმიერი ნათესაობის საფუძველზე და შემდგომ უცვლელად, მემკვიდრეობით გადაცემის საშუალებით მოაღწია თანამედროვე ეპოქამდე. ბიოლოგიური დეტერმინაციის იდეა გამორიცხავს დინამიკას, ეს კი ემპირიულ გამოცდილებას ეწინააღმდეგება, როგორც ჩვენ ამას ნათლად ვხედავთ გერმანელთა მაგალითზე. კლასიკური პრემორდიალიზმის თანახმად შეუძლებელია იმის ახსნა, თუ რატომ ქრებიან ერები ან საიდან/რატომ ყალიბდებიან ახალი ერები ისტორიული განვითარების პროცესში (Eller, 2009).

ფრედრიკ ბარტის მიერ შემოტანილი მთავარი სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ ის არათუ სისხლისმიერ კავშირებს არ მიიჩნევს მნიშვნელოვნად, არამედ კულტურულ ელემენტებსაც კი არ თვლის ეთნიკური იდენტობის ფუნქციონირებისათვის გადამწყვეტ ფაქტორებად. ის ეთნიკურობის სრულიად დინამიკურ ხასიათზე მიუთითებს. საქმე გვაქვს აბსოლუტურ სოციალურ კონსტრუქტივიზმთან. მაგალითად, მისთვის ისიც კი არ არის სუბსტანციური მნიშვნელობის, თუ რა ენაზე საუბრობენ ეთნიკური ჯგუფის წევრები ერთმანეთთან. ფრედრიკ ბარტი დასაშვებად მიიჩნევს, რომ ერთი ეთნოსის წარმომადგენლები განსხვავებულ ენაზე საუბრობდნენ. მსოფლიოში ამ შეხედულების დამადასტურებელი რამოდენიმე სახიერი მაგალითი არსებობს. მაგალითად, შვეიცარიელებს ოთხი სახელმწიფო ენა გააჩნიათ და მიუხედავად ამისა ინარჩუნებენ საერთო კოლექტიურ იდენტობას. მსგავსი ვითარებაა ესპანეთშიც, სადაც არაერთი სახელმწიფო ენის არსებობის მიუხედავად ნარჩუნდება ერთიანი იდენტობა (მიუხედავად არსებული სირთულეებისა).

საინტერესოა, რომ ფრედრიკ ბარტი არც ტრადიციებსა და წეს-ჩვეულებებს თვლის ეთნიკური კუთვნილების მაფორმირებელ ფაქტორად. ამ მხრივ, საინტერესოა ნორვეგიის მაგალითი, სადაც უკიდურეს ჩრდილოეთში მაცხოვრებლებს სამხრეთ ნორვეგიელებისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავებული ცხოვრების წესი აქვთ, თუმცა, ეს მათ ხელს არ უშლის რომ საერთო ნორვეგიული იდენტობა ჰქონდეთ. ქვეყნის ორივე ბოლოში მცხოვრები ხალხი ნორვეგიელად მიიჩნევს თავს (Barth, 1969).

სოციალური კონსტრუქტივიზმის თანახმად, ეთნოსი სოციალური ინტერაქციის პირობებში ფორმირდება (Haan, 2011). თუმცა, ეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში ხდება, თუ არსებული ფაქტორები ამგვარი გაერთიანების ჩამოსაყალიბებლად რაციონალურ მოტივაციას ქმნიან. ეთნიკური გაერთიანება შეიძლება იყოს, მაგრამ შეიძლება არც იყოს დაფუძნებული სისხლისმიერ ნათესაობაზე - ამ მხრივ უნიფიცირებული შაბლონი არ არსებობს.

ეთნიკური ჯგუფის ფორმირების უმთავრეს მოტივაციას რესურსების მოსაპოვებლად და სხვა არამატერიალური სარგებლის მიღების სურვილი წარმოადგენს. ამ მოტივაციას სხვა სოციალურ ჯგუფებთან კონკურენტული ურთიერთობის არსებობა ამყარებს. ინდივიდები ცდილობენ ერთმანეთთან გაერთიანების გზით უფრო ეფექტურად მოქმედების უნარი მოიპოვონ. ეთნიკური გაერთიანება მიზნად ისახავს მისი შემადგენელი წევრებისათვის მაქსიმალური სოციალური, ფსიქოლოგიური და მატერიალური სარგებლის მიღებას. ეთნიკური იდენტობა ეთნოსს სხვა სოციალური ჯგუფებისაგან გამოყოფს და მის უნიკალურობას განსაზღვრავს. ამავდროულად უნდა გვახსოვდეს, რომ ეთნიკური იდენტობა სელფის ინტეგრალური ელემენტია (Cohen, 1969).

ნაციონალიზმის ამერიკელი მკვლევარი, მაიკლ ჰეჩტერი მიიჩნევს, რომ ინდივიდების ნებისმიერ მოქმედებას სარგებლის მიღების სურვილი წარმართავს. ადამიანები ჯგუფებს ქმნიან და ჯგუფურ მოქმედებებში მონაწილეობენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს მათ პირად ინტერესებს აკმაყოფილებს. ინდივიდები ამა თუ იმ მოქმედების განხორციელების წინ ყოველგვარი სენტიმენტების გარეშე აფასებენ მოსალოდნელ სარგებელსა და დანაკარგს. შესაბამისად, თუ რომელიმე კულტურული ელემენტის შენარჩუნება ზედმეტად წამგებიანი ხდება, მაშინ არჩევანი გაკეთდება ინოვაციური გადაწყვეტილებების სასარგებლოდ. აღნიშნული მიდგომა ხსნის ეთნიკური იდენტობის დინამიკურ ბუნებას. თუმცა, ამ შემთხვევაში სრულიად გაუგებარი რჩება თუ რატომ ანხორციელებენ ხოლმე ადამიანები ხანდახან ეთნიკური ჯგუფის სასარგებლო, მაგრამ მათთვის პირადად სრულიად უსარგებლო მოქმედებებს (Hechter, 1986).

ძალიან მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ, რომ ინდივიდი არჩევანს მოსალოდნელი მოქმედების შესახებ მხოლოდ იმ ინფორმაციის საფუძველზე აკეთებს, რომელიც მას გააჩნია. ინდივიდი არ ფლობს აბსოლუტურ ინფორმაციას. ეთნიკური ჯგუფის წევრებს ინფორმაციის მხოლოდ ის ნაწილი მიეწოდებათ, რომელიც მათ

კოლექტიურ მოქმედებებს შეუწყობს ხელს. ან, როგორც მინიმუმ ჯგუფურ ერთობას მაინც არ დააყენებს ეჭვის ქვეშ. ინდივიდების მიერ ანტი ინდივიდუალური გადაწყვეტილებების მიღების ასახსნელად მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ ინფორმაციის ნაკადებს ეთნიკური ჯგუფი აკონტროლებს. უფრო სწორად ამ ჯგუფების წარმმართველი ელიტები. ელიტარული ჯგუფები ეთნიკური ჯგუფების დანარჩენ წევრებს მხოლოდ იმ ინფორმაციას აწვდიან, რაც ჯგუფურ ინტერესებთან არის შესაბამისობაში (ან, უშუალოდ ელიტების, რაც ჯგუფის შენარჩუნების ინტერესს ემთხვევა). ამ მხრივ საინტერესო შემთხვევას ამერიკის შეერთებულ შტატებში, პენსილვანიის შტატში მცხოვრები ემიშები წარმოადგენენ. ემიშები, ფაქტიურად, სრულ იზოლაციაში ცხოვრობენ და ნაკლებად იყენებენ თანამედროვე ტექნოლოგიებს. ემიშების ცხოვრების ტიპი ფაქტიურად შუასაუკუნეობრივია. ისინი არ იყენებენ მანქანებს, კომუნიკაციის თანამედროვე საშუალებებს, ელექტროენერგიას და ა. შ. (Eller, 2009). ამგვარი გარემოს შესანარჩუნებლად და ცდუნების ასარიდებლად ემიში მშობლები შვილებს გარემომცველი სამყაროს შესახებ ძირითადად ნეგატიურ ინფორმაციას აწვდიან. ძველი თაობა აკონტროლებს ახალი თაობის მიერ მიღებულ ინფორმაციას და მაქსიმალურად აფრთხობს მათ. ჯგუფის მთლიანობის შენარჩუნება ამ მოქმედებების ეფექტურობაზეა დამოკიდებული (Hutchinson & Smith, 1996).

ეთნიკურობა არა მხოლოდ ცვალებადი კულტურული ელემენტია, არამედ ის მაიდენტიფიცირებელი და სასიგნალო ნიშანიცაა, რომელიც განსხვავებულობის სიმბოლოს წარმოადგენს და ხელს უწყობს კოლექტიური მიზნების მიღწევას (Eller, 2009, pp. 314-336).

ფრედრიკ ბარტი ამტკიცებს, რომ სოციალური ინტერაქციის პროცესში სოციალური და ფიზიკური გარემოს ცვლილებისას ეთნიკური სივრცის შემავსებელი კულტურული კომპონენტი შეიძლება მოდიფიცირდეს. ამგვარმა პროცესმა ეთნოსის გაქრობაც კი შეიძლება გამოიწვიოს. ჯგუფური იდენტობის წაშლა მხოლოდ ერთობის მოტივაციის სრული გაქრობის შემთხვევაში შეიძლება მოხდეს. უმეტესად არსებული

კულტურული ელემენტების მოდიფიკაცია/განახლება ხდება. დავამატებ, რომ ეთნოსის გაქრობა შეიძლება მექანიკური ჩარევის გზითაც მოხდეს. მაგალითად, როდესაც მრავალრიცხოვანი ერი იპყრობს პატარას და ახდენს მის ასიმილაციას საკუთარ ეთნიკურ სტრუქტურაში.

სოციალურ-კონსტრუქტივისტული ანთროპოლოგიური თეორიის გასამყარებლად შეგვიძლია გავიხსენოთ მონაცემები კლასიკური სოციალურ-ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტული მასალებიდან. ჰენრი ტაჯფელის ცნობილ 'მინიმალისტურ ჯგუფურ პარადიგმაზე' დაფუძნებული ექსპერიმენტები გვიჩვენებს, რომ შიდა-ჯგუფური (in-group) და გარე-ჯგუფური (out-group) მადიფერენცირებელი და სოციალური იდენტობის მაფორმირებელი პროცესების პროვოცირება თუნდაც სიმბოლურმა და უმნიშვნელო ფაქტორებმა შეიძლება მოახდინოს. ამგვარმა პროცესებმა შემდგომ შეიძლება ფორმირებულ ჯგუფებს შორის დაძაბულობა და კონფლიქტებიც კი გამოიწვიოს. კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებას განაპირობებს მხოლოდ განსხვავებულ ჯგუფებად იდენტიფიცირების ფაქტიც კი, სახიერი კულტურული განსხვავებების არსებობის გარეშე! ტაჯფელის ექსპერიმენტში მონაწილე ბავშვებს შორის არ არსებობდა არანაირი მნიშვნელოვანი სხვაობა, თუმცა, ისინი ერთმანეთს მექანიკური მიზეზებით განსხვავებულ ჯგუფებად დაყოფის პირობებშიც კი დაუპირისპირდნენ! (Tajfel & Turner, 1979). აღნიშნული მონაცემები გვიჩვენებს სოციო-პოლიტიკურ-კულტურულ-პერსონალური ფაქტორების პირობითობას.

ჰიპოთეტურად, შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, რომ ოდესღაც ეთნიკური ჯგუფები შეიქმნა/იქმნებოდა სრულიად შემთხვევითი ფაქტორების თანხვედრის პირობებში ადამიანების დაჯგუფების შედეგად. როგორც უკვე დავინახეთ, ჰენრი ტაჯფელის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ექსპერიმენტი აჩვენებს, რომ ჯგუფის ინტეგრაციის და სოციალური იდენტიფიკაციის დასაწყებად სულაც არ არის საჭირო ადამიანებს საერთო კულტურული ელემენტები, მნიშვნელობები ან ცხოვრებისეული გამოცდილება აკავშირებდეთ. ეს პროცესი ნებისმიერი, თუნდაც სიმბოლური

ფაქტორით პროვოცირების შემთხვევაშიც კი შეიძლება განვითარდეს. და, ფრედრიკ ბარტის თეორიაც ხომ სწორედ შემთხვევითი ფაქტორებით ეთნიკური ჯგუფების წარმოშობასა და იდენტიფიკაციის შესაძლებლობას (ინტერესის არსებობის შემთხვევაში) გულისხმობს?! ამიტომ, ვფიქრობ, რომ ჰენრი ტაჯფელის მიერ მოპოვებული ექსპერიმენტული მონაცემები ამყარებს ფრედრიკ ბარტის მიერ შემოთავაზებულ თეორიულ მოდელს. ის საშუალებას გვაძლევს წარმოვისახოთ ეთნიკური ჯგუფების ფორმირების პროცესი მოდელირებულ ისტორიულ პერსპექტივაში. ნათლად ჩანს სოციალურ ფსიქოლოგიაში მოპოვებული მონაცემების ფსიქოანთროპოლოგიურ ინტერდისციპლინურ კვლევაში ინტეგრაციის მიზანშეწონილობა.

ფაქტობრივად, სოციალური კონსტრუქტივიზმის თანახმად, ეთნიკურობა წარმოადგენს მხოლოდ და მხოლოდ სიმბოლურ ნიშანს. ის აღნიშნავს სოციალური ჯგუფის იდენტობას, გამოარჩევს და გამოჰყოფს მას სხვა სოციუმებისაგან. საერთო ინტერესისა და მოტივაციის პირობებში ადამიანებს შორის საერთო ეთნიკური იდენტობის ჩამოყალიბების საფუძველად/მაპროვოცირებლად და სიმბოლოდ ნებისმიერი (თუნდაც შემთხვევითი) ელემენტი შეიძლება იქცეს (Jenkins, 2008, გვ. 10-11).

აქვე ხაზს გავუსვამ, რომ ბარტისეული სოციალური კონსტრუქციონიზმი სულაც არ გამორიცხავს და არ აკნინებს შესაძლებლობას, რომ ეთნოსის წარმომადგენლებს საერთო ისტორიული წარსული ჰქონდეთ. ის უბრალოდ ამ ფაქტორის პირობითობასა და არასუბსტანციონალურობაზე აკეთებს აქცენტს.

ვფიქრობ, რომ თანამედროვე მსოფლიოში არსებულ ეთნიკურ ჯგუფთა მრავალფეროვნება ამყარებს ფრედრიკ ბარტის მიდგომის ზოგად ადეკვატურობას. მსოფლიოში ქრებიან და ჩნდებიან ახალი ეთნიკური ჯგუფები. ჩვენს თვალწინ ხდება მილიონობით ადამიანის მიგრაცია და ახალი ტიპის ეთნიკური იდენტობების ჩამოყალიბება. ეთნიკური იდენტობის დინამიკური ბუნება სრულად ავლენს

სელფისათვის მახასიათებელ იმ ფუნდამენტურ კანონზომიერებებს, რომლებიც ზემოთ განვიხილეთ. ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ ის თავად ამას არ მიუთითებს, სოციალური კონსტრუქტივიზმის მიერ შემოთავაზებული ძირითადი პოსტულატები სრულ შესაბამისობაშია და ამყარებს სელფის შესახებ ფსიქოლოგიასა და სოციოლოგიაში არსებულ შეხედულებებს. კიდევ ერთხელ შეგვიძლია გავუსვათ ხაზი ინტერდისციპლინური ურთიერთგამამყარებელი ლოგიკური კავშირებისა და მონაცემების არსებობას. ეთნიკური იდენტობა სელფის შემადგენელი ერთ-ერთი ნაწილია და ავლენს მის დინამიკურ ბუნებას.

დიდი პროგრესის მიუხედავად, ფრედრიკ ბარტის სოციალური კონსტრუქციონიზმი არ არის საკმარისი ეთნიკური იდენტობის ბუნების სრულფასოვნად ასახსნელად. შემდგომ ქვეთავში განვიხილავთ ფრედრიკ ბარტის თეორიის ნაკლოვანებებსა და ეთნიკურობის კვლევების განვითარების პარალელურ და შემდგომ ეტაპებს.

სოციალური კონსტრუქტივიზმი Vs. ფსევდო/ზომიერი ესენციალიზმი

სოციალური კონსტრუქტივიზმი ეთნიკური ჯგუფების ჩამოყალიბების ზოგად ჩარჩო წარმოდგენას აყალიბებს, თუმცა ის ვერ ხსნის ეთნიკური ჯგუფების მრავალფეროვნებისათვის დამახასიათებელ ზოგიერთ კანონზომიერებას. ფრედრიკ ბარტის თეორია საერთოდ არ ეხება ეთნიკური იდენტობის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ ფსიქოემოციურ ასპექტებს. ამ თეორიის მიხედვით შეუძლებელია აიხსნას, თუ რატომ არის გავრცელებული მითები საერთო წარმოშობის შესახებ ეთნიკური ჯგუფების უმრავლესობაში. აუხსნელი რჩება, თუ რატომ ახასიათებს ეთნიკურ ჯგუფზე ძლიერი მიჯაჭვულობა მის წევრებს მაშინაც კი, როდესაც ამისგან არანაირი რაციონალურ სარგებელს არ იღებენ. ჩამოთვლილი ფაქტორების არსებობა აშკარაა და აუცილებელია აიხსნას მათი ინტერპრეტირება.

მართალია, სისხლისმიერი ნათესაობა და გენეტიკური კავშირი, როგორც ეთნიკურობის განმსაზღვრელი ფაქტორები, გამოირიცხა და ბიოლოგიურ/გენეტიკურ წარმოშობასთან დაკავშირებული იდეები სრულიად გაქრა სოციალურ-მეცნიერული

დისკურსიდან, მაგრამ სოციალური მეცნიერებიდან ესენციალისტური მიდგომის კვალი სრულად არ გამქრალა. რადიკალური პრემორდიალიზმი ზომიერმა ჩაანაცვლა. რეალურ სუბსტანციურობას ფიქტიური ანაცვლებს და მნიშვნელოვანი მოდიფიკაციების შემდეგ შერბილებული ფსევდო-სუბსტანციონიზმი ახალ სიცოცხლეს იწყებს.

საერთო წარსულის შესახებ რწმენის წარმოსახვით ბუნებაზე მინიშნებები ჯერ კიდევ მეოცე საუკუნის დასაწყისში გაჩნდა, თუმცა იმ დროს არსებული რასისტული განწყობების ფონზე განსაკუთრებული პოპულარობა არ მოუპოვებია. მაქს ვებერი ერთ-ერთი პირველი იყო, ვინც საერთო წარსულის შესახებ რწმენის ფიქტიურ ხასიათზე მიუთითებდა. მისი აზრით, ეთნიკური ჯგუფის ჩამოყალიბებისათვის საერთო წარსულის ქონა არ არის პრინციპული. მაქს ვებერი ამტკიცებს, რომ ფიზიკური მსგავსებები, მაგალითად გარეგნობის მხრივ, მხოლოდ ხელს უწყობს საერთო წარმოშობის შესახებ შეხედულებების წარმოშობას - თუმცა, ის არ შეიძლება მიჩნეულ იქნას გადამწყვეტ ფაქტორად (Weber, 1978). ზოგიერთი ეთნოსის შემთხვევაში რწმენა საერთო წარმოშობის შესახებ, შესაძლოა, ნაწილობრივ მართალიც კი იყოს. თუმცა, ამ კუთხით ყველაზე მთავარი არის დეკლარაცია იმისა, რომ ეს საკითხი არ არის გადამწყვეტი ეთნიკური ჯგუფის ფორმირებისათვის.

ზომიერი ესენციალისტური მიდგომის მომხრეთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფიგურა გახლდათ ჩიკაგოს უნივერსიტეტში მოღვაწე ლეგენდარული კულტურული ანთროპოლოგი კლიფორდ გირცი. ის მაქს ვებერის მსგავსად მიიჩნევს, რომ ეთნიკური ჯგუფის ფორმირებისთვის სრულიად საკმარისია 'გამოგონილი' ისტორიისა და საერთო წარსულის შესახებ წარმოდგენების არსებობა. ისიც თვლის, რომ სულაც არ არის აუცილებელი ეთნოსის წევრებს რეალურად აერთიანებდეთ საერთო წინაპრები და საერთო გამოცდილება - გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მენტალური რეპრეზენტაციების არსებობას. კლიფორდ გირცი ამბობს, რომ ეთნიკური ჯგუფის ფორმირებისთვის ხელისშემწყობი ფაქტორია რწმენა იმის შესახებ, რომ მის

წევრებს საერთო 'დამაარსებელი' ან 'დამაარსებლები' ჰყავთ. მითები საერთო წარსულის შესახებ აძლიერებს სოციალურ კავშირებს და ემოციურ ელფერს/კომპონენტს/ხასიათს სძენს ურთიერთობას (Smith, 1991) (Horowitz, 2001).

მნიშვნელოვანია შევხვით ეთნიკური იდენტობის ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ ემოციურ კომპონენტსაც. ფრედრიკ ბარტი საერთოდ არ ეხება ამ საკითხს. ვოლკერ კონორი მიუთითებს, სოციალური ფაქტორების გათვალისწინება არ არის საკმარისი, რადგან ისინი ვერ ხსნიან ეთნიკურ ჯგუფებზე ემოციური მიჯაჭვულობის საკითხს და მასთან დაკავშირებულ ირაციონალურ მოქმედებებს. არადა, ამგვარ ფენომენებს მთელი ისტორიის მანძილზე ვხვდებით. უოლკერ კონორი ამტკიცებს, რომ ინდივიდები ეთნოსზე მიჯაჭვულები არიან არა მხოლოდ რაციონალური მიზნების მიღწევის სურვილის ქონის გამო, არამედ, აგრეთვე, იმ ემოციური ბორკილებით, რომლებსაც ხანდახან სრულიად ირაციონალური და არაცნობიერში მდებარე გამჯდარი მოტივაცია ამყარებს (Connor, 1993). ბენედიქტ ანდერსონი აღნიშნავს, რომ ადამიანები თავს სწირავენ ეთნიკური ჯგუფისა და თანამემამულეების საჭიროებიდან გამომდინარე. ინდივიდუალური თავგანწირვა ხომ ინდივიდუალური თვალსაზრისით სულაც არ არის რაციონალური სარგებლის მომტანი თავად ამ მოქმედების განმახორციელებელი ადამიანისათვის. რთული წარმოსადგენია, რომ ადამიანმა რომელიმე სხვა სოციალური ჯგუფისა თუ ორგანიზაციისათვის (რელიგიურ ჯგუფებს თუ არ ჩავთვლით) ამხელა მსხვერპლი გაიღოს. ემოციურ კავშირებს ამაგრებს კოლექტიური მეხსიერება და საზიარო ფსიქიკური კონსტრუქციები (Anderson, 2006). განვმარტავ, რომ როდესაც ვახსენებთ 'მიჯაჭვულობას', ჩვენ ამ სიტყვას აქ არ ვიყენებთ ფსიქოანალიტიკური გაგებით. 'მიჯაჭვულობაში' ვგულისხმობ ძლიერ შეკავშირებულობას, ძლიერი ემოციური უკუკავშირის არსებობას ინდივიდსა და ჯგუფს შორის.

ნათელია, რომ რთულია ეთნიკური კავშირები მხოლოდ რაციონალური სარგებლის მისაღებად შემდგარ მექანიკურ ერთობად განვიხილოთ. დგება აუცილებელი

საჭიროება, რომ ფრედრიკ ბარტის მიერ შემოთავაზებულ სოციალურ-კონსტრუქციონისტულ აქცენტებთან ერთად ეთნოსის შეჭიდულობის ასახსნელად ფსიქოემოციური ასპექტებიც გავითვალისწინოთ.

ამ კუთხით, ზემოთ უკვე განვიხილეთ კოლექტიური მეხსიერების, საერთო წარსულის შესახებ რწმენისა და, ზოგადად, საზიარო წარმოდგენების დიდი მნიშვნელობა. სავარაუდოდ, სწორედ წარმოსახული საერთო წარსული, ეთნოსის წარმოშობასთან დაკავშირებული ირაციონალური წარმოდგენები და რწმენა საერთო წინაპრების არსებობის შესახებ განაპირობებს იმ ემოციურ მიჯაჭვულობას, რომელიც საერთო ეთნიკური იდენტობის ქვეშ გაერთიანებულ ადამიანებს გააჩნიათ საკუთარი ეთნოსის მიმართ.

ფსიქოემოციური კომპონენტების გათვალისწინების პირობებში ეთნიკური კავშირი აღარ გამოიყურება ისე მექანიკურ და მენტალური შინაარსებისაგან დაცლილ მოცემულობად, როგორც ეს ფრედრიკ ბარტის თეორიის შემთხვევაში გვაქვს. საერთო წარსულის შესახებ რწმენა ეთნიკური ჯგუფის წევრთა შორის სოლიდარობისა და ემპათიის გრძნობას აჩენს. ეთნიკური იდენტობა იძენს არა მხოლოდ ცნობიერ, არამედ არაცნობიერ საფუძველს და ადამიანებს საერთო დროშის ქვეშ აერთიანებს. ფიქტიური სუბსტანციონალური შინაარსები ეთნიკური იდენტობის ლეგიტიმაციას ახდენს.

აქვე შეგვიძლია გავიხსენოთ ერიკ ჰობსბაუმის თეორია (Hobsbawm & Ranger, 1983) გამოგონილი საზოგადოებების შესახებ'. შეგვიძლია დავუშვათ, რომ ნებისმიერი ჯგუფის წევრები, რომლებსაც სოციალურ საზღვრებში სოციალური იდენტობა აქცევს, ამ მთლიანობის გასამართლებლად ქმნიან და შემდგომ საჭიროებიდან გამომდინარე გარდაქმნიან ხოლმე მითებსა და ლეგენდებს საკუთარი წარსულის შესახებ. ამგვარი მითები და ლეგენდები სოციალურ სტრუქტურებს შინაარსობრივად ავსებს. ერიკ ჰობსბაუმის იდეები ფაქტობრივად სრულ შესაბამისობაშია და ამყარებს კლიფორდ გირცისეულ ზემოთ განხილულ მიდგომას.

საინტერესოა, რომ თავად ფრედრიკ ბარტივე მიუთითებს ირიბად ეთნიკურობისათვის 'არსობრივი შინაარსის' ('essential') მნიშვნელობაზე. კერძოდ, ბარტი ამბობს, რომ ეთნიკური ჯგუფი შეიძლება იყოს ბიოლოგიურად თვითწარმოებადი, ენდოგამიური ქორწინებების გზით. ეთნიკური ჯგუფები ქმნიან სივრცეს (არ არის აუცილებელი ეს სივრცე შემოსაზღვრული იყოს ფიზიკურად), სადაც ხდება შიდა კომუნიკაცია და სწორედ ამ კომუნიკაციის საშუალებით ხდება 'სხვებისგან' განმასხვავებელი მნიშვნელობების გენერირება (Barth, 1969, გვ. 10-11). ბარტის თანახმად, ამგვარი ფაქტორები არ არის აუცილებელი იყოს გადამწყვეტი 'ჯგუფურობის' (groupness) ჩამოსაყალიბებლად. თუმცა, მათი არსებობა მნიშვნელოვანია სხვა ჯგუფებისაგან განმასხვავებელი იდენტიფიკაციის პროცესის შინაარსობრივი უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. თუმცა, ბარტი ამ მიმართულებაზე აქცენტს არ აკეთებს და, ამდენად, მის ნაშრომში ეს საკითხი არასათანადოდაა დამუშავებული.

ეთნიკური ჯგუფის წევრების საერთო გენეტიკური წარსულის საკითხს საინტერესო კუთხით განიხილავს პიერ ვან დენ ბერგი. ის ეთანხმება საერთო წინაპრების ყოლის შესახებ რწმენის ფიქტიურობის იდეას. თუმცა, იქვე აღნიშნავს, რომ ადამიანებმა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება აღიქვან ერთმანეთი თანამემამულეებად, თუ მათ მსგავსი ტიპის ფიზიკური გარეგნობა ექნებათ. პიერ ვან დენ ბერგი აღნიშნავს, რომ შეუძლებელია იაპონელმა და დასავლეთ ევროპელმა ერთი ეთნიკური ჯგუფის წევრად აღიქვას თავი, რადგან ისინი ფიზიკურად რადიკალურად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. მისი აზრით, ეთნიკური ჯგუფის აღმნიშვნელ ძირითად მახასიათებლებად კულტურული ელემენტების წინა პლანზე წამოწევა ხდება მაშინ, როდესაც ეთნიკური ჯგუფის წევრები საკუთარ თავს მათ სამეზობლოში მცხოვრებ (მეტწილად მსგავს) ჯგუფების წევრებს ადარებენ (Berghe, Does Race Matter?, 1995). სამეზობლო სივრცეში მცხოვრები ადამიანები ფიზიკურად გვანან ერთმანეთს და, ცხადია, რომ ეს ფაქტორი მათი განმასხვავებელი ვერ იქნება. ასეთ სიტუაციაში ფიზიკური გარეგნობა სრულიად უმნიშვნელოა. მაგრამ ვითარება იცვლება, თუ

ერთმანეთის პირისპირ რადიკალურად განსხვავებული ფიზიკური გარეგნობის ადამიანები ხვდებიან - აქ ფიზიკური გარეგნობა შედარებით მეტ, თუმცა არა გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს.

ეთნიკური ჯგუფის წევრებს მინიმალურ დონეზე მაინც ახასიათებთ ნეპოტიზმი. ეთნიკური ჯგუფის ექსკლუზიურობის ერთ-ერთი დანიშნულება ხომ საერთო ინტერესების დაკმაყოფილებაა. ადამიანები ეთნიკურ ჯგუფს სწორედ საერთო ინტერესების მისაღწევად ქმნიან. ამიტომ, ისინი საკუთარი ჯგუფის წევრებს უპირატესობას ანიჭებენ სხვებთან შედარებით. ეს პროცესი ჯგუფის შინაგან შეჭიდულობასა და გარემოსაგან სეპარაციის გაძლიერებას ემსახურება (Hutchinson & Smith, 1996).

მსგავსი გარეგნული ფიზიკური მახასიათებლების შესანარჩუნებლად სულაც არ არის აუცილებელი მკაცრი ენდოგამია. უკვე აღვნიშნეთ, რომ სამეზობლოში მცხოვრებ ეთნიკურ ჯგუფებს დაახლოებით მსგავსი ფიზიკური მახასიათებლები გააჩნიათ მთელს მსოფლიოში და, ამდენად, მათ შორის შერეული ქორწინებების არსებობა ამ კუთხით სურათს მნიშვნელოვნად არ ცვლის.

შესაბამისად, არსებული ვითარება გვიჩვენებს, რომ ეთნიკური ჯგუფის ფუნქციონირების კვლევისას მიზანშეუწონელი იქნება ფიზიკური მახასიათებლების მნიშვნელობის სრული უგულებელყოფა. ცხადია, რომ ეთნიკური ჯგუფის ჩამოსაყალიბებლად არ არის აუცილებელი, მის წევრებს საერთო წინაპრები ჰყავდეთ - აქ გადამწყვეტი სოციოკულტურული ინტერესებია, თუმცა, ამავე დროს, ისიც ცხადია, რომ ერთი ეთნიკური ჯგუფის წევრებს ზოგადად მსგავსი გარეგნული ნიშნები ახასიათებთ. დავამატებ, რომ ამ მხრივ გამონაკლისს შეიძლება წარმოადგენდნენ ის დემოკრატიები, სადაც სახელმწიფო ე. წ. მოქალაქეობის პრინციპზეა დაფუძნებული (აშშ; ავსტრალია). თუმცა, აქაც კი გამოიყოფიან ეთნიკური ირლანდიელები, იტალიელები, ფერადკანიანი ამერიკელები, ინდიელები და ა. შ.

ჯგუფის ერთგვაროვნებისა და სტაბილურობის თვალსაზრისით ენდოგამიური ქორწინებების მნიშვნელობასა და მათ როლზე ეთნიკურობის ამერიკელი მკვლევარი, მენინგ ნეში მიუთითებს. ის ამტკიცებს, რომ მალაიზიელები ფიზიკურ მსგავსებას და შედარებით 'გენეტიკურ' მთლიანობას (ცხადია არა წმინდა და სრული სახით) ქორწინების ენდოგამიური წესის ქონის პირობებში 'ინარჩუნებენ (Nash, 1993). თუმცა, მის ნაშრომში ნათლად არ ჩანს ამ მიმართულებით არსებული კონკრეტული პრაქტიკა და რთულია ამ მონაცემების ღირებულების შესახებ საუბარი.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღემდე არსებობს უფრო რადიკალური შეხედულებებიც კი, რომლებიც ეთნოსებს ფაქტობრივად 'გაფართოებულ ოჯახად' განიხილავენ. თუმცა, დღესდღეობით ასეთი შეხედულებები დიდ უმცირესობაშია (Berghe, 1987, p. 25)

ნათელია, რომ არსობრივი და სუბსტანციონალური შინაარსები არ არის გადამწყვეტი ეთნიკური იდენტობის ჩამოსაყალიბებლად, მაგრამ ამავე დროს ისიც ცხადია, რომ ისინი ეთნიკური ჯგუფების არსებობის განუყოფელი ნაწილია. ის ფაქტი, რომ საერთო წარმოშობა არ მიიჩნევა ეთნიკური ჯგუფის არსებობის აუცილებელ პირობად, არ ნიშნავს იმას, რომ საერთო ისტორიისა და წარსულის მნიშვნელობა სრულიად გამორიცხოს. დღესაც არსებობენ ეთნოსები, რომლებსაც რეალურად გააჩნიათ ხანგრძლივი წარსული და/ან ენდოგამიური პრაქტიკა და ინარჩუნებენ ნაწილობრივ გენეტიკურ ნათესაობასაც კი. მაგალითად, ქართველები, სომხები, ებრაელები, ჩეჩნები, ბასკები, დანიელები და ა. შ.

დავამატებ, რომ რწმენა და წარმოდგენები საერთო წარსულის შესახებ ქმნის საკომუნიკაციო რესურსს. ინდივიდებს ეძლევათ საერთო სალაპარაკო მასალა, საზიარო შინაარსები, რომლებსაც გადასცემენ მომდევნო თაობებს და რომლითაც განისაზღვრება და განიმარტება მათი იდენტობა. ასევე, ვფიქრობ, რომ კოლექტიური წარსულის შესახებ წარმოდგენები შეიძლება განსხვავებული იყოს საერთო რიტუალურ წარმოდგენებში, რაც ჯგუფის შედუღებებს უწყობს ხელს.

ენდრიუ გრილი (Andrew Greely) ხაზს უსვამს შემოსაზღვრულ სივრცეში შიდა კომუნიკაციის მნიშვნელობას საკუთარი განსხვავებულობის და სხვა ჯგუფებთან ოპოზიციური მიმართების კვლავწარმოებისათვის, რასაც მისი აზრით ამყარებს რწმენა საერთო წარმოშობის შესახებ (Eller, 2009, pp. 314-336). ინტენსიური კომუნიკაციის გარეშე ჯგუფის წევრებს შორის შეიძლება გაქრეს მიჯაჭვულობა და ემოციური უკუკავშირი. ეს კი საზიარო ეთნიკური იდენტობის წინაპირობად შეგვიძლია განვიხილოთ.

ვვარაუდობ, რომ არ არსებობს იდენტობა ლეგიტიმურობის მიმნიჭებელი შინაარსებისა და კონტექსტის გარეშე. ისევე, როგორც არ არსებობს სიმბოლო (ფრედრიკ ბარტი ხომ ეთნიკურ იდენტობას მხოლოდ სიმბოლურ ელემენტად თვლის) მის მიღმა მდგარი გაცნობიერებული თუ გაუცნობიერებელი შინაარსების გარეშე. შესაბამისად, ვფიქრობ, რომ საერთო წარსულის შესახებ წარმოდგენების ან რაიმე სხვა ტიპის რეალური თუ ფსევდო სუბსტანციალური შინაარსების არსებობა აუცილებელია ეთნიკური იდენტობის ფუნქციონირებისათვის. ეს მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად გააზრებულმა თუ შემთხვევითმა ფაქტორებმა მოახდინა თავის დროზე ჯგუფის ფორმირების პროვოცირება.

ეთნიკურობა და ელიტების ინტერესი

არც ერთ აქამდე განხილულ მიდგომას არ მიუღია მხედველობაში სოციალურ აქტორთა შორის პრაქტიკულად მუდმივად არსებული ძალაუფლების მოპოვებისა და, ზოგადად, ელიტების მოტივაცია. არადა, მაკროსოციალური პროცესების განხილვა ამ ფაქტორის ხსენების გარეშე წარმოუდგენელი იქნებოდა. ეთნიკური ჯგუფის ჩამოყალიბების პროცესისათვის ელიტების ინტერესის მნიშვნელობას მისი სპეციფიკურობიდან გამომდინარე განცალკევებით განვიხილავთ.

ჯერ კიდევ მაქს ვებერი მიუთითებდა პოლიტიკური ელემენტის გადამწყვეტ თუ არა, დიდ მნიშვნელობაზე მაინც ჯგუფებისა და, განსაკუთრებით, ეთნოსების ფორმირებისათვის. ვებერის თანახმად, პოლიტიკური საზოგადოებები/ელიტები

ეთნიკური ჯგუფების ფორმირების შთაგონების წყარო არიან. საერთო კულტურული ან თუნდაც სუბსტანციური კავშირების არსებობამ შეიძლება შეუწყოს ეთნოსის ფორმირებას, თუმცა ის ვერ იქნება ამგვარი პროცესის განმაპირობებელი უმთავრესი ფაქტორი. მაქს ვებერი ვარაუდობდა, რომ საერთო წარმოშობის შესახებ რწმენების წარმოშობაც კი ჯგუფის წევრების საერთო პოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარეობს (Jenkins, 2008, გვ. 10). თუმცა, მაქს ვებერის მიერ შემოთავაზებული თეორია ჯერ კიდევ ძალიან ზოგადი იყო და არ გვთავაზობდა პოლიტიკური ინტერესის არსებობის პირობებში ეთნიკური ჯგუფის ჩამოყალიბებისა და ფუნქციონირების ნათელ მექანიზმს. დღევანდელი გადასახედიდან ასევე სრულიად მიუღებელია მის მიერ გაკეთებული აქცენტები სუბსტანციონალური ასპექტების შესახებ. ეთნიკური ჯგუფის ფუნქციონირებისათვის პოლიტიკური ფაქტორის მნიშვნელობას ხაზს უსვამდა ასევე აზნერ კოენი. ის მიიჩნევს, რომ მოსალოდნელი პოლიტიკური სარგებლის წინაშე ეთნიკური ჯგუფის წევრებს შორის კავშირის სიძლიერე იზრდება (Cohen, 1969).

ეთნიკურობის ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო თანამედროვე ამერიკელი მკვლევარია ამერიკელი სოციოლოგი როჯერს ბრუბეიკერი. ის გვთავაზობს რადიკალურ იდეას, რომლის თანახმადაც ეთნიკური ერთობა სრულ ფიქციას წარმოადგენს. ის არათუ ეთნოსების, არამედ, ზოგადად, ჯგუფების სტაბილურ არსებობასაც კი ეჭვქვეშ აყენებს. ის თვლის, რომ ეთნიკურობას რიგითი მოქალაქეებისათვის ყოფით დონეზე დიდი მნიშვნელობა არ გააჩნია. ის ფიქრობს, რომ ეთნოსი კატეგორიაა და არა სტაბილური ჯგუფი. ის ამბობს, რომ ადამიანებისთვის მნიშვნელოვანი ხდება ცალკეული ეთნიკური დისკურსები, მაგრამ ისინი არ არის სტაბილური. ის თვლის, რომ კატეგორიები სიტუაციურად იქცევა ჯგუფებად. ანუ, ეთნიკური ჯგუფები სიტუაციურად იქმნება და სტაბილურად არ არსებობს (როგორც მყარი ჯგუფი). ბრუბეიკერი საერთოდ უარყოფს კულტურის არსებობის ფაქტსაც და მიიჩნევს, რომ რეალურად საქმე მხოლოდ დროებით დისკურსებთან გვაქვს. მისი შეხედულებები ნაწილობრივ შესაბამისობაშია ჩვენს მიერ ზემოთ განხილულ

მიდგომასთან. თუმცა, ვერ დავეთანხმები შეხედულებას, რომ ეთნოსები დროში სტაბილურად არ არსებობს და ის პერიოდულად ჩნდება. მოდით, ეს საკითხი განვიხილოთ მის მიერვე მოყვანილი მაგალითის საფუძველზე

როჯერს ბრუბეიკერი საუბრობს რუმინეთში, ქალაქ კლუჟში განვითარებული მოვლენების შესახებ. კლუჟში ყოფილი, საყოველთაო ურთიერთობების დონეზე ეთნიკური იდენტობა პრაქტიკულად არანაირ როლს არ თამაშობს და არ განაპირობებს საერთო სივრცეში (ერთ ქალაქში) გვერდიგვერდ მცხოვრებ რუმინელებსა და უნგრელებს შორის განსხვავებულობისა და, მით უმეტეს, დაძაბულობის განცდებს. მეტიც, ბრუბეიკერი აღნიშნავს, რომ უშუალო ურთიერთობის პროცესში ჩართული მოქალაქეების ეთნიკური იდენტობის იდენტიფიცირებაც კი ძალიან რთულია. პრინციპში, ტიმიშოარაში მცხოვრები განსხვავებული ეთნიკური ჯგუფების წარმომადგენლები არც ცდილობენ საკუთარი ეთნიკური იდენტობების რეპრეზენტაციას, რადგან სოციალური ინტერაქციის პროცესში მათთვის ამის არანაირი საჭიროება არ არსებობს. რუმინელები და უნგრელები არ განასხვავებენ ერთმანეთს და კომფორტულად გრძნობენ თავს ერთმანეთთან. ე. ი. ბუნებრივ პირობებში, გარე სოციალური აქტორების მხრიდან პროვოცირების გარეშე ეთნიკური სხვაობა პრაქტიკულად არ ფიქსირდება. ბრუბეიკერი ამტკიცებს, რომ ეთნიკური იდენტობის ფაქტორი მხოლოდ მაშინ აქტივიზირდება ხოლმე, როდესაც ეს საკითხი მომგებიანი ხდება ელიტური და გავლენიანი სოციალური/პოლიტიკური ჯგუფებისათვის. ბრუბეიკერის თანახმად, ეთნიკური იდენტობის განცდის პროვოცირება და გამოცოცხლება ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამ საკითხის აქტივირებას გარკვეული სოციალურ/პოლიტიკური ბერკეტების მქონე ძალაუფლების მქონე ჯგუფები ახდენენ პროპაგანდის საშუალებით (Brubaker, 2006). ჩემი მხრიდან დავამატებ, რომ საქართველოს არაერთ ქალაქში და, უპირველეს ყოვლისა მის დედაქალაქში წარმოდგენილია არაერთი ეთნიკური ჯგუფი და რეალურად არსებული სურათი საკმაოდ მსგავსია ტიმიშოარაში არსებულ გარემოსთან მიმართებაში. ამ მხრივ, ჩვენთვის ბრუბეიკერის კვლევა განსაკუთრებით საინტერესოა.

როჯერს ბრუბეიკერი ამტკიცებს, რომ ეთნიკური იდენტობა სოციალური და პოლიტიკური ელიტების მხრიდან კოლექტიური მეხსიერებით მანიპულირებისა და ხელოვნური სტიმულირების შედეგია. ის ფიქრობს, რომ ელიტები ადამიანებს შორის საკუთარი ჯგუფის გარე ჯგუფებთან კონკურენციისა და განსხვავებულობის შეგრძნების სტიმულირებას ხელოვნურად ახდენენ. ელიტური ჯგუფები ამგვარ პროცესებს როგორც წესი საკუთარი მერკანტილური მიზნებიდან გამომდინარე, 'ხალხზე ზრუნვის' ეგიდით ანხორციელებენ. ბრუბეიკერი ამტკიცებს, რომ რომ არა ელიტების პროვოცირება, ტიმიშოარაში რუმინელებსა და ბულგარელებს შორის დაძაბულობა, კონფლიქტები და ეთნიკურობა, როგორც მადისკრიმინირებელი ფაქტორი, პრაქტიკულად არ იარსებებდა.

ვფიქრობ, რომ იდეა ეთნიკური ჯგუფის ფორმირებისთვის პოლიტიკური აქტორების უმნიშვნელოვანესი როლის შესახებ აუცილებლად ყურადსაღებია. ამ ფაქტორის წონას ცხადად ვხედავთ როჯერს ბრუბეიკერის კვლევის მაგალითზე. თუმცა, თუნდაც ვუშვებდეთ რა პოლიტიკური აქტორების გინდაც გადამწყვეტ მნიშვნელობას, ჩვენ ვხედავთ წინააღმდეგობრივ სურათს. კერძოდ, მისი მონაცემები გვიჩვენებს, რომ პოლიტიკური აქტორები ეთნიკური იდენტობის აქტივირებას მხოლოდ მაშინ ახდენენ, როდესაც მათ ეს სჭირდებათ. მაგალითად, არჩევნების წინ. თანაც, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, ეფექტის მიღწევა დროის მოკლე შუალედში ხდება. ბრუბეიკერი აღნიშნავს, რომ მცირეხნიანი აქტივირების შემდეგ ეს ეფექტი გაურკვეველი ხნით კვლავ ქრება. დავუშვათ, და, მით უმეტეს თუ ეს ასეა, მაშინ ჩნდება კითხვა: როგორ შეიძლება გვერდიგვერდ მცხოვრებ თანამოქალაქეებს შორის ეთნიკური იდენტობისა და განსხვავებულობის შეგრძნების მყისიერი პროვოცირება მოახდინო, თუ წინასწარ საამისოდ არ არსებობს არანაირი საფუძველი? რატომ არის შესაძლებელი, რომ ერთი და იგივე პოლიტიკური ელიტები სტაბილურად სწორედ რუმინული ან ბულგარული იდენტობის აქტივირებას ახერხებენ?

ვითვალისწინებ, რა რომ რუმინელი თუ უნგრული ეთნიკური იდენტობის პროვოცირებისას ერთი და იგივე პოლიტიკური ელიტები სავარაუდოდ ერთსა და იმავე ჯგუფებს მიმართავენ. რუმინული იდენტობის აქტივირებას დროის სხვადასხვა შუალედში ხომ ერთი და იგივე ადამიანები/ჯგუფები ეხმებიან, ანუ, ისინი ვინც თავს რუმინელებად მიიჩნევენ. ხოლო უნგრული იდენტობის აქტივირებისას ასევე მუდმივად ერთი და იგივე ადამიანები იჩენენ თანაგრძნობას და ავლენენ უნგრელთა ჯგუფზე კუთვნილებას. აბსურდული იქნებოდა გვეფიქრა, რომ ერთი და იგივე ადამიანები ხან უნგრულ ნაციონალისტურ ტალღას უერთდებიან და ხან რუმინულს, რაც მათ მოქმედებას უბრალოდ კომიკურ ხასიათს მიანიჭებდა. ამდენად, ცხადია, რომ ადამიანებს ეთნიკური კუთვნილების სტაბილური განცდა გააჩნიათ და ან ერთ, ან მეორე იდენტობასთან არიან მიჯაჭვული. წინააღმდეგ შემთხვევაში გვექნებოდა სრულიად აბსურდული სურათი და ერთი და იგივე ადამიანი ხან რუმინულ ინტერესებს დაიცავდა და ხან უნგრულს, ხოლო ეთნიკურობა, როგორც ფაქტორი, სრულიად დაიცლებოდა ემოციური შემადგენლისგან და, სავარაუდოდ, სრულიადც უნდა გამქრალიყო. ამ შემთხვევაში კი პოლიტიკური აქტორები ვერც ვერაფრის პროვოცირებას ვერ მოახდენდნენ. ბრუბეიკერი თავადვე წერს, რომ ის არ უარყოფს ეთნიკური ფაქტორის არსებობას, თუმცა თვლის, რომ ის ჯგუფის სახით კი არა, კატეგორიის/დისკურსის სახით არსებობს. ვფიქრობ, რომ ამ შემთხვევაში ამ ტერმინების გაიგივება შეიძლება. ან შეგვიძლია ვივარაუდოთ ეთნიკური ჯგუფისადმი ემოციური მიმართების განსხვავებული ხარისხი დროის განსხვავებულ მონაკვეთში. ცხადია, რომ ეთნოსზე კუთვნილება ოცდაოთხი საათის მანძილზე არ უტრიალებს თავში ადამიანს და ის შეიძლება შეიცვალოს ან სულაც გაქრეს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ის არ არსებობს. ვფიქრობ, კატეგორიის/დისკურსის ცნების შემოტანა ჯგუფურობის საპირწონედ ამ შემთხვევაში არაფრის მომცემია.

ვფიქრობ, რომ როჯერ ბრუბეიკერისვე მოყვანილი მონაცემები მიუთითებს ჩემს მიერ ზემოთ განხილული ინტეგრაციული მიდგომის ადეკვატურობაზე, რომელიც ფსევდოესენციალური და სოციალურ-კონსტრუქციონისტული ფაქტორების

კონფიგურაციული მოქმედების აუცილებლობაზე მიუთითებდა. ელიტების (პოლიტიკური) ფაქტორი მნიშვნელოვანი შესაძლოა იყოს მხოლოდ სხვა დანარჩენ ფაქტორებთან ურთიერთქმედების პირობებში და არავითარ შემთხვევაში განცალკევებით !

სქესობრივი, პროფესიული და ნებისმიერ სხვა სახის იდენტობასთან შედარებით (რელიგიას თუ არ ჩავთვლით) ეთნიკური იდენტობა ყველაზე ფართო სახის სოციალური/კოლექტიური იდენტობაა. ეთნოსში წარმოდგენილია შერეული, ყველა სხვა სახის იდენტობის მქონე ადამიანი ერთდროულად. ეთნიკური იდენტობა ადამიანებს აკავშირებს ჯგუფის შიგნით, მიუხედავად მათი სქესობრივი, რელიგიური, პროფესიული თუ რაიმე სხვა სახის იდენტობა/კუთვნილებისა. ბრუბეიკერის კვლევაში არ ჩანს და არ არის განხილული ეთნოსების სტაბილურობისა და ამდენი განსხვავებული იდენტობის მქონე პირთა ერთ ჯგუფში გამაერთიანებელი ამხსნელი რაიმე ფაქტორი.

ამდენად, შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ ეთნიკური იდენტობა არსებობს, უბრალოდ ის არ არის მუდმივად გააქტიურებული და ყოველდღიურ ცხოვრებაში გადამწყვეტ როლს არ თამაშობს. ეთნიკური იდენტობის აქტივირება ხდება ელიტების მიერ საკუთარი ინტერესების შესაბამისად პროვოცირების შემთხვევაში ან თუნდაც 'ქვემოდან' ეთნოსის რიგითი წევრების მიერ საერთო (მათ შორის პოლიტიკური) ინტერესების მიღწევის მიზნით.

ამდენად, ბარტის მიერ შემოტანილ სოციალურ კონსტრუქტივისტულ/ინტერაქციონისტულ ფაქტორსა და ფსიქოემოციურ ასპექტს უნდა დავამატოთ პოლიტიკური დეტერმინანტი. თუმცა, პოლიტიკური ინტერესი, როგორც ეთნიკური ჯგუფის ფორმირებისა თუ ეთნიკური იდენტობის გამააქტივირებელი/მაპროვოცირებელი ფაქტორი ქმედითი შეიძლება იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში და მხოლოდ იმ სახით, რის საშუალებასაც იძლევა არსებული სოციალურ-კულტურული კონტექსტი, კოლექტიური მეხსიერების შინაარსი და

თანაც, თუ ეთნოსის წევრებს შორის ემოციური უკუკავშირი და მიჯაჭვულობის შეგრძნება შესაბამის დონეზე არსებობს.

ვფიქრობ, ცხადია, რომ ზემოთ განხილული თეორიებიდან არც ერთი მათგანი არ გამორიცხავს ერთმანეთს. არც პირად ინტერესებს, არც მითებს/რწმენებს წარსულის შესახებ, არც ცალკეული ჯგუფების პოლიტიკურ ინტერესებს არ შეუძლია განცალკევებით ეთნიკური იდენტობის პროვოცირება. პირიქით, ისინი ავსებენ ერთმანეთს. ეთნიკური იდენტობა შეიძლება გაჩნდეს მხოლოდ თითოეული ამ ფაქტორის არსებობის პირობებში. მხოლოდ ამ ფაქტორების მთლიანობაში წარმოდგენა გვიჩვენებს, თუ რამდენად რთული და მრავალმხრივი კანონზომიერებებით ხასიათდება ეთნიკური იდენტობის ფუნქციონირების პროცესი.

იდენტობისა და ეთნიკურობის კვლევის თანაკვეთის წერტილები - ინტერდისციპლინური პერსპექტივა

დღევანდელ დღეს სოციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში ეთნიკურობის ჯერ კიდევ უამრავი დეფინიცია გაგვაჩნია. მიმოვიხილავ ეთნიკურობის განმარტების ძირითად ვარიანტებს. დე ვოსი ეთნიკურობას განსაზღვრავს, როგორც „ჯგუფის წევრების მიერ საკუთარი თავის სხვებისგან განსასხვავებლად, კულტურის ნებისმიერი ელემენტის სუბიექტურ, სიმბოლურ ანდა ემბლემატურ გამოყენება“-ს (Eller, 2009; DeVos & editors, 1975). ეთნიკურობის ყველაზე მრავლისმომცველი და სრული განმარტება შემდეგია: „სოციალური ჯგუფები, რომლებსაც გააჩნიათ საკუთარი სახელი, მითი საერთო წარმოშობის შესახებ, კოლექტიური ისტორიული მეხსიერება, საზიარო კულტურული ელემენტები (ენა; ჩვეულებები; რელიგია), სოლიდარობის შეგრძნება ჯგუფის წევრებს შორის მინიმალურ დონეზე მაინც და მიჯაჭვულობა რაიმე ფიზიკური ტერიტორიის მიმართ“ (Smith, 1991; Horowitz, 2001).

როგორც უკვე ვნახეთ, ეთნიკური იდენტობის რეპრეზენტაციის წყაროს შეიძლება წარმოადგენდეს ნებისმიერი სოციალური თუ კულტურული ელემენტი, თუ ადამიანებს საამისო მოტივაცია გააჩნიათ (Eller, 2009, გვ. 314-336). მოტივაცია

შეიძლება იყოს ნებისმიერი სახის, ამ მხრივ არ არსებობს შეზღუდული არეალი. ამდენად, არ არის აუცილებელი, რომ ეთნიკური ჯგუფის მოცემულ განმარტებაში ჩამოთვლილი ელემენტებიდან რომელიმე არსებობდეს ჯგუფის შექმნამდე. ეს ფაქტორები არის არა ეთნიკური ჯგუფის შექმნის წინაპირობა, არამედ მისი შექმნის თანმდევი და არსებობის შემადგენელი ნაწილი. სოციოკულტურული კომპონენტები იქმნება მხოლოდ მას შემდეგ, რაც გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად საერთო ინტერესის მქონე ადამიანების ჯგუფს დასჭირდება საკუთარი მოქმედების (გაერთიანების) ლეგიტიმაცია და მენტალურ დონეზე გამყარება შესაბამისი ფსიქოემოციური კონსტრუქციების შექმნის საშუალებით.

ზემოთ უკვე აღინიშნა, რომ ეთნიკური იდენტობა ისევე, როგორც ნებისმიერი სახის იდენტობა, უფრო დიდი მთელის, სელფის ნაწილია. იდენტობა, როგორც მთელის ნაწილი, იმავე თვისებებით ხასიათდება, რითიც სელფი (და, პირიქით, სელფი ხასიათდება იმავე თვისებებით, რომლითაც მისი შემადგენელი იდენტობები). ის წარმოადგენს ინტერნალური და გარემო ფაქტორების ურთიერთქმედების შედეგს.

მიმაჩნია, რომ ეთნიკური იდენტობა სელფის შემადგენელი ის ელემენტია, რომლის ბუნებაშიც ყველაზე ნათლად ჩანს ინდივიდუალური და კოლექტიური ელემენტების აუცილებელი თანაარსებობა/ურთიერთშედგენილობა. ეთნიკურობა პიროვნული სტრუქტურის სწორედ ის ასპექტია, რომელიც პერსონის ჯგუფზე კუთვნილებას ასახავს - ეთნიკური იდენტობა სელფის ინტერაქციონისტული ბუნების კვინტენსენციად შეგვიძლია განვიხილოთ.

როდესაც ვსაუბრობთ სოციალური ინტერაქციის პროცესში სოციალური საზღვრების ჩამოყალიბების შესახებ, ჩვენ ვგულისხმობთ, რომ საკუთარი თავის განსაზღვრება ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც სხვების მიერ მიწერილი შეფასებები. შესაბამისად, ჩვენ ვსაუბრობთ ეთნიკური საზღვრების/იდენტობის ორმაგი შედგენილობის შესახებ, სოციალური და პერსონალური ფაქტორების მონაწილეობით. სხვების მიერ მიწერილი შეფასებები, თავის მხრივ, თვითშეფასებების ნაწილი ხდება. ასევე, ეთნიკური

იდენტობა განსაზღვრავს, თუ ვინ არის შინაური და ვინ არის უცხო ჯგუფისათვის (Nagel, 1994, გვ. 153).

სოციალური ინტერაქცია უმნიშვნელოვანესია ეთნიკური იდენტობის ფორმირებისთვის (Wetherell M., 2009, გვ. 3). ეთნოსის წევრებს მუდმივად სჭირდებათ მნიშვნელობების გაზიარება და იმის შეხსენება ერთმანეთისა და საკუთარი თავისთვისვე - **თუ რას წარმოადგენენ** ისინი და, ამავდროულად, **თუ ვინ და როგორები არ არიან** (Jenkins, 2008, გვ. 11). საზიარო მნიშვნელობები და კულტურული ელემენტები იქმნება ჯგუფის შიგნით და ჯგუფებს შორის მიმდინარე კომუნიკაციის პირობებში.

ადამიანები განსხვავებულ გარემოებებში იბადებიან. მიმაჩნია, რომ ჩვენ არ გაგვაჩნია საშუალება, რომ განვსაზღვროთ იდენტობებისა თუ სელფის ჩამოყალიბების ზუსტი და უნივერსალური გზა. ბავშვი შეიძლება დაიბადოს მონოეთნიკურ ან მულტიეთნიკურ საზოგადოებასა თუ ოჯახში. ზოგიერთ ქვეყანაში ეთნიკური კუთვნილება კანონითა და სახელმწიფო პოლიტიკითაა განსაზღვრული, ზოგან - არა და ა. შ. შეუძლებელია ყველა შესაძლო თეორიული ვარიანტის გათვლა, რომელშიც შეიძლება აღმოჩნდეს ახალშობილი. განსხვავებული გარემოებები განაპირობებენ განსხვავებული სელფების გაჩენას, მეტად თუ ნაკლებად მკაფიო ეთნიკური იდენტობებით. მონოეთნიკურ საზოგადოებებში ბავშვები იზრდებიან მკაფიო და ერთმნიშვნელოვანი ეთნიკური იდენტობით მაშინ, როდესაც ამერიკის შეერთებულ შტატებში ადამიანს შეიძლება გაცილებით უფრო ჩახლართული, ბუნდოვანი და წინააღმდეგობრივი ეთნიკური იდენტობის სტრუქტურა ჰქონდეს. აშშ-ში მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის წინაპრების ეთნიკური კუთვნილება და ყოველდღიური ცხოვრების სტრუქტურა მრავალფეროვანია, ხშირ შემთხვევაში, ადამიანებს განსხვავებული ეთნიკური იდენტობის მშობლები და ბებია-ბაბუა ჰყავთ. თეორიულად და პრაქტიკულადაც დასაშვებია, რომ ეთნიკურად შერეულ ოჯახში აღზრდილმა ადამიანმა თავად გააკეთოს არჩევანი. მას შეიძლება 'ასორტიმენტიდან'

რომელიმე ეთნიკური იდენტობის ამორჩევა დასჭირდეს. ასეთ შემთხვევაში სავსებით მოსალოდნელია, რომ არჩევანი რაციონალური სარგებლის მიღების სასარგებლოდაც გაკეთდეს.

ეთნიკური მრავალფეროვნების შემთხვევაში არჩევანის გაკეთება შეიძლება მოხდეს თავისუფალ და დემოკრატიულ გარემოში, როგორც ეს ბასკეთშია (ესპანეთი), სადაც მოსახლეობას აქვს არჩევანი, იყოს მხოლოდ ესპანელი, ან ესპანელი და ბასკი ერთდროულად. თუმცა, შეიძლება ამგვარი არჩევანი შეზღუდული იყოს ისე, როგორც ეს საფრანგეთშია, სადაც სახელმწიფოს მიერ ყველა 'ფრანგად' ინათლება მიუხედავად მათი ნება-სურვილისა, მათ შორის, საფრანგეთში მცხოვრები ბასკებიც. ფორმალური კატეგორიზაცია ეთნიკური იდენტობის ფორმირების ძალიან ეფექტური ინსტრუმენტია.

კულტურის მნიშვნელობა

კულტურული და ისტორიული ნარატივები ქმნის შინაარსობრივ ქსოვილს ეთნიკური იდენტობისთვის (Wertsch, 1997) და, ზოგადად, სოციალური კონსტრუქციებისთვის (Tonkin, Mayron McDonald, & Malcolm Chapman, 1989). თუმცა, კულტურა არ არის ეთნიკური იდენტობის განმსაზღვრელი ელემენტი. ადაპტაციის პროცესში ეთნოსმა ის შეიძლება შეცვალოს. სოციოკულტურული შინაარსების დინამიკური ბუნების შესახებ ჩვენ უკვე ვრცლად ვისაუბრეთ.

„კულტურა აცოცხლებს და ავთენტურობას სძენს ეთნიკურ საზღვრებს მისთვის ისტორიული წარსულის, იდეოლოგიის, სიმბოლური სამყაროს და მნიშვნელობათა სისტემის მიწოდების გზით. კულტურა სცემს პასუხს კითხვაზე - რა ვართ ჩვენ?“ (Nagel, 1994, გვ. 161-163). სოციალური კონსტრუქციონისტების თანახმად, საერთო ან განსხვავებული კულტურის მატარებლობა არ არის ერთ ჯგუფად გაერთიანების ან ჯგუფებს შორის წინააღმდეგობის განვითარების მთავარი მიზეზი, უბრალოდ ის მნიშვნელობებით ავსებს სოციალურ სტრუქტურას. ედმუნდ ლიჩი: „ის ფაქტი, რომ ადამიანების ორი ჯგუფი ორი განსხვავებული კულტურის მატარებელია, არ ნიშნავს

იმას, რომ როგორც ეს ადრე მიიჩნეოდა, ისინი აუცილებლად ორ განსხვავებულ სოციალურ სისტემას მიეკუთვნებიან“ (Jenkins, 2008, გვ. 11-12).

ეთნიკურობა იდენტობის მხოლოდ ერთ-ერთი სახეა. ის არ არის საკმარისი მცირე თუ დიდი ჯგუფების ფორმირებისათვის. კულტურა ძალიან მნიშვნელოვანი, მაგრამ ჯგუფის ფორმირებისათვის მაინც მხოლოდ და მხოლოდ ერთ-ერთი ხელისშემწყობი ფაქტორია (Weber, 1978, გვ. 389). შესაბამისად, ჯგუფური პროცესების ანალიზისას აუცილებელია სოციალური და კულტურული ელემენტებისა და კონტექსტის გათვალისწინება და კომპლექსური შესწავლა. სწორედ ამიტომ, ფსიქოანთროპოლოგიური მიდგომა არის საუკეთესო ამოსავალი წერტილი ამ მიმართულებით კვლევების საწარმოებლად, რადგან ის აქცენტს პიროვნული და კონტექსტური ფაქტორების თანაბარ მნიშვნელობაზე აკეთებს.

როდესაც ვსაუბრობთ იმის შესახებ, რომ კულტურულმა ელემენტებმა მნიშვნელობებით შეიძლება შეავსონ ეთნოსების ცხოვრება და ხელი შეუწყონ ინტეგრაციას, ჩნდება კითხვა, თუ რა ტიპის შინაარსების შერჩევა ხდება არსებული არჩევანიდან/ასორტიმენტიდან? და რატომ ხდება ზოგიერთი ელემენტის (ცხოვრების სტილი; ღირებულება და ა. შ.) უკუგდება? (DeVos & editors, 1975). ამ კითხვაზე ბარტისეული სოციალური კონსტრუქტივიზმი ამგვარ პასუხს იძლევა: ეთნოსი ირჩევს იმ ელემენტებს, რომლებიც ყველაზე ეფექტურია სხვა ჯგუფებისგან გასარჩევად. თუ ადამიანების ჯგუფს გააჩნია ინტერესი, რომ გაერთიანდნენ, მაშინ ისინი აირჩევენ იმ (კულტურულ) ელემენტებს, რომლებიც უკეთ/იოლად წარმოაჩენს მათ განსხვავებულობას/უნიკალურობას გარემოსაგან და ამავე დროს, ხელს შეუწყობს ჯგუფის წევრთა ინკლუზიას. ფაქტობრივად, საერთო ინტერესი (მატერიალური თუ ნებისმიერი სხვა სახის) ასრულებს წარმმართველ და მამოტივირებელ როლს სოციალური სტრუქტურის შინაარსობრივი უზრუნველყოფის პროცესში (Barth, 1969; Eller, 2009, გვ. 314-336).

ეთნიკურობის კვლევებთან დაკავშირებული თეორიული მსჯელობების გასამყარებლად შეგვიძლია კვლავ გავიხსენოთ კლასიკური ექსპერიმენტები სოციალური ფსიქოლოგიიდან. **მუზაფერ შერიფის** ექსპერიმენტები (ისინი არაერთხელ იქნა განმეორებული და დადასტურებული), რომელიც ჯგუფური ნორმების ფორმირებას ეხებოდა, გვიჩვენებს, რომ ერთმანეთისთვის სრულიად უცხო ადამიანები უცხო გარემოში აღმოჩენის შემდეგ, საერთო მიზნის არსებობის პირობებში, ინტრაკომუნიკაციის შედეგად დროის საკმაოდ მცირე შუალედში აყალიბებენ ნორმებს, რომლებიც მათ შეხედულებებს წარმართავენ და გავლენას ახდენენ გამოხატულ კოგნიტურ შეფასებებზე. რაც ყველაზე საინტერესოა, ამ ნორმების მიმართ 'ერთგულება' ნარჩუნდება ინდივიდების სხვა ჯგუფებში გადანაცვლების შემდეგაც კი. ისინი იცავენ კონკრეტულ საკითხთან მიმართებაში ერთხელ (პირველ, დამფუძნებელ ჯგუფში) ჩამოყალიბებულ ნორმებს - ნორმები ავლენენ სტაბილურობას (Ross & Nisbett, 2011).

შერიფის ექსპერიმენტები გვიჩვენებს, რომ ადამიანებს შეუძლიათ უცხო ადამიანებთან საერთო მიზნის გარშემო გაერთიანება მიუხედავად იმისა, რამდენად ზედაპირული ან პიროვნულად მნიშვნელოვანი თუ უმნიშვნელოც არ უნდა იყოს ეს მიზანი მათთვის. ინდივიდებს შეუძლიათ გაერთიანდნენ სრულიად უცნობ ადამიანებთანაც კი. ჯგუფის შექმნასთან და ნორმების ფორმირებასთან ერთად მყისიერად ყალიბდება ლოიალობა ჩამოყალიბებული ნორმებისადმი (Valsiner J. , 2003).

შერიფის ექსპერიმენტის შედეგად გამოვლენილი ზოგადი კანონზომიერებები კონცეპტუალურად შესაბამისობაშია სოციალურად ორიენტირებული მკვლევრების წარმოდგენებთან. ჯგუფების ფორმირებას და ფუნქციონირებას საფუძვლად უდევს საერთო ინტერესი, ინტრა-ჯგუფური კომუნიკაცია, ნორმების შექმნა/გამოგონება. ჯგუფისა და ჯგუფური ნორმებისადმი ლოიალობა შექმნისთანავე იძენს ემოციურ მნიშვნელობას. ეს კანონზომიერებები იმ თეორიული მოდელის საყრდენ ელემენტებად შეიძლება მივიჩნიოთ, რომელიც შესაძლებლობას მოგვცემს, გავიგოთ

ჯგუფებისა და კულტურული ელემენტების ჩამოყალიბების პროცესი. შეგვიძლია დავუშვათ, რომ ეთნიკური ჯგუფის ფორმირება სრულიად შემთხვევითი ფაქტორების თანხვედრის შედეგად ადამიანების დაჯგუფების შედეგად ხდება. საერთო ინტერესის არსებობა ხელს უწყობს კომუნიკაციის დაწყებას. კომუნიკაციის დაწყება ნორმებისა და სხვა კულტურული ელემენტების ჩამოყალიბებით სრულდება, რომლებიც შემდგომ სტაბილურობას ინარჩუნებენ. ხოლო ერთხელ ჩამოყალიბებული ინდივიდების მიერ ინტერნალიზდება და იძენს ემოციურ მნიშვნელობას. მართალია, შერიფის ექსპერიმენტი ყოველმხრივ ვერ ხსნის ჯგუფების ფორმირების პროცესს, თუმცა, ვფიქრობ, რომ ძალიან მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ ამ ექსპერიმენტის საშუალებით ამ პროცესის თუნდაც ერთი ასპექტის ფუნქციონირების შესახებ არსებული თეორიული წარმოდგენების ემპირიული გამყარების შესაძლებლობა და მნიშვნელობა.

ინტრაჯგუფური და ჯგუფთაშორისი კომუნიკაციის შედეგად ადამიანები არა მხოლოდ აყალიბებენ ნორმებს, არამედ ახდენენ მათ ინტერნალიზებას საკუთარ სელფში. ჯგუფური ნორმები არ წარმოადგენს პერსონისგან განყენებით მდგომ და მხოლოდ კოლექტიური მოქმედებისათვის მნიშვნელოვან ელემენტს - ის ინდივიდუალური სელფის ნაწილია. ჯგუფის წევრები მათ პირად ნორმებად თვლიან. ეს მოვლენა ილუსტრირებულია შერიფის ექსპერიმენტის შედეგად მიღებული მონაცემებითაც. როგორც უკვე აღინიშნა, შერიფის ექსპერიმენტის ფარგლებში, ცდისპირები პირველი ჯგუფის დატოვებისა და უცხო ადამიანების გარემოცვაში აღმოჩენის შემდგომაც კი დეკლარირებულად ინარჩუნებენ უკვე შეძენილ ნორმებს და ცდილობენ მათ დაცვას, მიუხედავად გარემოდან მომდინარე ზეგავლენისა (Ross & Nisbett, 2011). ნორმები აგრძელებენ სიცოცხლეს ჯგუფთაშორის სივრცეში და ადამიანები 'იბრძვიან' მათ დასაცავად, ისინი კამათობენ და ეწინააღმდეგებიან გარემოდან მომდინარე ზეგავლენას. სახეზე გვაქვს სოციალური ნორმების ინდივიდუალურ სელფში ინტერნალიზების ნათელი ილუსტრაცია და თანაც, ექსპერიმენტულ დონეზე.

ვფიქრობ, ეს ფაქტი ამტკიცებს, რომ: 1) ადამიანები კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებულ ნორმებს უკვე საკუთარ შეხედულებად აღიქვამენ და არა მხოლოდ რომელიმე ჯგუფის პროდუქტად, რომელიც მხოლოდ იმ ჯგუფში ყოფნისას უნდა დაიცვა და მისი სივრცის გარეთ ყოფნისას შეგიძლია უგულებელყო. ვხედავთ, რომ ცდისპირებისათვის ამ პროცესს ემოციური მნიშვნელობაც გააჩნია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი ახალ გარემოში აღმოჩენის შემდგომ ახალ ზეგავლენას და რეალობას იოლად შეეგუებოდნენ და კონფორმულობის გამოვლენის პირობებში გაცილებით უფრო მარტივად მიაღწევდნენ კომფორტულ ბალანსს გარემოსთან. აღნიშნული მოვლენა გვიჩვენებს ჯგუფური იდენტობის სელფში ინტეგრირებულობას და სელფის შესახებ ზემოთ განხილული მოდელის სისწორეს 2) ადამიანები, პირდაპირ თუ ირიბად, გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად, ინარჩუნებენ 'ერთგულებას' არა მხოლოდ ნორმებისადმი, არამედ ასევე იმ თავდაპირველი ჯგუფისადმი, სადაც ეს ნორმები ყალიბდება. სახეზე გვაქვს ჯგუფზე ბმა.

განხილული მონაცემები ნათლად გვიჩვენებს, რომ ნებისმიერი სახის ინტერესის არსებობის პირობებში დაწყებული ჯგუფური ინტეგრაციის პროცესი ხასიათდება სტაბილურობით, ცხადია არა უსასრულოდ. სტაბილურობა გრძელდება მხოლოდ მანამ, სანამ ინდივიდი, საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე, ახალ ჯგუფში არ გაერთიანდება და თვისებრივად ახალ იდენტობას არ შეიძენს. თუმცა, ახალ ჯგუფში გაერთიანების შემდეგაც არ იკარგება სრულად მანამდე არსებული იდენტობის კვალი და ხდება ძველი ნორმების ახალთან შერევა და არა უპირობო/სრულფასოვანი ჩანაცვლება. ეს მონაცემი სრულ შესაბამისობაშია ჩემს მიერ ზემოთ წარმოდგენილ ინტეგრალურ მოდელთან, რომელიც მოიცავს სოციალურ კონსტრუქტივისტულ, ზომიერ პრემორდიალისტურ და პოლიტოლოგიურად ორიენტირებული თეორიებს. და, ასევე, სრულად შეესაბამება სელფის წარმოდგენილ დინამიკურ სოციოკულტურულ ფაქტორებთან რეციპროკული ურთიერთობის შესახებ იდეას.

მივიჩნევ, რომ ეთნიკური იდენტობის ფორმირება პერმანენტული პროცესია, რომელიც განუწყვეტელ შინაგან ძიებებთან და გარემოსგან მიღებული შეფასებების მიღებასთან და ინტერპრეტაციასთან არის დაკავშირებული. ეთნიკური იდენტობა არ არის აბსოლუტურად სტაბილური თვისება ან უცვლელი მახასიათებელი, ის პროცესია, რომელსაც გააჩნია წანამძღვრები და ვითარდება არსებულ კონტექსტთან წარმატებული ადაპტაციის მიზნით. ეთნიკური იდენტობა პიროვნების სტრუქტურის ნაწილია, ის მისი შინაგანი სამყაროს ნაწილად განიცდება.

ეთნიკური იდენტობა გაჟღენთილია წარსულისა და მაკროკონტექსტის შესახებ წარმოდგენებით. ის სელფს ამარაგებს განგრძობითობის/უწყვეტობის შეგრძნებით დროსა და სივრცეში და ხელს უწყობს თვითგანსაზღვრებას დროის კონკრეტულ მომენტში (Nash, 1993). განგრძობითობის შეგრძნება მნიშვნელოვანია, რადგან ინდივიდები ცხოვრობენ გაურკვეველობით სავსე სამყაროში, სადაც რეალობის მოწესრიგება და იდენტიფიკაცია უმნიშვნელოვანესია პიროვნული მთლიანობის შენარჩუნებისათვის.

ინდივიდუალური იდენტიფიკაცია შესაძლებელია მხოლოდ სხვებთან მიმართებაში - არ არსებობს სელფი „სხვების“ გარეშე. სხვებთან მიმართება ბუნებრივად იწვევს კითხვებს პერსონალური და ზოგადი ბიოგრაფია/ისტორიის შესახებ - ციდან უეცრად არავინ ვარდება. ეთნიკური იდენტობა ხელს უწყობს ემოციურ წონასწორობას და ამცირებს შფოთვისას, რომელსაც პოტენციურად იწვევს მოუწესრიგებელი და ბუნდოვანი გარემო.

ეთნიკურობის შესწავლა მნიშვნელოვანია ზოგადად სელფის უკეთ გასაგებად. ეთნიკური იდენტობის კვლევა გვაძლევს საშუალებას, უკეთ გავიგოთ პერსონალური, კულტურული და სოციალური ფაქტორების ურთიერთმიმართება და მათი როლი სელფის განსაზღვრის პროცესში.

კვირა N8

„ეთნიკური იდენტობის ჩამოყალიბება და ადამიანის ასაკობრივი განვითარება“:

მომზადებულია ლადო გამსახურდიას მიერ შემდეგი წიგნის/მასალის საფუძველზე:

Стефаненко Т. Этнопсихология, 2010

ეთნიკური იდენტობის ფორმირების პროცესის გაცნობიერებას და აქტუალიზებას უფრო ხშირად ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლები ახდენენ. მოსკოვში მცხოვრები უზბეკი ემიგრანტების შვილი იზრდება რუსულენოვან გარემოში, მშობლებთანაც რუსულად ურთიერთობს და თავს გარშემომყოფების მსგავსად აღივამს. ის ვერ აფიქსირებს, რომ იმ ქალაქში სადაც ცხოვრობს რაიმე ნიშნით განსხვავდება სხვა ადამიანებისაგან. თუმცა, სკოლაში წასვლის შემდეგ მისმა კლასელებმა შეიძლება ყურადღება მიაქციონ მის უფრო მუქ კანის ფერზე ან არარუსულ სახელზე და ზედმეტსახელიც შეარქვან ამის საფუძველზე. ბავშვი თანდათან გაცნობიერებს, რომ ის უზბეკია და არა რუსი. ამერიკაში მცხოვრები რუსი ემიგრანტების ოჯახში გაზრდილი ბავშვი თუ ის ინგლისურად თავისუფლად საუბრობს დიდად არაფრით იქნება განსხვავებული სხვა ამერიკელებისაგან. თუმცა, ასეთმა ადამიანმა მოზარდობის ასაკში შეიძლება თავად მოინდომოს საკუთარი ინდივიდუალობის ხაზგასმა და ამისათვის მისი რუსობა ან რუს-ამერიკელობა გამოიყენოს, ხაზი გაუსვას მის რუსულ წარმომავლობას. თუმცა, შესაძლებელია ასე სულაც არ მოხდეს. ამგვარი საკითხების გასაგებად საჭიროა ეთნიკური იდენტობის ფორმირების თავისებურებების განხილვა. ეს საკითხი სოციალური და განვითარების ფსიქოლოგიის გადაკვეთაზე იმყოფება.

განვითარების ფსიქოლოგიის ჩარჩოებში ეთნიკური იდენტობის საკითხი პიროვნული ცვლილებებისა და თვითცნობიერების ჩამოყალიბების კონტექსტში განიხილება. ეთნიკური ფორმირება მიმდინარეობს რამოდენიმე ეტაპად, რომლებიც ბავშვის განვითარების ეტაპებს შეესაბამება.

ეთნიკური იდენტობის მკვლევართა წინამორბედს წარმოადგენს ჟან პიაჟე, რომელმაც შეისწავლა სახელმწიფოსა და ერისადმი კუთვნილების ცნობიერების განვითარების თავისებურებები. ის ა. ვაილთან ერთად იკვლევდა თუ როგორ ყალიბდებოდა ერთი პროცესის ორი მხარე, სამშობლოს გაგება და უცხო ქვეყნების ხატები, შვეიცარელი ბავშვების მაგალითზე.

პიაჟეს კონცეფციის მიხედვით, ბავშვის აზროვნების განვითარება წარმოადგენს მოძრაობას ზოგადი ეგოცენტრულობიდან სამყაროს, სხვა ადამიანებისა და საკუთარი თავის შემეცნების უფრო ობიექტურ პოზიციამდე. სოციალიზაციის პროცესში ეგოცენტრულობა მნიშვნელობას კარგავს, თუმცა, ნარჩუნდება ყურადღების ცენტრში ყოფნის სურვილი. ბავშვი თანდათან აღმოაჩენს, რომ არსებობს ობიექტები, რომლებთან იდენტიფიკაციაც შესაძლებელია ისე, რომ არ დაიკარგოს საკუთარი თავის მნიშვნელოვნებისა და ღირებულების განცდა. ასეთ ობიექტებს წარმოადგენენ სოციალური ჯგუფები, მათ შორის ეთნოსები. პიაჟეს მიხედვით ინტერპრეტაციის ფოკუსი ინაცვლებს ეგოცენტრიზმიდან სოციოცენტრიზმზე. ამ პროცესის შემადგენელ კომპონენტს წარმოადგენს ნაციონალური იდენტობის ფორმირება.

6-7 წლის ასაკში ყალიბდება ნაციონალური იდენტობის ფრაგმენტული და არასისტემური განცდა. ამ ეტაპზე ბავშვისთვის უფრო დიდი მნიშვნელობის მატარებელია უახლოესი უშუალო გარემოცვა და ოჯახი და არა ეთნოსი ან სახელმწიფო.

8-9 წლის ასაკში უკვე ჩნდება სახელმწიფოსთან იდენტობის მკაფიო განცდა და ეროვნული გრძნობები. ბავშვი აცნობიერებს მისი მშობლების ეროვნულ კუთვნილებას, საცხოვრებელ ადგილსა და მშობლიური ენის მნიშვნელობას.

მრავალეროვან სახელმწიფოში ნაციონალური იდენტობის ფორმირება ხდება ეთნიკური იდენტობის საფუძველზე. ჟენეველი ბავშვი საკუთარ შვეიცარულ იდენტობას აცნობიერებს იმიტომ, რომ მისი მშობლები არიან ფრანკოშვეიცარიელები, ცხოვრობენ ჟენევაში და საუბრობენ ფრანგულად.

10-11 წლის ასაკში ეროვნული იდენტობა სრულფასოვნად ჩამოყალიბებულია. სხვადასხვა ხალხის წარმომადგენელი ბავშვები ხაზს უსვამენ საკუთარი ისტორიის, ყოფითი ცხოვრების თავისებურებების და სხვა კულტურული ელემენტების უნიკალურობას.

დღეისათვის ეთნიკური იდენტობის ფორმირების ასაკობრივი თავისებურებების შესახებ განსხვავებული შეხედულებები არსებობს, თუმცა, ყველა მათგანი ცდილობს ახსნას ჯგუფისადმი კუთვნილების განცდის განვითარების თავისებურებები და ის, თუ როგორ ხდება ეთნიკური იდენტობის აღქმა, აღწერა და ინტერპრეტირება.

ეთნიკური იდენტიფიკაციის პირველ მკრთალ გამოვლინებას მიდგომათა უმრავლესობა 3-4 წლის ასაკისათვის აფიქსირებს. 3 წლის ასაკში ბავში უკვე აღიქვამს კანისა თუ თმის განსხვავებულ ფერს. თუმცა, მიჩნეულია, რომ ეთნიკური იდენტობის სრულფასოვანი იდენტიფიკაცია ხდება გარდატეხის ასაკში, მაშინ როდესაც მოზარდები რეფლექსიას იწყებენ თვითგამორკვევის პროცესში.

ეთნიკური იდენტობის ცნობიერება თანდათან ხდება. ეთნოსის შესახებ ინფორმაცია იზრდება გამოცდილების დაგროვებასთან და კოგნიტური უნარების განვითარებასთან ერთად. თავდაპირველად, ყურადღება ექცევა ადამიანების გარეგნულ ნიშნებს, კანის ფერს, ჩაცმულობას, საკვებს, ჩვეულებებს. მხოლოდ შემდეგ ხდება საერთო წარსულისა თუ ისტორიული ბედის, რელიგიის, ნაციონალური ხასიათებისა და სხვა რთული კონსტრუქციების იდენტიფიცირება.

ეთნიკური იდენტიფიკაცია იწყება გარეგნული ნიშნების საფუძველზე და ზედაპირულად და თანდათან გადიზრდება ღრმა, შინაგან კავშირში, რომელიც თანამემამულეებთან აქვთ ადამიანებს. თავდაპირველად ეთნიკური იარლიყების მიწებება სავარაუდოდ სულაც არ არის გაჯერებული და დაფუძნებული რეალურ შინაარსებზე და უფრო მექანიკურ ხასიათს ატარებს. ნ. არლოვა მიუთითებს რომ ადამიანი თავს რუსს, ყაზახს ან უზბეკს უწოდებს ჯერ კიდევ მანამდე, სანამ საერთოდ

გაერკვევა თუ რას ნიშნავს ეს სიტყვები ან გააცნობიერებს ამ ეთნოსების განმასხვავებელ ნიშნებს.

ო. რომანოვის კვლევის მიხედვით ხუთი წლის ბავშვები ვერ ახდენდნენ ერთმანეთთან დაეკავშირებინათ, ეთნიკური იდენტობა, საცხოვრებელი ადგილი, მშობლების ეროვნება, სასაუბრო ენა. მხოლოდ მოზარდები ახერხებდნენ ამ ფენომენებს შორის კავშირების დანახვას.

იდენტიფიკაცია კიდევ უფრო რთულდება, მეორე თაობის ემიგრანტებისა და შერეულ ოჯახებში. ინგლისში მცხოვრები ირლანდიელები ხშირად თავს ორივე ეთნოსს, ინგლისელებსა და ირლანდიელებს მიაკუთვნებენ. ორი ეთნიკური იდენტობა შეიძლება ჰქონდეს ადამიანს თუ მისი მშობლები განსხვავებული ეროვნებების მატარებლები არიან.

შერეულ ან ემიგრანტთა ოჯახებში გაზრდილი ადამიანების მხრიდან ამა თუ იმ იდენტობის სასარგებლოდ არჩევანის გაკეთებაზე შეიძლება გავლენა მოახდინოს არსებულმა პოლიტიკურმა ვითარებამ და კანონმდებლობამ. ადამიანები ხშირად არჩევენ დომინანტური ეთნიკური იდენტობის სასარგებლოდ. უკრაინაში რუსულ-უკრაინულ ოჯახებში გაზრდილი ადამიანების 60 % ირჩევს უკრაინულ იდენტობას, ხოლო რუსეთის ფედერაციაში ჩუვაშეთის ტერიტორიაზე მხოლოდ 2 % ანიჭებს უპირატესობას ჩუვაშურ იდენტობას.

ეთნიკურ იდენტობას ახასიათებს კონსტანტობა. ადამიანებს აქვთ ეთნიკური იდენტობის მუდმივობისა და უცვლელობის განცდა. ემპირიული მონაცემები მიუთითებს, რომ ეთნიკური კონსტანტობის ფორმირება ისევე მიმდინარეობს, როგორც სქესობრივი იდენტობისა. ბავშვი საკუთარ ეთნოსს თავს აკუთვნებს და იარლიყს იწებებს ჯერ კიდევ მანამდე, სანამ ის ამ იდენტობის კონსტანტურობას გააცნობიერებს სანამ ამ საკითხზე დაფიქრდება საერთოდ. ოკამპო, ბერნალი და ნაიტი მიუთითებენ, რომ ეთნიკურობის კონსტანტობის განცდა ყალიბდება გარდატეხის

ასაკში და სწორედ ამ დროს ხდება იდენტობის საბოლოო ფორმირება. ასევე ხდება სხვა ცალკეული ფსიქოსოციალური მახასიათებლების უცვლელი დაფიქსირება.

შეინიშნება სამი ნიშნის კონსტანტურობის ფიქსაციის მკაფიო თანმიმდევრობა. სქესობრივი იდენტობის უცვლელი განცდა ჩნდება 2-2.5 წლის ასაკში, რასობრივი იდენტობისა 8-9 წლის ასაკში, ხოლო ეთნიკური იდენტობისა 12-13 წლის ასაკიდან. ეთნიკური იდენტობის ფორმირება უფრო გვიან ხდება, რადგან საჭიროებს სოციოკულტურული ინფორმაციის ფლობას.

ეთნიკური იდენტობის კოგნიტური კომპონენტი პასუხს აგებს ეთნიკური მახასიათებლების შესახებ არსებული ინფორმაციის სტრუქტურირების უნარზე. ბავშვები ეთნიკური ჯგუფების მიმართ ძირითადად ემოციურ დამოკიდებულებებს ავლენენ და შედარებით პრიმიტიულ შეფასებებს ანხორციელებენ. დღეს მეცნიერთა შორის არ არსებობს საბოლოო პასუხი თუ რომელი უძღვის წინ, კოგნიტური თუ ემოციური კომპონენტი. მხოლოდ ცალკეული ავტორები იზიარებენ პიაჟეს შეხედულებას იმის შესახებ, რომ ეთნიკური პრეფერენციები მხოლოდ სათანადო ინფორმაციის მოპოვების შემდეგ ფორმირდება გარდატეხის ასაკის მიღწევის შემდგომ.

თუმცა, ცალკეული კვლევები მიუთითებენ, რომ ეთნიკური იდენტობა შეიძლება ჩამოყალიბდეს ეთნოსის შესახებ ხელშესახები ინფორმაციის ქონის გარეშე. იდენტობის განცდა შეიძლება გაჩნდეს წინასწარი განწყობების (predisposition) საფუძველზე. ვოჰანის კვლევების მიხედვით, არ არსებობს კორელაცია 6-7 წლის ასაკის ბავშვების მიერ ინფორმაციის ამა თუ იმ ოდენობით ქონა ცალკეული ეთნიკური ჯგუფების სასარგებლოდ არჩევანის გაკეთებასთან. ანუ ბავშვი სულაც არ აკეთებს არჩევანს იმ ჯგუფის სასარგებლოდ, რომლის შესახებაც ყველაზე მეტი ინფორმაცია აქვს, ეს ორი ფაქტორი არ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან (Vaughan, 1987). თუმცა, ცხადია, რომ ასაკის მატებასთან და განვითარებასთან ერთად ეთნიკური ატიტუდები იხვეწება და დიფერენცირდება. ეთნიკური ჯგუფების (მათ შორის საკუთარი ჯგუფის)

მიმართ პოზიტიური ან ნეგატიური დემოკიდებულების ჩამოყალიბებაზე გადამწყვეტ გავლენას ახდენს ადრეული სოციალიზაციის პროცესში მიღებული გამოცდილება.

კვლევები უჩვენებს, რომ ასაკის მატებასთან ერთად ემოციურ კომპონენტზე დაფუძნებული შეფასებები მცირდება და დროთა განმავლობაში უფრო ინფორმაციაზე დაფუძნებული შეფასებები იწევს წინა პლანზე. სკოლამდელ ასაკში ბავშვი ცალსახად პოზიტიურად აფასებს საკუთარ ჯგუფს, თუმცა, დროთა განმავლობაში მეტი ინფორმაციის მოგროვების შედეგად მისი შეხედულებები უფრო დიფერენცირებული ხდება. თანდათან მატულობს იმ ნიშნებისა და მახასიათებლები ოდენობა, რომლის საფუძველზეც ხდება ეთნოსების მიმართ შედარებით უფრო რაციონალური დამოკიდებულების ჩამოყალიბება.

ამერიკელმა ფინიმ ერიქსონისა და მარსიას სტადიალური პიროვნული იდენტობის ფორმირების მოდელის საფუძველზე შეიმუშავა ეთნიკური იდენტობის ფორმირების თეორია. მან გამოყო იდენტობის ფორმირების ოთხი სტადია.

პირველ სტადიას ფინიმ უწოდა შეუმოწმებელი იდენტობის სტადია. ეს სტადია ხასიათდება ეთნიკური იდენტობისა და ეთნიკურობისადმი ინდიფერენტულობით. ამ ეტაპზე ადამიანს არ აინტერესებს ეთნიკური ჯგუფის არსებობს საფუძველები თუ მისი წევრობის საკითხი. ამ ეტაპზე იმყოფებიან გარდატეხის ადრეულ ეტაპზე მყოფი მოზარდები და ასევე ის მოზარდები ვისაც ეთნიკური იდენტიფიკაციის პრობლემა არ უდგება ცხოვრებაში. შეუმოწმებელი იდენტობის ეტაპზე მყოფი ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლები ხშირად უპირატესობას ანიჭებენ დომინანტური ეთნიკური ჯგუფის სტატუსს, თუმცა, ამგვარი მიდგომა არ არის აბსოლუტური.

შეუმოწმებელი იდენტობის სტადია შეიძლება დაიყოს ორ ქვესტადიად: 1. დიფუზური იდენტობის შემთხვევაში მოზარდებს უბრალოდ არ აინტერესებთ ეთნიკური იდენტიფიკაცია და ეთნიკურობა. ისინი არ ფიქრობენ ამ საკითხზე. 2. წინასწარი იდენტობა, როდესაც მოზარდები მშობლებისგან და უმრავლესობიუსგან იღებენ

პოზიტიურ ატიტუდებს საკუთარი ეთნოსის მიმართ და მისთვის უპირატესობის მინიჭებას იწყებენ.

ფინის მეორე სტადია გულისხმობს იდენტობის ძიების ფაზას. ამ დროს ადამიანი იწყებს იმაზე ფიქრს თუ რას ნიშნავს ეთნიკურობა, რა მნიშვნელობა აქვს მისთვის პირადად თუ საზოგადოებისათვის. ეთნიკური გამოღვიძება შეიძლება მოხდეს პირად ან საზოგადოებრივ ცხოვრებაში რაიმე მოვლენის შედეგად. მაგალითად, ეთნიკური დისკრიმინაციის შემთხვევამ შეიძლება დააპროვოციროს ეთნიკურ საკითხზე ფიქრი. ეთნიკური გამოღვიძების ეტაპზე ადამიანი აქტიურად აგროვებს ინფორმაციას საკუთარი ეთნოსისა და კულტურის შესახებ, ლიტერატურის კითხვის, სხვა ადამიანებთან საუბრის, მასმედიისა თუ სხვა საშუალებებით. ეთნიკური გამოღვიძებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ისტორიული მუზეუმების ვიზიტმა და ასევე, ტრადიციულ რიტუალებში მონაწილეობამ.

ფინის მესამე ეტაპზე ხდება ეთნიკური იდენტობის კრიზისის დაძლევა და მისი საბოლოო რეალიზაცია. ამ დროს ხდება ეთნიკური იდენტობის მახასიათებლების მკაფიო აღქმა და მათი სტაბილურობის განცდა. ამასთან ჩნდება საკუთარ ეთნოსთან კუთვნილების განცდა.

ეთნიკური იდენტობის რეალიზაცია უშუალოდ ემთხვევა პიროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებას. ეს ორი პროცესი განვითარების საერთო პროცესის შემადგენელი ნაწილები და ერთმანეთთან არის დაკავშირებული. პიროვნული იდენტობის სრულფასოვანი ფორმირება დაკავშირებულია ეთნიკური იდენტობის პოზიტიურ რეალიზაციასთან.

სოციალური კონტექსტის მნიშვნელობა

ხშირ შემთხვევაში მოზარდობის ასაკში ჩამოყალიბებული ეთნიკური იდენტობის განცდა იმდენად მყარია, რომ სიცოცხლის ბოლომდე ნარჩუნდება. თუმცა, არასწორი იქნება ვივარაუდოთ, რომ ეთნიკური იდენტობის ტრანსფორმაცია შეუძლებელია და

ის მარადიულია. ფინის მიერ წამოყენებული იდეა ეთნიკური იდენტობის სტაბილურობის იდეა ცოტა ზედმეტად რადიკალურია. ეთნიკური იდენტობის განცდაზე რეფლექსია მოზარდობის შემდგომაც გრძელდება და შეიძლება ტრანზფორმირდეს ამა თუ იმ ფორმით. ადამიანები იღებენ ახალ ინფორმაციას, იღებენ ახალ გამოცდილებას, ხვდებიან ახალ ადამიანებს ან სულაც ახდენენ ძველი შეხედულებებისა თუ გამოცდილებების გადაფასებას. შესაბამისად, უნდა ვიფიქროთ, რომ ეთნიკური იდენტობა, ისევე, როგორც იდენტობის ნებისმიერი ფორმა დინამიკურია. თუმცა, არც ისაა გამორიცხული ცხოვრების განმავლობაში ადამიანმა ისეთი გამოცდილება ან ინფორმაცია მიიღოს, რომ მისი ეთნიკური იდენტობა პირიქით გამყარდეს.

კვლევები აჩვენებს, რომ ცალკეულ შემთხვევებში შესაძლოა საქმე გვექონდეს ეთნიკური იდენტობის სრულიად უნიკალურ შემთხვევებთან. მაგალითად, ეთნიკურ ქართველთა იმ კატეგორიის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც საქართველოში ცხოვრებისას არაქართველად თვლიდა კულტურულად თავს, უცხოეთში ემიგრაციის შემდგომ საკუთარი თავის ქართველად განცდის მკაფიო განცდამდე მივიდა. ანუ, უცხოეთში გააცნობიერეს, რომ ქართველები არიან კულტურულად. ერთი კონკრეტული რესპონდენტი, რომელიც ქართველობის მიმართ უაღრესად ნეგატიურადაა განწყობილი, ამის მიუხედავად ამბობს, რომ ის მაინც გაცილებით უფრო ქართველია, ვიდრე გერმანელი. ის ფიქრობს რომ ვერასოდეს გახდება გერმანელი, მიუხედავად იმისა, რომ ინტერვიუს განხორციელების მომენტისათვის მიუნხენში ცხოვრობდა ათზე მეტი წლის განმავლობაში (გამსახურდია, 2017).

ცალკეულმა სოციალურმა ან პოლიტიკურმა პროცესებმა შეიძლება მოახდინოს ეთნიკური იდენტობის წინა პლანზე წამოწევა ან სულაც დეაქტივაცია. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ ზოგიერთ ისეთ ქვეყანაში მოიმატა ნაციონალისტურმა განწყობებმა, სადაც ასეთი ნიშნები მანამდე ნაკლებად არსებობდა, მაგალითად ბელორუსში (Науменко, 1997, с. 81). ეთნიკური იდენტობის იდენტიფიკაცია ხდება

ასევე დისკრიმინაციულ გარემოში ან პოლიტიკური ელიტების ხრიდან პროვოცირების შედეგად. ფრანკოს შემდგომ ესპანეთში კი პირიქით შეინიშნებოდა ნაციონალისტური დისკურსების განდევნა საჯარო სივრციდან, რადგან მომხდარიყო დისტანცირება დიქტატორული რეჟიმისაგან.

ამრიგად, აშკარაა, რომ ეთნიკური იდენტიფიკაციის პროცესი ინდივიდუალური პროცესი არაა და მასზე სოციალური ფაქტორები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ. ეთნიკური იდენტობის ფორმირების პროცესზე გავლენას ახდენს როგორც ბავშვის უშუალო გარემო, პირველადი ჯგუფები (ოჯახი, ნათესავები, სამეგობრო) და სკოლა, ასევე, გარემომცველი კულტურული გარემოს თავისებურებები, რომელიც შეიძლება იყოს მეტ-ნაკლებად ჰეტეროგენული ან სულაც ჰომოგენური ეთნიკური თვალსაზრისით. აუცილებლად გასათვალსწინებელია ასევე პოლიტიკური სისტემის თავისებურებები, სტატუსებისა და ძალაუფლების განაწილება საზოგადოების შემადგენელ ეთნიკურ ჯგუფებს შორის.

ჯ. დევოსმა გამოყო ეთნიკური იდენტობის ფორმირების განმაპირობებელი პარამეტრები: ოჯახში არსებული კავშირებისა და ურთიერთობების თავისებურებები, ოჯახში არსებული როლური განაწილებები, სოციალიზაციის ხასიათი და სოციალური კლიმატი (De Vos, 2001). რაც უფრო მეტად ხდება ეთნიკური სოციალიზაცია, მშობლიურ ენაზე საუბარი, ტრადიციულ რიტუალებში მონაწილეობა და საკუთარი ჯგუფის შესახებ ბავშვებისთვის ინფორმაციის მიწოდება მით უფრო მარტივად და მკაფიოდ უყალიბდება ბავშვს როგორც საკუთარი ეთნოსის მიმართ იდენტიფიკაციის განცდა ისე უცხო ჯგუფების შესახებ წარმოდგენები და მოლოდინები. ეთნიკურ იდენტიფიკაციას ხელს უწყობს ასევე სახლში ტრადიციული და ეთნიკური იდენტობის გამასიმბოლოებელი საგნების ქონა.

ეთნიკურობის საკითხი დაკავშირებულია კულტურული სისტემის თავისებურებებთანაც. ცალკეულ შემთხვევებში ეთნიკურ იდენტიფიკაციაზე გადამწყვეტ ზეგავლენას ახდენს რელიგიური კუთვნილება. ამის მაგალითია,

ებრაული ჯგუფი, რომელიც ეთნიკურ იდენტიფიკაციას ძირითადად სწორედ იუდაიზმისადმი კუთვნილების მიხედვით ახდენს.

გარდატეხის ასაკში შესაძლოა ოჯახზე (მშობლებზე) მეტად უფრო მნიშვნელოვანი გახდეს თანატოლების ჯგუფი და მათი მოსაზრებები. ვაინრიჩის კვლევის მიხედვით, ბრიტანეთში მცხოვრები აზიელი მოზარდი ემიგრანტები ახალგაზრდულ სუბკულტურებთან უფრო ძლიერ იდენტიფიკაციას ახდენენ, ვიდრე მშობლიურ აზიურ ან მისგან რადიკალურად განსხვავებულ ბრიტანულ ეთნოსებთან (Weinreich, 1988). თანატოლებთან ურთიერთობაზე აქცენტი მშობლიურ და მასპინძელ კულტურებს შორის კონფლიქტისაგან თავის არიდების საშუალებას იძლევა და უფრო მარტივი გამოსავალია, ვიდრე შერეულ იდენტობაზე აქტიური რეფლექსია. ამის მიზეზი ისიცაა, რომ ახალგაზრდა აზიელი ემიგრანტებისათვის მარტივი პასუხი უბრალოდ არ არსებობს, რადგან აზიელ ემიგრანტ მშობლებსა და მასპინძელ ბრიტანულ კულტურას შორის არსებული განსხვავებების გადააზრება არ არის მარტივი და ხალსახა პროცესი.

ეთნიკური იდენტიფიკაციის პროცესზე გავლენას ახდენს გარემომცველი გარემოს სტრუქტურა. ჰომოგენური გარემო განაპირობებს უფრო მარტივ და ცალსახა ეთნიკურ იდენტიფიკაციას. ამ შემთხვევაში, ადამიანი არ დგება რთული არჩევანის წინაშე და მიჰყვება ერთადერთ მოცემულ გზას. მონოეთნიკურ გარემოში ეთნიკური იდენტობა წინა პლანზე ნაკლებად მოდის და უფრო მიძინებულია.

ჰეტეროგენულ გარემოში ეთნიკური იდენტიფიკაცია უფრო მეტ გამოწვევებთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული და დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე, რომლებსაც ზემოთავ შევეხეთ (ჯგუფების სტატუსი და ძალაუფლების განაწილება; მშობლების ეროვნება; კულტურული ფონი და ა. შ.). ჰეტეროგენულ გარემოში ეთნიკური იდენტობა შეიძლება ნაკლებად ცალსახა იყოს და მეტ-ნაკლები დიფუზურობით ხასიათდებოდეს. თუმცა, ისიც გასათვალისწინებელია, რომ მრავალეროვან გარემოში ეთნიკური იდენტობა უფრო ხშირად მოდის წინა პლანზე, რათა ადამიანებმა საკუთარი თავის რეპრეზენტაცია მოახდინონ. მონოეთნიკურ გარემოში საკუთარი

ეთნიკური იდენტობის რეპრეზენტაციის საჭიროება არც კი დგება და მის მიმართ ემოციური დამოკიდებულება შეიძლება შესუსტდეს კიდევ.

საზოგადოდ, მით უფრო მეტად აქტივირდება საკუთარი ეთნიკური იდენტობა რაც უფრო განსხვავებულ კულტურულ გარემოში ხვდება ადამიანი. მაგალითად, რუსები საკუთარ რუსობას ბელარუსში უფრო ნაკლებად სწევენ წინა პლანზე ვიდრე ყაზეთში (Романова, 1995).

კიდევ ერთ ფაქტორს წარმოადგენს ის ფაქტი, ეთნიკურ უმცირესობას მიეკუთვნება ბავშვი თუ უმრავლესობას. ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლებს უნდათ თუ არა უფრო აქტიურად უწევთ საკუთარ განსხვავებულობასთან შეხვედრა და მისი დაფიქსირება, რადგან უმრავლესობა მათთვის უცხო ჯგუფს წარმოადგენს. ეთნიკური უმცირესობის წევრები ასევე უფრო ხშირად შეიძლება გახდნენ დისკრიმინაციის მსხვერპლი ან ჰქონდეთ ამის თაობაზე შფოთვა და ამდენად, უფრო აქტიურად განიცდიან საკუთარ ეთნიკურ კუთვნილებას. უმრავლესობის წარმომადგენელს შეიძლება არც კი სჭირდებოდეს ყოველდღიურ ცხოვრებაში მის ეთნიკურობაზე დაფიქრება. იაჰოდამ და ტომპსონმა დაადგინეს, რომ შოტლანდიაში მცხოვრები პაკისტანელები უფრო ადრე აცნობიერებენ საკუთარ ეთნიკურ იდენტობას, ვიდრე შოტლანდიელი ბავშვები. უმცირესობის წარმომადგენელი პაკისტანელები ასევე ფლობენ სტანდარტულ ინფორმაციას ბრიტანელებზე, მაშინ როცა შოტლანდიელებს პაკისტანელების შესახებ პრაქტიკულად არ აქვთ ინფორმაცია.

კვლევები მიუთითებს, რომ დაბალი სტატუსის წარმომადგენლები ცდილობენ რომ საკუთარი თავის იდენტიფიკაცია მოახდინონ დომინანტურ ჯგუფთან. ერთ-ერთი კლასიკური ექსპერიმენტის შედეგად გამოვლინდა, რომ შავკანიანი აფროამერიკელი ბავშვები არა უბრალოდ უფრო პოზიტიურად აფასებდნენ, არამედ მეტიც, თეთრკანიან თოჯინას უფრო ამსგავსებდნენ საკუთარ თავთან, ვიდრე შავკანიანს (Vaughan, 1987). ზემოთ აღნიშნული პაკისტანელი ემიგრანტებიც ასევე უპირატესობას ანიჭებდნენ შოტლანდიურ სახელებს და ბრიტანულ იდენტობას.

ეთნიკურ იდენტიფიკაციაზე გავლენას ახდენს თვალშისაცემი განმასხვავებელი ნიშნების არსებობა, მაგალითად, განსხვავებულ ფიზიკური ნიშნები.

კვირა N13

ლევ გუმბილიოვის “ეთნოგენეზისის” თეორიის შესახებ

გაზეთი “ახალი 7 დღე“, # 9; 9-16 მარტი, 2007 წელი

შესავალი

საბჭოთა იმპერიის, დედამიწის უდიდესი სახელმწიფოს, ნგრევამ, რომელიც მთელ აღმოსავლეთ ევროპასა და სამხრეთ ევროპის ნაწილს აკონტროლებდა, აქტუალური გახდა ხალხთა და ერთა ურთიერთობა. ეროვნებათაშორისმა კონფლიქტებმა ყოფილი სსრ კავშირის ტერიტორიაზე ბევრ ადამიანში წარმოშვა შიში თავისი ქვეყნის მომავლის გამო. ხშირ შემთხვევაში მრავალი ადამიანი გამოსავალს ისტორიაში ეძებს.

აღნიშნულ სტატიაში გვსურს, განვიხილოთ ცნობილი რუსი მეცნიერის, გეოგრაფიისა და იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის, ლევ ნიკოლოზის ძე გუმბილიოვის (1912-1992) თეორია, რომელშიც იგი განიხილავს ერების წარმოშობას, მათ განვითარებასა და გადაშენებას. არ შევცდები, თუ აღვნიშნავ, რომ ლ. გუმბილიოვმა, ფაქტობრივად, საფუძველი ჩაუყარა ახალ მეცნიერებას – ეთნოლოგიას. ენციკლოპედიური ცოდნის მქონე გუმბილიოვმა განახორციელა რამდენიმე სამეცნიერო დარგის – ისტორიის, გეოგრაფიის, ბიოლოგიისა და სხვა დისციპლინების ინტეგრირება.

საბჭოთა ეპოქაში გუმბილიოვის სახელს ოფიცოზი ჩქმალავდა, ხოლო მისი ნაშრომები არ იყო ცნობილი ფართო აუდიტორიისათვის.

ეთნოსი

ეთნოსის გაგება

დღეს არსებობს მრავალი მიდგომა ტერმინ “ეთნოსის” აღსაქმელად. ვ. ი. კოზლოვის აზრით, “ეთნოსი... სოციალურ-ისტორიული კატეგორიაა, ამასთან, მისი განვითარება განისაზღვრება არა ბუნების ბიოლოგიური კანონებით, არამედ საზოგადოების სპეციფიკური კანონებით”. ლ. გუმბილიოვის აზრით კი, არ არის აუცილებელი,

სოციალური და საზოგადოებრივ-ეკონომიკური კატეგორიები ეთნოსს დაემთხვას. მისივე აზრით, იდეოლოგია, კულტურა და ენა არ წარმოადგენენ ეთნოსის აუცილებელ ატრიბუტებს.

საბჭოთა მეცნიერებაში ერი განიმარტებოდა, როგორც “ენის, ტერიტორიის, ეკონომიკური ცხოვრებისა და ფსიქოლოგიური წყობის ერთიანობა, გამოვლენილი კულტურის ერთობაში”. დამაჯერებლად იქნა დამტკიცებული, რომ მათგან ერთ-ერთი ან რამდენიმე ნიშანი, შესაძლოა, არც არსებობდეს, ეთნიკური ერთობა კი მაინც იყოს.

ეთნოსები წარმოიშობა სხვადასხვა გზით: სიქეები ეთნოსად იქცნენ რელიგიის გავლენით, მონღოლები – ნათესაობის საფუძველზე, შვეიცარიელები – ავსტრიელ ფეოდალებთან ომის შედეგად. ლევ გუმბლიოვის თეორიის ამოცანაა, მოძებნოს ამ პროცესების საერთო კანონზომიერება.

არასწორი იქნებოდა ეთნოსის გაიგივება ბიოლოგიურ ტაქსონომიურ ერთეულებთან: რასებთან ან პოპულაციებთან.

რასები განსხვავდებიან ფიზიკური თვისებებით, რომელთაც არ აქვთ დიდი მნიშვნელობა ადამიანის ცხოველქმედებისათვის. ეთნოსები რამდენიმე რასისაგან ყალიბდება.

პოპულაცია – რიგი თაობების განმავლობაში განსაზღვრულ ტერიტორიაზე მოსახლე ერთი სახეობის არსებათა ერთობლიობაა, რომელშიც ხორციელდება თავისუფალი შეჯვარება და ეს ერთობლიობა, ამავდროულად, განცალკევებულია მეზობელი პოპულაციებისაგან იზოლაციის გარკვეული ხარისხით (ლ. გუმბლიოვი, “ეთნოგენეზისი და დედამიწის ბიოსფერო”).

ეთნოსი კი არა მსგავს არსებათა ერთობლიობაა, არამედ – სისტემა, რომელიც შედგება როგორც გენეტიკურად, ისე ფუნქციურად განსხვავებულ არსებათაგან, აგრეთვე, მათი ცხოველქმედების პროდუქტებისაგან, როგორებიცაა ტექნიკა, ანთროპოგენული ლანდშაფტი და კულტურული ტრადიცია. მეზობელთაგან ეთნიკური იზოლაციის

ხასიათი არ უკავშირდება ტერიტორიას. ეთნოსის წარმოქმნისას არ ხდება სახეობრივი მახასიათებლების შეცვლა. ეთნოგენეზისი – ზიგზაგია ბიოლოგიურ ევოლუციაზე.

რეალურ ისტორიულ პროცესში არსებობს ეთნიკური კონტაქტები:

– თანაარსებობა (არ ერევიან და არ ბაძავენ ერთმანეთს, იღებენ ერთმანეთისგან მხოლოდ ტექნიკურ სიახლეებს);

– ასიმილაცია (ერთი ეთნოსის მიერ მეორის შთანთქმა წარმოშობისა და ტრადიციების სრული დავიწყებით);

– მეტისაცია (წინმსწრებ ეთნოსთა ტრადიციების შენახვა-შეწყობა და წინაპართა ხსოვნა; არამდგრადი ვარიანტია);

– შერწყმა, როდესაც დავიწყებას მიეცემა პირველი ორი კომპონენტის ტრადიციები და მათ გვერდით (ან მათ ნაცვლად) წარმოიშობა მესამე ეთნოსი. არსებითად, ეს ეთნოგენეზისის მთავარი ვარიანტია, მაგრამ ის ყველაზე იშვიათად გვხვდება.

ეთნოსი, როგორც სისტემა

შიდაეთნიკური ევოლუციის დამანგრეველ პროცესებთან ერთად არსებობს შექმნისაკენ მიმართული პროცესებიც, რომელთა წყალობითაც წარმოიშობა ახალი ეთნიკური საზოგადოებები. ამიტომ კაცობრიობის ეთნიკური ისტორია არ წყდება, ვიდრე დედამიწაზე ადამიანები არსებობენ, არც შეწყდება, ვინაიდან ეთნოსი “სისტემაა” და არა – ადამიან-ერთეულთა არითმეტიკული ჯამი (ლ. გუმბილიოვი, “ეთნოგენეზისი და დედამიწის ბიოსფერო”).

სოციალური სისტემის ყველაზე ცნობილი და თვალსაჩინო მაგალითია ოჯახი. ამ სისტემის რეალურად არსებულ და მოქმედ ფაქტორებად გვევლინება არა ნივთები, არამედ კავშირები, თუმცა მათ არ გააჩნიათ არც მასა, არც ტემპერატურა.

ეს შინაგანი კავშირი ცალკეულ ადამიანთა შორის მათი ურთიერთგანსხვავებულობისას არის სისტემური კავშირის რეალური გამოვლინება, და იგი არ შეიძლება განისაზღვროს რამე სხვა მაჩვენებელით.

კავშირები სისტემაში შეიძლება იყოს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი, თანაც ქვესისტემის რიგმა კავშირმა ინდივიდის ცხოვრების განმავლობაში შეიძლება, ნიშანი შეიცვალოს. მაგალითად, ახალშობილის კავშირს უფროსებთან აქვს გარკვეული მიმართულება და “წონა”. მასზე ზრუნავენ, ზრდიან და ასწავლიან. როდესაც იგი გაიზრდება და თავად იქცევა ოჯახის მამად, კავშირის ნიშანი საპირისპიროდ იცვლება: იგი ზრუნავს საკუთარ მშობლებზე და ასწავლის თავის შვილებს. და ბოლოს, როდესაც ის მოხუცდება, იგი კვლავ ითხოვს ზრუნვას და მოვლას. ეს კანონზომიერება გვიჩვენებს, რომ ნებისმიერი სისტემა არ არის სტატიკური, არამედ იმყოფება დინამიურ წონასწორობაში (ჰომეოსტაზში) ან რომელიმე ბიძგიდან წარმოშობილ მოძრაობაში, რომლის იმპულსი მდებარეობს ამ სისტემის გარეთ. რასაკვირველია, არ არის გამორიცხული, რომ ეს იმპულსი შეზღუდული იყოს მაღალგანვითარებული სისტემისათვის, მაგრამ ზემოქმედების მექანიზმი ამის გამო არ იცვლება.

უფრო რთული სისტემები – ეთნოსი, სოციალური ორგანიზმი, სახეობა, ბიოგენეზისი – ექვემდებარება იმავე კანონზომიერებას, თანაც იმის გათვალისწინებით, რომ ისინი აგებულია იერარქიის პრინციპით: ქვესისტემები ქმნიან სისტემურ მთლიანობას – სუპერსისტემას; სუპერსისტემა – ჰიპერსისტემას და ა. შ. აქედან გამომდინარე, საყოველთაო კავშირების არსებობა, რომლებიც ქმნიან დინამიურ სტერეოტიპებს, მეტ-ნაკლებად მყარია, მაგრამ არავითარ შემთხვევაში – მარადიული.

ეთნოსის, როგორც სისტემის, მდგრადობის საზომი განისაზღვრება არა მასით, ანუ მოსახლეობის რაოდენობით და წინაპართა ადათ-ჩვევების ზუსტი კოპირებით, არამედ კავშირების საშუალო სტატისტიკური ჯამით. მკაფიო გადახვევა გარკვეული ჩარჩოდან იწვევს ან სიკვდილს, ან აქტიურ განვითარებას. ასე წარმოიშობა ეთნოსის ელასტიურობა, რომელიც საშუალებას აძლევს მას, მოახდინოს გარე გავლენის

ამორტიზება და ზოგჯერ რეგენირებაც კი მოახერხოს, რადგან “მრავალკავშირიანი” სისტემა ავსებს კავშირების გადაწყობის დანაკლისს.

აქ ლ. გუმბილიოვი მოიხმობს აუცილებელ განმარტებებს კიბერნეტიკიდან და სისტემოლოგიიდან.

ნ. ვინერი კიბერნეტიკას განსაზღვრავს, როგორც მეცნიერებას მართვისა და კავშირის შესახებ ცოცხალ ორგანიზმსა და მანქანაში. “კიბერნეტიკის ღირსება მდგომარეობს რთული სისტემების გამოკვლევის მეთოდში, ვინაიდან მარტივი სისტემების შესწავლისას მას უპირატესობა არ გააჩნია. კიბერნეტიკის შესწავლის საგანია ობიექტის ქცევის ხერხები: ის კითხულობს არა: “რა არის ეს”, არამედ: “რას აკეთებს ის”. ამიტომ ობიექტის თვისებები წარმოადგენს მისი ქცევის დასახელებებს. კიბერნეტიკა დაკავებულია ქცევის ყველა ფორმის შესწავლით, რამდენადაც ისინი ან რეგულარულია, ან დეტერმინებული, ან – წარმოებადი. მატერიალურობას მისთვის მნიშვნელობა არ აქვს ისევე, როგორც ფიზიკის ჩვეულებრივი კანონების დაცვას თუ დაუცველობას”.

მოცემული თეზისები გვიჩვენებს, რომ ეთნოლოგისთვის, რომელიც იკვლევს ეთნოსის ფენომენის არსს და რომელიც იძულებულია, საკუთარი დაკვირვება შეადაროს მისთვის ცნობილ ბუნების კანონებს, არ არის რეკომენდებული აბსოლუტური ნდობა ვინერის კიბერნეტიკის მეთოდებისადმი. კვლევის კიბერნეტიკული მეთოდები შეიძლება გამოდგეს, როგორც კორექტორი ემპირიული განვრცობების ექსტრაპოლაციისათვის, მაგრამ არა უმეტეს. ამიტომაც მიზანშეწონილია, ეთნოსის სისტემური შესწავლის მეთოდიკის საფუძვლად ავიღოთ არა ნ. ვინერის მოსაზრება, არამედ ლ. ფონ ბერტალანფის იდეები, რომლებშიც კიბერნეტიკასთან შეთავსებულია ფიზიკური ქიმია და თერმოდინამიკა.

ლ. ბერტალანფის სისტემური მიდგომის თანახმად, “სისტემა არის ურთიერთმოქმედებაში მყოფ ელემენტთა კომპლექსი”, ანუ – ინფორმაციის ჩვეულებრივ ელემენტებს წარმოადგენს არა ცალკეული ფაქტები, არამედ კავშირები

ფაქტებს შორის. ა. ა. მალინოვსკის თანახმად, “სისტემა აიგება ერთეულებისაგან, რომელთა დაჯგუფებებსაც აქვს დამოუკიდებელი მნიშვნელობა, რგოლები, ქვესისტემები, – რომელთაგან თითოეული უმდაბლესი რიგის ერთეულს წარმოადგენს; ეს უზრუნველყოფს იერარქიულ პრინციპს, რაც საშუალებას გვაძლევს, ჩავატაროთ კვლევა მოცემულ დონეზე”.

ამ პრინციპიდან გამომდინარე, გვაქვს უფლება, განვიხილოთ ეთნოსი, როგორც სოციალური და ბუნებრივი ერთეულების სისტემა მათთვის დამახასიათებელი ელემენტებით. ეთნოსი არ არის ადამიანთა უბრალო ჯამი, რომლებიც ამა თუ იმ თვისებებით ჰგვანან ერთმანეთს, არამედ იგი არის გემოვნებისა და უნარის მიხედვით განსხვავებულ პიროვნებათა, მათი საქმიანობის პროდუქტების, ტრადიციების, დამტვევი გეოგრაფიული გარემოს, ეთნიკური გარემოცვისა და, აგრეთვე, სისტემის განვითარებაში გაბატონებული გარკვეული ტენდენციების სისტემა. ეს უკანასკნელი, რომელიც წარმოადგენს განვითარების მიმართულებას, ძალზე მნიშვნელოვანია, რადგან “მრავლობითის ყველა შემთხვევისათვის საერთოა ელემენტების თვისება, ჰქონდეთ აქტიურობის ყველა სახეობა, რომელთაც სტატისტიკური ან დინამიური სტრუქტურების წარმოქმნამდე მივყავართ”. ამ მიდგომის გამოყენება ეთნოგენეზის პროცესებში ისტორიზმის პრობლემის გადაჭრას უკავშირდება, რადგან დაკვირვების ქვეშ მყოფი ყველა ფაქტი თავსდება ისტორიული განვითარების დინამიურ სტრუქტურაში და გვრჩება მხოლოდ მსოფლიო ისტორიის იმ ნაწილის გაანალიზება, რომელიც უშუალოდ უკავშირდება ჩვენს თემას.

აქედან გამომდინარე, რეალური ეთნიკური მთლიანობა შეგვიძლია განვსაზღვროთ, როგორც დინამიური სისტემა, რომელიც შეიცავს არა მხოლოდ ხალხს, არამედ ლანდშაფტის ელემენტებს, კულტურულ ტრადიციას და მეზობლებთან ურთიერთობას. ამგვარ სისტემაში ენერჯის პირველი მუხტი თანდათანობით იხარჯება, ხოლო ენტროპია (ბერძნ. ენ – ში, ტროპე – მოსახვევი, გადასვლა; ენტროპია გამოხატავს ენერჯის უნარს გარდაიქმნას: რაც მეტია სისტემის ენტროპია, მით უფრო

ნაკლებ ძალუმს მასში დაგროვილ ენერჯიას გარდაქმნა. ენტროპიის ზრდა მოწმობს სისტემაში ქაოსის ზრდას) უწყვეტად იზრდება. ამიტომ სისტემამ მუდამ უნდა მოიცილოს დაგროვილი ენტროპია, ცვალოს გარემოცვასთან ენტროპია და ენერჯია. ამგვარი ცვლა რეგულირდება მართვადი სისტემებით, რომლებიც იყენებენ მემკვიდრეობით გადაცემად ინფორმაციის მარაგს. ჩვენს შემთხვევაში მმართველი სისტემის როლს ასრულებს ტრადიცია, რომელიც თანაბრად ურთიერთქმედებს მატერიის მოძრაობის საზოგადოებრივ და ბუნებრივ ფორმასთან. გამოცდილების მემკვიდრეობით გადაცემა შეინიშნება მრავალ თბილისისხლიან ცხოველშიც. თუმცა შრომის იარაღები, მეტყველება და დამწერლობა გამოყოფს ადამიანს სხვა ძუძუმწოვართა რიცხვიდან, ხოლო ეთნოსი არის კოლექტიური ყოფის ფორმა, რომელიც მხოლოდ ადამიანს ახასიათებს.

ეთნიკური იერარქია

კლასიფიკაცია შესაძლებელია ნებისმიერი ნიშნით: ენის, რასის, რელიგიის, საქმიანობის, ამა თუ იმ სახელმწიფოსადმი კუთვნილების მიხედვით. ნებისმიერ შემთხვევაში, ამგვარი დაყოფა პირობითი ხასიათისაა. სისტემატიკა კი ასახავს მას, რაც ჩადებულია ნივთების ბუნებაში და იგი საშუალებას გვაძლევს, გამოვიკვლიოთ კაცობრიობა ტექნიკით და დომესტიკატებით (შინაური ცხოველები და კულტურული მცენარეები). უმსხვილესი ერთეული კაცობრიობის (როგორც ამორფული ანთროპოსფერო – დედამიწის ერთ-ერთი გარსი) შემდეგ არის სუპერეთნოსი, ანუ ეთნოსთა ჯგუფი, რომელიც ერთდროულად წარმოიშვა დედამიწის ერთ რეგიონში და გამოავლენს თავს ისტორიაში, როგორც ეთნოსებისაგან შემდგარი მოზაიკური მთლიანობა. ესენია უშუალოდ დაკვირვებადი ეთნიკური ტაქსონები. ეთნოსები კი, თავის მხრივ, იყოფა სუბეთნოსებად, ანუ ქვედანაყოფებად, რომლებიც არსებობენ მხოლოდ იმიტომ, რომ ეთნოსის ერთობაში შედიან. ამის გარეშე ისინი იშლებიან და კვდებიან.

კუთვნილება ტაქსონომიის ამა თუ იმ სეგმენტისადმი განისაზღვრება არა ინდივიდთა აბსოლუტური იდენტურობით, რაც ბუნებაში არც არსებობს, არამედ – გარკვეულ ასპექტში მსგავსების ხარისხით, განსაზღვრულ დონეზე. მაგალითისათვის ავიღოთ შუა საუკუნეები: სუპერეთნოსის დონეზე მუსლიმანები – არაბები, სპარსები, თურქმენები, ბერბერები – უფრო ახლოს იყვნენ ერთმანეთთან, ვიდრე დასავლურ-ქრისტიანულ ეთნოსთან – “ფრანკებთან”, როგორც უწოდებდნენ დასავლეთ ევროპის ყველა კათოლიკეს (საქართველოში, სამცხე-ჯავახეთში, ქართველ კათოლიკებს დღესაც “ფრანკებს” უწოდებენ – გ.კ.); ხოლო ფრანგი, კასტილიელი თუ შოტლანდიელი, რომლებიც შედიოდნენ საერთო სუპერეთნოსში, უფრო ახლოს იდგნენ ერთმანეთთან, ვიდრე სხვა სუპერეთნოსის – მუსლიმანების, მართლმადიდებლების და სხვ. წარმომადგენლებთან. ეთნოსის დონეზე კი ფრანგები უფრო ახლოს იყვნენ ერთმანეთთან, ვიდრე, ვთქვათ, ინგლისელებთან. მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია ბურგუნდიელებისთვის, მხარი დაეჭირათ ჰენრიხ V-ისთვის და ტყვედ აეყვანათ ჟანა დ'არკი, თუმცა მათ კარგად ესმოდათ, რომ თავისიანების წინააღმდეგ მიდიოდნენ. თუმცა არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დავიყვანოთ ხილული ისტორიის მთელი მრავალფეროვნება ეთნიკური ერთობის გაცნობიერებამდე, რომელიც მხოლოდ ზოგჯერ თუ ხდება ადამიანის ქცევის განმსაზღვრელი მთავარი ფაქტორი. სამაგიეროდ, ეთნიკური სიახლოვის განცდა ყოველთვის არსებობს და შეიძლება მიეკუთვნოს ადამიანის ბუნებას, როგორც ინვარიანტი.

ისტორიკოსებმა და პოლიტოლოგებმა, პრაქტიკულად, მიაგნეს ამგვარი მიდგომის შესაძლებლობას. ძალაუნებურად ისინი აჯგუფებენ ეთნოსებს კონსტრუქციებში, რომელთაც უწოდებენ “კულტურას”, “ცივილიზაციას” ან “სამყაროს”. მაგალითად: ჩვენ ვპოულობთ აზრს XII-XIII სს. ისეთ ცნებებში, რომლებიც იმ დროს რეალურად არსებულ მთლიანობებს აღნიშნავდნენ; მაგალითად, დასავლეთ ევროპა, რომელიც იდეოლოგიურად რომის პაპს ექვემდებარებოდა, გერმანიის იმპერატორის ფორმალური სუვერენიტეტით (რაც არასოდეს განხორციელებულა), – საკუთარ თავს

“ქრისტიანულ სამყაროს” უწოდებდა. ამასთან ერთად, დასავლეთ ევროპელებმა საკუთარი თავი დაუპირისპირეს არა მხოლოდ მუსლიმანურ სამყაროს, რომელთაც ისინი ეომებოდნენ ესპანეთსა და პალესტინაში, არამედ აღმოსავლურ ქრისტიანულ სამყაროსაც – მართლმადიდებლებს, და რამდენადაც გასაკვირი უნდა იყოს, ირლანდიისა და უელსის კელტებს. სავსებით ნათელია, რომ ისინი გულისხმობდნენ არა რელიგიურ ერთობას, არამედ სისტემურ მთლიანობას, რამაც სახელწოდება მიიღო ნებისმიერად აღებული ინდიკატორის მიხედვით.

ლ. ნ. გუმბილიოვის თეორიის თანახმად, სუპერეთნოსის ფენომენი უფრო მაღლა დგას, ვიდრე ეთნოსისა, და განისაზღვრება არა ზომით და სიძლიერით, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ეთნოსთაშორისი სიახლოვის ხარისხით.

ისტორიიდან ცნობილია, რომ დაუნდობელი ომები მიმდინარეობს ახლო ნათესავებს შორის. ამასთან, ისინი ძირფესვიანად განსხვავდება იმ ომებისაგან, რომლებიც დიდი სისტემების დონეზე მიმდინარეობს. უკანასკნელ შემთხვევაში მოწინააღმდეგე განიხილება, როგორც რაიმე უცხო სხეული, რომელიც უნდა მოისპოს. თუმცა პირადი ემოციები – მრისხანება, შური და სხვა – არ გვევლინებიან სისასტიკის გამოვლინების მოტივად. რაც უფრო შორს დგას სისტემები ერთმანეთისაგან, მით უფრო ცივსისხლიანი და დაუნდობელია ურთიერთშლეტა, რომელიც საშიში ნადირობის ფორმას იღებს. და, პირიქით, ბრძოლა სისტემის შიგნით გულისხმობს არა მოწინააღმდეგის ამოშლელტას, არამედ მასზე გამარჯვებას. რადგან მოწინააღმდეგე სისტემის შემადგენელი ნაწილია, ამიტომაც მის გარეშე სისტემა ვერ იარსებებს. ბრძოლა მიმდინარეობს არა ამოშლელტისათვის, არამედ სისტემაში პირველობისათვის. ასე მაგალითად, ფლორენციელი გიბელინების მეთაურმა, ფარინატა დელი უბერტიმ, ხელი შეუწყო სამშობლოს მტრებს გამარჯვებაში, მაგრამ მან არ დაუშვა ფლორენციის მოსპობა და განაცხადა: “მე ვებრძოდი ამ ქალაქს იმისათვის, რომ მასში მეცხოვრა”. და მან სიცოცხლის ბოლომდე საკუთარ ქალაქში იცხოვრა, – მას შემდეგაც, რაც არბია მისი მტრების – ფლორენციელი გველფების – სისხლით შეიღებდა...

სისტემის მთლიანობის შენარჩუნება დამოკიდებულია ეპოქაზე, უფრო ზუსტად კი – ეთნოგენეზის ფაზაზე. ახალგაზრდა სისტემებში ელემენტების კონტაქტი ძალზე დაძაბულია, შეიძლება ითქვას, ვნებიანიც კი, რაც იწვევს შეჯახებებს. ხშირ შემთხვევაში სისხლიან ქიშპს არც იდეური და არც კლასობრივი დატვირთვა არ გააჩნია, მიმდინარეობს რა ერთ სოციალურ ფენაში, მაგალითად, თეთრი და წითელი ვარდების ომი ინგლისში, არმანიაკებისა და ბურგუნდიელებისა – საფრანგეთში. მაგრამ ამგვარი შიდაშლილობა უკეთ ამაგრებს ეთნიკური სისტემისა და სახელმწიფოს მთლიანობას, ვიდრე მოსახლეობის აპათია – უკანასკნელ შემთხვევაში ცხოვრება თუმცა იოლია, ეთნოსები იშლება და ქრება, როგორც მთლიანობა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ხშირ შემთხვევაში ეთნიკური სისტემები სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის ეკვივალენტური არ არის. ერთი ეთნოსი შეიძლება რამდენიმე სახელმწიფოში ცხოვრობდეს, რამდენიმე კი – ერთში. მაშ, რა აზრით უნდა განვმარტოთ ისინი, როგორც სისტემები?

დღეს მიღებულია სისტემათა დაყოფა ორ იდეალურ ტიპად: ხისტი და კორპუსკულარული, ანუ დისკრეტული. ხისტ სისტემებში ყველა ელემენტი იმგვარად არის ერთმანეთთან მორგებული, რომ სისტემის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია მათი ერთდროული არსებობა. კორპუსკულარულ სისტემებში ელემენტები თავისუფლად ურთიერთმოქმედებს, ადვილად იცვლება ანალოგიურზე; თანაც სისტემა არ წყვეტს ფუნქციონირებას, ამგვარ სისტემაში დასაშვებია ელემენტის ნაწილის დაკარგვაც მისი შემდგომი აღდგენით.

შესაძლოა სისტემების სხვაგვარი დაყოფაც: ღია სისტემა, რომელიც მუდმივად იღებს ენერგიას და დადებითი თუ უარყოფითი ენტროპიის მუდმივ ცვლაშია გარემოცვასთან, და დახურული სისტემა, რომელიც მხოლოდ ხარჯავს პირველად მუხტს თავისი პოტენციალის გარემოცვის პოტენციალთან გათანაბრებამდე. ორივე დახასიათების შეჯამებისას ჩვენ ვიღებთ სისტემის ოთხ შესაძლო ვარიანტს: ხისტი ღია; ხისტი დახურული; კორპუსკულარული ღია; კორპუსკულარული დახურული.

ამგვარი დაყოფა პირობითია, რადგან ნებისმიერი მოქმედი სისტემა შეიცავს ორივე ტიპისათვის დამახასიათებელ თვისებებს; მაგრამ, რადგან იგი ახლოსაა ამა თუ იმ ტიპთან, ამგვარი დაყოფა პრაქტიკულად გამართლებულია, რადგან ეს საშუალებას გვაძლევს, მოვახდინოთ სისტემათა კლასიფიკაცია ელემენტთა დონის თანადაქვემდებარებით.

ისტორიის შესწავლისას, როგორც სახელმწიფოსი, ასევე ეთნიკური ისტორიისა, ჩვენ ვხვდებით აღწერილი სისტემების ნებისმიერ გრადაციას, ყველაზე უკიდურესი გამონაკლისების, ანუ – ხისტის ან დისკრეტულის გარდა, ვინაიდან არც ერთი და არც მეორე სიცოცხლისუნარი არ არის. ხისტ სისტემებს ფუნქციონირების მოშლისას არ გააჩნიათ თვითაღდგენის უნარი, ხოლო დისკრეტულებს არ შესწევთ უნარი, განიცადონ გარე დარტყმა. ამიტომაც, პრაქტიკულად, ჩვენ ვხვდებით სხვადასხვა დონის სიხისტის სისტემებს, ამასთან, რაც მეტია სისტემაში ადამიანის შრომის წვლილი, მით უფრო დიდია სიხისტის ხარისხი; და მით უფრო ნაკლებია, რაც მეტადაა სისტემის შექმნა ინიცირებული ბუნების პროცესების მიერ, რომელიც მუდმივად ფერს უცვლის მის შემადგენელ ელემენტებს. უკიდურეს გამოვლინებაში ესაა ტექნოსფეროსა და ბიოსფეროს დაპირისპირება.

მაგრამ სად გადის ზღვარი ბიოსფეროსა და ტექნოსფეროს შორის, თუ თავად ადამიანის ორგანიზმი ბუნების ნაწილია? ნათელია, რომ ზღვარი სოციოსფეროს (ტექნოსფეროს) და ბიოსფეროს შორის გადის არა მხოლოდ ადამიანის სხეულის მიღმა, არამედ მის შიგნითაც. მაგრამ, ამის მიუხედავად, სხვაობა არ ქრება. პირიქით, აქ მივაგენით სოციალურისა და ბიოლოგიურის ურთიერთქმედების რეალურ მომენტს. ეს არის ბუნების მოვლენა, ყველასათვის კარგად ცნობილი – ეთნოსი.

იდეალში – ეთნოსი არის კორპუსკულარული სისტემა; მაგრამ, რათა იგი არ მოისპოს მეზობლების მიერ, მისი შემადგენელი ადამიანები ქმნიან მათ მიერ გამომუშავებულ ანდა გადმოღებულ ინსტიტუტებს, რომლებიც ეთნოსთან მიმართებით დამხმარე ხისტი სისტემებია. ამგვარია, მაგალითად, ბელადის ძალაუფლება გვარში, თავკაცობა

ომში თუ ნადირობისას, პასუხისმგებლობა ოჯახის მიმართ, და ბოლოს – სახელმწიფოს ჩამოყალიბება. ამგვარად, ხისტი სისტემები – ეს არის სოციალურ-პოლიტიკური წარმონაქმნები: სახელმწიფოები, ტომთა კავშირები, კლანები და სხვა. ორივე ტიპის სისტემის დამთხვევა, ანუ ეთნოსისა და სახელმწიფოსი, არ არის აუცილებელი, თუმცა ვფიქრობთ, ეს ბუნებრივია. გავიხსენოთ უდიდესი იმპერიები ანტიკურ ეპოქაში, რომლებიც აერთიანებდნენ მრავალფეროვან ეთნოსებს, ან თუნდაც ეთნოსთა შუასაუკუნეობრივი ფეოდალური დაქსაქსულობა. ორივე ტიპის სისტემა დინამიურია, ანუ ისინი წარმოიშობიან და ქრებიან ისტორიის გარკვეულ მონაკვეთში. თითქოს გამონაკლისია ჰომეოსტატიკური ეთნიკური სისტემები, რომელთა ცვალებადება დაკავშირებულია მხოლოდ გარე ზემოქმედებასთან. მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ჰომეოსტაზი წარმოიქმნება მხოლოდ დაძაბული განვითარების შემდეგ, როცა სისტემის შემქმნელი და მამოძრავებელი ძალები ამოიწურება. ამიტომ სტატისტიკა უნდა გავიგოთ, როგორც შენელებული ინერციული მოძრაობა, რომელსაც, პრაქტიკულად მიუღწეველ, ლიმიტად ნული აქვს.

ეთნოსის სტრუქტურა მუდამ მეტ-ნაკლებად რთულია, მაგრამ ეს სირთულე უზრუნველყოფს ეთნოსის მდგრადობას, რაც მას საშუალებას აძლევს, გადაიტანოს საუკუნეების განმავლობაში არსებული ამბოხები, ომები თუ უძრაობა მშვიდობის ჟამს. ეთნიკური პრინციპის სტრუქტურას შეიძლება, ეწოდოს სუბეთნიკური ჯგუფების იერარქიული თანადაქვემდებარება, რომელშიც ეს ჯგუფები – ხელშესახებად მთლიანი ეთნოსის წიაღში მყოფი ტაქსონომიური ერთეულებია, რომელნიც არ არღვევენ მის მთლიანობას. ერთი შეხედვით, მოცემული თეზისი ეწინააღმდეგება მოსაზრებას ეთნოსის, როგორც ელემენტარული მთლიანობის, არსებობის შესახებ, მაგრამ გავიხსენოთ, რომ მოლეკულაც კი შედგება ატომებისაგან, ხოლო ატომი – ელემენტარული ნაწილაკებისაგან, რაც არ უარყოფს მთლიანობას ამა თუ იმ – მოლეკულარულ, ატომურ ან სუბატომურ – დონეზე. ყველაფერი დაკავშირებულია სტრუქტურული კავშირების ხასიათთან.

შესაძლოა, უცნაურადაც კი მოგვეჩვენოს, რომ ეთნოსს მიეწერება თვითრეგულაციის თვისება. თუმცა ეთნოსი ისტორიულ განვითარებაში დინამიურია და, აქედან გამომდინარე, ისევე, როგორც ხანგრძლივად მოქმედი ნებისმიერი პროცესი, რეალიზდება ენერჯის უმცირესი დანახარჯით, რათა შეინარჩუნოს არსებობა. სხვანი გადარჩევით მოიკვეთება და ქრება. ნებისმიერი ცოცხალი ორგანიზმი ეწინააღმდეგება მოსპობას, ანუ ისინი ანტიენტროპიულები არიან და ეგუებიან გარე პირობებს იმდენად, რამდენადაც ეს შესაძლებელია. და რადგანაც სტრუქტურის გარკვეული სირთულე ამაღლებს ეთნოსის უნარს, შეეწინააღმდეგოს გარეშე დარტყმებს, გასაკვირი აღარ არის, რომ იქ, სადაც ეთნოსი თავისი დაბადებისას არ იყო საკმარისად მოზაიკური, როგორც, მაგალითად, XIV-XV სს. რუსეთში, – მან თვით დაიწყო სუბეთნიკური წარმონაქმნების გამოყოფა, რომლებიც ზოგჯერ წოდებების სახეს იღებდა. რუსეთის სამხრეთ განაპირზე გამოიყვნენ კაზაკები, ჩრდილოეთისაზე – პომორები. მოგვიანებით მათ დაემატათ ახალი მიწების გზაგამკვლენი, – ერთი შეხედვით, უბრალოდ, არკვეული საქმიანობის წარმომადგენლები, – და მათი მიმყოლი გლეხები, რომლებიც ითქვიფებოდნენ ციმბირის აბორიგენებთან და შედეგად წარმოქმნეს ციმბირელთა სუბეთნოსი, ანუ “ჩელდონები”. საეკლესიო განხეთქილებამ გამოიწვია “სტარობრიადცების” წარმოშობა, რომლებიც ეთნოგრაფიულად განსხვავდებოდნენ რუსთა ძირითადი მასისაგან. ქცევის ახალი სტერეოტიპი შემოიტანეს ფრანგმა “გუვერნიორებმა”, რომლებიც დროთა განმავლობაში შეერწყნენ მოსახლეობის ძირითად მასას, მაგრამ იმავდროულად ჩამოყალიბდა ახალი სუბეთნოსი.

სუბეთნოსების განსხვავება ძალზე ადვილია, რადგან XIX ს. მიწურულის ეთნოგრაფია ამ დონეზე მუშაობდა. ეთნოგრაფები შეისწავლიდნენ საყოფაცხოვრებო ადათ-წესებს, ანუ აფიქსირებდნენ მოსახლეობის იმ ჯგუფთა ქცევებს, რომლებიც განსხვავდებოდნენ დედაქალაქისაგან, მაგალითად, ოლონეცელი გლეხების ყოფას.

სუბეთნოსებზე უშუალო დაკვირვება შეიძლება, რადგან, ერთი მხრივ, ისინი იმყოფებიან ეთნოსის შიგნით, ხოლო, მეორე მხრივ – სუბეთნიკური ქცევის სტერეოტიპების მატარებელი განსხვავდება სხვებისგან მანერებით, გრძნობების გამოხატვით და სხვა. სუბეთნოსები წარმოიშობა სხვადასხვა ისტორიული მდგომარეობის გამო, ისინი ხანდახან ემთხვევიან წოდებას, მაგრამ არასდროს – კლასებს. სუბეთნოსები შედარებით უმტკივნეულოდ გაიწოვებიან, იცვლებიან სხვებით, რომლებიც გარეგნულად არ ჰგვანან ერთმანეთს, მაგრამ აქვთ ისეთივე ფუნქციები და ბედი. ამგვარი სუბეთნოსების დანიშნულებაა – შეინარჩუნონ ეთნიკური ერთობა შიდა არაანტაგონური მეტოქეობის გზით. ცხადია, ეს სირთულე ეთნიკური სისტემის მექანიზმის ორგანული დეტალია და ჩნდება თვით ეთნოგენეზის პროცესში. ეთნიკური სისტემის გამარტივებისას სუბეთნოსების რიცხვი მცირდება ერთამდე, ეს აღნიშნავს ეთნოსის პერსისტენტულ (გადმონაშთის) მდგომარეობას.

მაგრამ როგორია სუბეთნოსის წარმოშობის მექანიზმი? ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად აუცილებელია ქვემოთ დაშვება, იქ, სადაც იმყოფებიან ტაქსონომიური ერთეულები, გაყოფილი ორ რიგად: კონსორციუმები და კონვიქსიუმები. ამ ორ რიგში თავსდება წვრილი ტომები, კლანები, კორპორაციები, ლოკალური ჯგუფები და ყველა ეპოქის ადამიანთა სხვა გაერთიანებები

კონსორციუმებს ვუწოდებთ ადამიანთა ჯგუფებს, რომლებსაც აერთიანებს ერთი ისტორიული ბედი. ამ დონეში შედიან “წრეები”, არტელები, სექტები, ბანდები და ადამიანთა ამგვარი არამყარი გაერთიანებები. ხშირად ისინი იშლებიან, თუმცა ხანდახან ინარჩუნებენ არსებობას რამდენიმე თაობის მანძილზე. ასეთ შემთხვევაში ისინი იქცევიან კონვიქსიუმად, ანუ ადამიანთა ჯგუფად საერთომახასიათებელი ყოფითა და ოჯახური კავშირებით. კონვიქსიუმები მცირედ რეზისტენტულია. მათ შლის ეგზოგამია და გადააწყობს სუკცესია, ანუ ისტორიული გარემოცვის მკაფიო ცვლილება. გადარჩენილი კონვიქსიუმები გადაიზრდება სუბეთნოსებში. ამგვარია

ჩვენ მიერ ზემოთ ხსენებული ახალი მიწების ამთვისებელნი – თავგანწირული მოგზაურების კონსორციუმები, რომლებმაც წარმოშვეს ციმბირელები და “სტარობრიადცები”. პირველ კოლონიებს ამერიკაში ქმნიდნენ ინგლისელთა კონსორციუმები, რომლებიც კონვიქსიუმებად გარდაიქმნენ. ახალი ინგლისი დააარსეს პურიტანებმა, მასაჩუსეტსი – ბაპტისტებმა, პენსილვანია – კვაკერებმა, მერილენდი – კათოლიკებმა, ვირჯინია – როიალისტებმა, ჯორჯია – ჰანოვერის სახლის მომხრეებმა. ინგლისს ტოვებდა კონსორციუმი, რომელიც ვერ ურიგდებოდა კრომველს ან სტიუარტებს, ხოლო ახალ მიწაზე, სადაც ამგვარი კამათი აქტუალური არ იყო, ისინი კონვიქსიუმებად იქცნენ, რომლებიც საკუთარ თავს უპირისპირებდნენ ახალ მეზობლებს – ინდიელებსა და ფრანგებს.

ახალი მიწების ამთვისებელნი და “სტარობრიადცები” რჩებოდნენ თავიანთი ეთნოსის შემადგენლობაში, მაგრამ ესპანელი კონკისტადორებისა და ინგლისელი პურიტანების შთამომავლებმა ამერიკაში ჩამოაყალიბეს განსაკუთრებული ეთნოსები, ასე რომ, ეს დონე ეთნიკური დივერგენციის ლიმიტად შეიძლება ჩაითვალოს; და, ალბათ, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ უძველესი ტომები ამგვარი მეთოდით წარმოიშვნენ. ენერგიულ ადამიანთა პირველადი კონსორციუმი იზოლაციის პირობებში გარდაიქმნება ეთნოსად, რომელსაც ადრინდელ ეპოქაში “ტომს” ვუწოდებთ.

კონსორციუმის ტაქსონომიურ დონეზე სრულდება ეთნოლოგია, მაგრამ იერარქიული თანადაქვემდებარების პრინციპმა საჭიროების შემთხვევაში შესაძლოა გააგრძელოს მოქმედება. ერთი რიგით ქვემოთ აღმოვაჩინოთ გარემოსთან დაკავშირებულ ერთ ადამიანს. ეს შესაძლოა სასარგებლო იყოს გამოჩენილ ადამიანთა ბიოგრაფიისათვის. საფეხურით ჩამოსვლისას ჩვენ შევხვდებით არა პიროვნების სრულ ბიოგრაფიას, არამედ მისი ცხოვრების ერთ ეპიზოდს; ეს შესაძლოა იყოს, მაგალითად, გაუხსნელი დანაშაული, კიდევ უფრო ქვევით – შემთხვევითი ემოცია, რომელსაც არ ჰქონდა მნიშვნელოვანი შედეგი.

უცხოტომელთა ინკორპორაციის მაგალითზე ლ. გუმილიოვი გვიჩვენებს ეთნიკური თავსებადობის სხვადასხვა დონეს. რათა გახდეს “თავისიანი”, უნდა მოახერხო ეთნოსის ტრადიციებისა და იდეალების მიღება და გათავისება. ხოლო ეს შესაძლებელია იმ პირობით, თუ პიროვნებას არ ზრდიან თავისი გენეტიკური მშობლები.

ეთნიკური სისტემატიკა განსხვავდება სოციალური კლასიფიკაციისაგან. ისინი ძალზე იშვიათად თუ ემთხვევიან ერთმანეთს. ერთის თუ მეორის გამოყენება დამოკიდებულია კვლევის ასპექტზე, ანუ მოვლენების რგოლების განხილვის თვალსაზრისზე; ეს კი განისაზღვრება მკვლევარის წინაშე მდგარი ამოცანით. გუმილიოვის აზრით, ამგვარი ამოცანა არაერთხელ დამდგარა და ის ერთხელაც ვერ გადაიჭრა (დ. ვიკო, ო. შპენგლერი, ა. ტონიზი). თუმცა გუმილიოვი აქვე დასძენს, რომ ამან არ უნდა ჩამოაშოროს მკვლევარი ემპირიული განზოგადების ცდების გაგრძელებას, რაოდენ რთულიც უნდა იყოს ისინი. რიგი ავტორებისაგან განსხვავებით, რომლებიც არკვევენ – როგორ მიდის პროცესი, – შეგვიძლია ვუპასუხოთ კითხვას, რა იცვლება კერძოდ; თუმცაღა მივიღებთ პრინციპულად ცალმხრივ მოდელს, რომელიც დაახასიათებს მოვლენათა გარკვეულ ასპექტებს. მაგრამ კონცეფციების შექმნა ხომ ნებისმიერი ისტორიული ინტერპრეტაციის საფუძველში დევს, რაც განასხვავებს კიდევ ისტორიას (“ჭეშმარიტების ძიებას” ქრონიკისაგან თუ ამბების უბრალო ჩამონათვალისაგან. ჩვენ გამოვდივართ ისტორიული მეცნიერების მიერ დაგროვილი სხვადასხვა სახის მასალიდან, ამიტომ კვლევის ობიექტი ხდება არა შპენგლერისეული “კულტურის სული” და ტონიზის “კვლევის გონით მიღწევადი ველი”, არამედ – ეთნოგენეზისის ფაზების სისტემა ამა თუ იმ დონეზე და ამა თუ იმ ეპოქაში. ისტორიულ დროში მიმდინარე შემდგომ ეპოქაში შემადგენელთა განლაგება უკვე სხვა იქნება.

ლ. გუმილიოვი მიიჩნევს, რომ ეთნოსების დაყოფა სასარგებლოა არა მხოლოდ თანამედროვე, არამედ ისტორიული ეთნოგრაფიისათვისაც. ის ამას ასაბუთებს ისტორიკოსების მიერ კარგად შესწავლილი ეპოქის (XII ს. ევრაზიულ კონტინენტზე),

კერძოდ კი, ძველი რუსეთის მაგალითით, რის თაობაზეც დიდი კამათი მიმდინარეობდა, რადგან უკანასკნელს, ძალზე ბანალური და, აქედან გამომდინარე, გავრცელებული დაყოფით, ხან “დასავლეთს” მიაკუთვნებდნენ, ხან კი - “აღმოსავლეთს”. ამგვარი არარაციონალური დაყოფა იშვა რომის ეკლესიის მიერ იდეოლოგიურად გაერთიანებული რომანულ-გერმანული სამყაროს სუპერეთნიკურ მთლიანობაში, რომელმაც თავისი თავი ყველა დანარჩენს დაუპირისპირა.

იმ შემთხვევაში, თუ დასავლურ “ქრისტიანულ სამყაროს” ავიღებთ სუპერეთნოსის ეტალონად (1), მისი სრულფასოვანი საპირწონე იქნება 2) ლევანტი, ანუ “ისლამის სამყარო” – ერთობა სულაც არა რელიგიური, არამედ ეთნოკულტურული, რომელიც გავრცელებულია ესპანეთიდან კაშგარამდე; 3) ინდოეთი – იმ რეგიონების გამოკლებით, სადაც გაბატონებული არიან მაჰმადიანები; 4) ჩინეთი, რომელიც საკუთარ თავს აღიქვამს “შუაგულ იმპერიად” ბარბაროსების პერიფერიით; 5) ბიზანტია, აღმოსავლურ-ქრისტიანული ერთობა, რომლის პოლიტიკური საზღვრებიც ყოველთვის სუპერეთნიკურ საზღვრებზე ვიწრო იყო; 6) კელტური სამყარო, რომელიც იცავდა საკუთარ ორიგინალურ ტრადიციებს ინგლისელ ფეოდალთაგან XIV ს-მდე; 7) ბალტიის სლავურ-ლიტვური ენობრივი ერთობა, რომელიც XII ს-ში რელიქტად იქცა. აღმოსავლეთეფროპული სუპერეთნიკური მთლიანობა – რუსული მიწა.

XI-XII საუკუნეებში რუსეთი იყო “ნახევრად სახელმწიფოთა” სისტემა, რომელიც გაცილებით დაბალ საფეხურზე იდგა, ვიდრე “რუსული მიწა”, და ის მოიცავდა: 1) ნოვგოროდის რესპუბლიკას მიმდებარე ქალაქებით; 2) პოლოცკის სათავადოს; 3) სმოლენსკის სათავადოს; 4) როსტოვ-სუზდალის მიწას; 5) რიაზანის სათავადოს; 6) ტუროვო-პინის მიწას; 7) რუსულ მიწას, რომელიც შეიცავდა სამ სათავადოს – კიევის, ჩერნიგოვისა და პერეიასლავის. ვოლინს 9) გალიციის სათავადოს. ამას შეიძლება დაემატოს დაპყრობილი პოლოვეცის ტრამალიდონსა და კარპატებს შორის. ხოლო დიდი ბულგარეთი, დონსიქითა მიწები, ალანთა მიწები ჩრდილოეთ კავკასიაში და ვოლგის ხაზარეთი რუსულ საზღვრებს მიღმა იყო.

იმ შემთხვევაში, თუ კიდევ უფრო ქვევით დავეშვებით, ანუ ავიღებთ ერთ-ერთს რუსულ სუბეთნოსთაგან – მაგალითად, კიევს, – გუმილიოვის თანახმად, იქ არსებობს სამი აქტიური კონსორციუმი: დასავლური (თავად სვიატოპოლკ II-ის მომხრეები, მათ შორის, კიევო-პეჩორის ლავრა), ბერძნული (“გრეკოფილური” – მომხრეები ვლადიმირ მონომახისა და წმ. სოფიას მიტროპოლიისა) და ეროვნული, რომელიც ძალზე დაზიანდა ვსესლავისადმი სიმპათიების გამო, რომელიც განდევნილ იქნა კიევიდან.

კონსორციუმები არ ემთხვევა კლასობრივ, წოდებრივ, რელიგიურ და ტომობრივ დაყოფას, წარმოადგენს რა ათვლის დამოუკიდებელი სისტემის ფენომენებს. რიგი მკვლევრებისა მიიჩნევს, რომ ეს სისტემა, შესაძლოა, ძალზე სასარგებლოდ ჩაითვალოს, რადგან მასზე დაყრდნობით შესაძლებელია, მივაგნოთ ზემოთ ჩამოთვლილი პოლიტიკური მიმართულებების მომხრეთა მოტივებს. კლასობრივი უთანხმოების ანალიზისას ამის გაკეთება შეუძლებელია, რადგან მოვლენათა ყველა მონაწილე ერთ კლასს მიეკუთვნება.

გუმილიოვს მიყვარდა ეთნოგენეზისის გამშვები მექანიზმის გახსნასთან: 1) ქვევის ახალი სტერეოტიპის გამოგონება არ შეიძლება (ეთნოსიდან გამოსვლა იგივეა, რაც საკუთარი თავის ქაობიდან ამოყვანა საკუთარი თმების ამოქაჩვით); 2) რადგან ახალი სტერეოტიპი წარმოიშობა ადამიანთა ანგარიშმიუცემელი ქვევის გამო, არ შეიძლება, დავსვათ კითხვა, უკეთესია თუ უარესია იგი; 3) იმ შემთხვევაში, თუ ქვევის სტერეოტიპით გამოხატული არსებული ტრადიციის ნგრევა შეუძლებელია ან არც არის საჭირო და არც არავის სურს ეს – მაშინ ეს ხდება მოვლენათა განსაკუთრებული სახით განვითარებისას: “ფაქტორი X” (ლ. გუმილიოვი, `ეთნოგენეზისი და დედამიწის ბიოსფერო”).

II. ეთნოგენეზისი

მეთოდი ეთნოლოგიაში

ოფიციალურად ეთნოლოგია დაკავებული იყო მხოლოდ ფაქტების შეგროვებით, ანუ იყო მხოლოდ ეთნოგრაფია. დღევანდელ სახელმძღვანელოში ერთ გვერდზე წარმოდგენილია თეორიათა მიმოხილვა და რამდენიმეზე – კლასიფიკაციათა ნაირსახეობა, და არ შევცდები, თუ აღვნიშნავ, რომ იგი მხოლოდ ცნობარის ფუნქციას ასრულებს .

თუმცა, მეცნიერების ამოცანა მდგომარეობს არა იმაში, რომ მოახდინოს ცნობილი ფაქტების კონსტატაცია, არამედ იმაში, რომ ანალიზისა და სინთეზის მეშვეობით დაადგინოს უცნობი ფაქტები. ისტორიული სინთეზის ერთ-ერთი ეფექტური საშუალებაა სისტემური მიდგომის გამოყენება.

ცალკეული ერების განვითარების კანონზომიერების ძიებისას დავეყრდნობით კარლ მარქსის შემდეგ სიტყვებს: “ჩვეულებრივი ხალხები ხორციელდება მეტად არეული და მიახლოებითი სახით, როგორც მხოლოდ გაბატონებული ტენდენცია, როგორც მუდმივი რყევების საშუალო მახასიათებელი, რომელიც არასდროსაა მყარად დადგენილი.”

მისაწვდომია კი ფილოსოფიური ანალიზისათვის ხალხთა ცვალებადობის კანონზომიერება? ეთნოსები ქრებიან, იცვლებიან ახლით. ეს შესაძლოა მოხდეს ერთ საზოგადოებრივ-ისტორიულ ფორმაციაში.

შემოვიტანოთ ტერმინ “ეთნოსის” განსაზღვრება. ესაა კოლექტივი, რომელიც უპირისპირებს საკუთარ თავს ყველა სხვა კოლექტივს. ეთნოსები – მეტ-ნაკლებად – მყარია, თუმცა, საბოლოო ჯამში, ქრებიან ისტორიულ დროში. მათი წარმოშობა, განვითარება და გაქრობა – ესაა ჩვენი კვლევის ამოცანა. ეთნოსის განვითარების სტადიის გავლის პროცესს ეთნოგენეზისი ეწოდება.

ამ პროცესისადმი სისტემური მიდგომის შემუშავება მხოლოდ XX საუკუნეში გახდა შესაძლებელი, თუმცა ინტერესი ხალხთამცოდნეობისადმი ჯერ კიდევ ანტიკურ პერიოდში გაჩნდა. ძველ ისტორიოგრაფიაში გვხვდება სისტემური მეთოდის

დანერგვის მცდელობები. მეთოდუკამ, რომელიც ითავსებს ისტორიულ-გეოგრაფიულ შესწავლას და რომელიც ეყრდნობა ბიოლოგიას – ვერნადსკის თეორიას, – სასურველი შედეგი მოგვცა. ამ გზით ნაპოვნი იქნა სისტემური კავშირი, რამაც საფუძველი ჩაუყარა მეცნიერებას ადამიანისა და ბუნების ურთიერთკავშირის შესახებ. ეს ურთიერთმიმართება გამოიყოფა მეცნიერების ცალკე მოსაზღვრე დარგად – ეთნოლოგიად.

რატომაა რომ ისტორიის და გეოგრაფიის შეთავსება მოცემული ამოცანის გადასაჭრელად არაა საკმარისი? იმიტომ, რომ აქ საუბარია ცოცხალ ორგანიზმებზე, რომლებიც იმყოფებიან ევოლუციის, ინვოლუციის ან მონომორფული წონასწორობის მდგომარეობაში და წარმოქმნიან გეობიოცენოზის თანასაზოგადოებებს. ამიტომ პრობლემა სამი მეცნიერების – ისტორიის, გეოგრაფიის (ლანდშაფტმცოდნეობის) და ბიოლოგიის (ეკოლოგიისა და გენეტიკის) გზაჯვარედინზე მდებარეობს.

ახლა შესაძლებელია, მეორე განმარტება მივცეთ ეთნოსს: ესაა “ჰომო საპიენსის” სახეობის არსებობის სპეციფიკური ფორმა; ეთნოგენეზისი კი – შიდასახეობრივი ფორმათწარმოქმნის ლოკალური ვარიანტია, რომელიც განისაზღვრება ისტორიული და ქორონომიული (ლანდშაფტური) ფაქტორების შეთავსებით”.

მოდღვრება ბიოსფეროზე ეთნოლოგიის ფუნდამენტია, რადგან ეთნოგენეზისის კანონები – ცოცხალი ნივთიერების მოძრაობისა და ენერგეტიკის უფრო ზოგადი კანონების კერძო შემთხვევაა. ეთნიკური სისტემები შედის ბიოსფერის სისტემაში, რომლის ძირითადი თვისებები გამოკვლეული და აღწერილი აქვს ვერნადსკის.

ეთნიკური სისტემები – გეობიოცენოზის ზედა რგოლებია. “დიდმა ვერნადსკიმ აგვიხსნა, რომ კაცობრიობაც გეოლოგიური ფაქტორია”, – წერდა პ. ვ. ფლორენსკი.

ვერნადსკის მიერ შემოთავაზებული ბიოსფერული პროცესების ენერგეტიკული თეორია ეთნოგენეზისის თეორიის საფუძველია. იგი ხსნის ბიოსფეროში ცოცხალი ნივთიერების ბიოქიმიური ენერჯის არსებობას, მის არათანაბარ განაწილებას

(ცხოველთა სამყაროში სიცოცხლის ტალღების დაბადება და ადამიანთა კოლექტივებში – ეთნოსებში მიზანმიმართული საქმიანობის აფეთქებები).

ორი მიდგომა სისტემატიზაციაში

სინქრონული მიდგომა საშუალებას იძლევა, შევაგროვოთ დიდძალი და აუცილებელი მასალა ეთნიკურ ისტორიაში. მაგრამ ეს მხოლოდ მოსამზადებელი სამუშაოა ეთნოლოგიის მთავარი ამოცანისათვის – სხვადასხვა ეთნოგენეზის დიაქრონული შედარებისათვის.

სინქრონიზაციის საყრდენი შეიძლება იყოს:

1. თვით პასიონარული ბიძგი, მაგრამ მისი დათარიღება ძალზე რთულია, რადგან ის თანამედროვეთათვის არაა შესამჩნევი. ასე, მაგალითად, რომაელებმა არ მიაქციეს ყურადღება პასიონართა პლეადის წარმოშობას ქრისტეს შობამდე V ს-ში (უფრო ზუსტად – 40-იანი-30-იანი წწ. მოვლენებს), იყვნენ ძალზე გაკვირვებულნი ფანატიზმის აფეთქებით იუდეაში და დაკიაში 65 წ., და მხოლოდ 155 წ. მიხვდნენ, რომ არსებობს “ადამიანთა გარკვეული ჯიში” (ფილოსოფოსი ცელსი). ბიზანტიური ეთნოსი – იშვიათი მოვლენაა, როდესაც საეკლესიო ისტორიის მეშვეობით შესაძლოა ზუსტად განვსაზღვროთ ბიძგის თარიღი;

2. ეთნოსის დაბადების მომენტი, როგორც ახალი სისტემური მთლიანობისა ქცევის ორიგინალური სტერეოტიპით. ეს მოვლენა ფიქსირდება იმ მეზობელთა წყაროებში, რომლებსაც წერილობითი კულტურა აქვთ. ჩნდება ეთნოსის თვითდასახელება – ეთნონიმი. 632-642 წწ. არაბებს უწოდებდნენ არაბეთის ნახევარკუნძულის მომთაბარეებს, და მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მაჰმადიანები შეიჭრნენ სირიაში და ირანში, გაანადგურეს ბერძნები და სპარსელები, – არაბებს უწოდებდნენ წინასწარმეტყველის ქადაგებით შთაგონებულ ეთნოსს. მომდევნო პერიოდში შთამომავლებს აღარ ახსოვთ მომხდარ ამბავთა მიზეზი, რადგან ეთნონიმი ხშირ შემთხვევაში კარგავს პირველად მნიშვნელობას;

3.ნებისმიერი პერიოდი, მაგალითად – რღვევის ფაზიდან (მისი დასაწყისი თუ დასასრული). რღვევა მეტყველი ფაზაა და მისი არშემჩნევა ძნელია. პასიონარული დამაბულობა სტიქიურად შემცირებას იწყებს. ბიზანტიაში ეს ხატთმებრძოლობის ეპოქაა, “ქრისტიანულ სამყაროში” – რეფორმაცია.

დიაქრონია საშუალებას გვაძლევს, დავაზუსტოთ ბუნებრივი პროცესებისა და ეთნოგენეზისების საერთო კანონზომიერება მათი ერთმანეთთან შეპირისპირების გზით.

პირველი ისტორიკოსი, რომელმაც სცადა დაეჭირა დიაქრონიის პრინციპი, იყო პლუტარქე. წყვილად შეადარა ელადისა და რომის 46 მოღვაწის საქმენი, მათი როლის მსგავსება ისტორიაში და ერთი სქემით მიმდინარე პროცესებში. პლუტარქემ აღმოაჩინა ისტორიული დროის ერთ-ერთი თვისება: მიმართება კაზუალობის მეშვეობით, ე. ი. მოვლენათა მსვლელობის მიზეზობრივი განპირობება, ფაზების სხვადასხვა სიგრძის მიუხედავად..

დროის კატეგორია ეთნოლოგიაში

ყველაზე პრიმიტიული ერებიც კი, რომელთაც არ გააჩნიათ დროის პირობითი ათვლა (მაგალითად: “რომის დაარსებისან”, “სამყაროს წარმოშობიდან”, “ქრისტეს შობიდან”, “ჰიჯრა” – მუჰამედის გაქცევა მექიდან მედინაში თუ სხვა.), განასხვავებენ დღესა და ღამეს, წელიწადის დროს, “ცოცხალ ქრონოლოგიას” საკუთარი ცხოვრების თარიღების მიხედვით, და ბოლოს – ციკლით: კვირა, თვე, 12 წელი, სადაც ყოველი წელი რომელიმე ცხოველის ხასიათს ატარებს. შედარებითი ეთნოგრაფიის მონაცემებით, დროის წრფივი ათვლა მაშინ იწყება, როდესაც ეთნოსი იწყებს თავისი ისტორიის შეგრძნებას არა როგორც განსაკუთრებული მოვლენისა, არამედ – მიმდებარე ქვეყნების ისტორიასთან კავშირში. ხოლო ცოდნის დაგროვებასთან ერთად ადამიანთა გონებაში წარმოიშვება კვანტური დრო, ანუ დროის დაყოფა ეპოქებად, ძალზე უთანასწორო თავისი ხანგრძლივობით, მაგრამ ექვივალენტური მოვლენებისა და ფაქტებისა. აქ

“დროის” კატეგორია შეეხება “ძალის” კატეგორიას – აჩქარების (კერძო შემთხვევაში – ისტორიული პროცესის) გამომწვევ მიზეზს.

სისტემათა ათვლის ამგვარი მრავალსახეობა გვიჩვენებს, რომ იგი განპირობებულია ეთნოფსიქოლოგიის საკმაოდ სერიოზული ცვლილებებით, რაც, თავის მხრივ, განისაზღვრება ეთნოსთა ასაკის ცვლილებით. ჩვენი მიზნისათვის მთავარია არა ათვლის ესა თუ ის სისტემა, არამედ სხვაობა წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ცნებებს შორის.

როდესაც ეთნიკური ერთობა შედის თავისი ჩამოყალიბების პირველ შემოქმედებით პერიოდში, მისი მოსახლეობის წამყვანი ნაწილი, რომელიც უბიძგებს მთელ სისტემას ეთნიკური განვითარების გზაზე, აგროვებს მატერიალურ და იდეურ ფასეულობებს. ეთიკის სფეროში ეს შენაძენი “იმპერატივი” ხდება და დროსთან მიმართებაში გარდაიქმნება შეგრძნებაში, რომელსაც შეიძლება “პასეიზმი” ეწოდოს. ეთნიკური მთლიანობის ყოველი აქტიური მშენებელი საკუთარ თავს აღიქვამს წინაპართა ხაზის გამგრძელებლად, რომელსაც იგი რაღაცას უმატებს: კიდევ ერთი გამარჯვება, კიდევ ერთი შენობა, კიდევ ერთი ხელნაწერი, კიდევ ერთი გაკეთებული ხმალი. ეს “კიდევ” მიუთითებს, რომ წარსული არ წავიდა, რომ იგი ადამიანშია, და ამიტომ მას უნდა დაუმატო რაიმე ახალი, რადგან ამით წარსული იმატებს და წინ მიიწევს.

პასეიზმის ნაცვლად მოდის აქტუალიზმი. ამგვარ ადამიანებს ავიწყდებათ წარსული და არ უნდათ, იცოდნენ მომავალი. მათ სურთ იცხოვრონ აწმყოში და საკუთარი თავისთვის. ისინი არიან მამაცნი, ენერგიულნი, ნიჭიერნი, მაგრამ ის, რასაც ისინი აკეთებენ, აკეთებენ საკუთარი თავისათვის. ისინიც სჩადიან გმირობებს, მაგრამ საკუთარი სიხარბისათვის, ეძებენ მაღალ ადგილს საზოგადოებაში, რათა დატკბნენ საკუთარი ძალაუფლებით, რადგან მათთვის რეალურია მხოლოდ აწმყო, რომლის უკანაც გარდაუვალად იგულისხმება თავისი, პირადული.

მესამე შესაძლო და რეალურად არსებული ვარიანტი განეკუთვნება დროსა და სამყაროს – ესაა არა მხოლოდ წარსულის, არამედ აწმყოს უგულებელყოფაც მომავლის

გულისათვის. წარსული უარ-იყოფა, როგორც გაქრალი, აწმყო – როგორც მიუღებელი; რეალურად აღიარებულია მხოლოდ ოცნება.

ფუტუროლოგიური აღქმა კანონზომიერია, ისევე როგორც სხვა ორი, მაგრამ ეთნიკურ გაერთიანებაზე იმდენად დამლუპველად მოქმედებს, რომ ნებისმიერი ეთნოსი მთლიანად კვდება, – ან კვდებიან “მეოცნებეები”; ან “მეოცნებეები” აცხადებენ რომ მათი ოცნება განხორციელებულია და ხდებიან აქტუალისტები, ანუ იწყებენ ცხოვრებას, როგორც დანარჩენები.

პასეიზმი, აქტუალიზმი და ფუტურიზმი ასახავს ეთნიკური დინამიზმის სამ სტადიას. ეთნოსის სტატისტიკურ მდგომარეობას ახასიათებს დროის, როგორც ასეთის, იგნორირება. ამ ყაიდის ადამიანებისათვის დრო არაა საინტერესო, რადგან ისინი დროის ანგარიშგებიდან არავითარ სარგებელს არ იღებენ იმ საქმიანობისათვის, რაც მათ აპურებს.

სწორედ ისტორიული დროის შედეგებამ და გაშლამ, მოვლენათა სიმჭიდროვის შეცვლამ მიიყვანა ლევ გუმილიოვი ეთნოგენეზისის მოძრაობის მერყევი ხასიათის გაგებამდე.

პასიონარობა ეთნოგენეზისში

ეთნოგენეზისის დასაწყისი პირდაპირაა დაკავშირებული ცოცხალი არსებების გენოფონდის უეცარ ცვლილებასთან, მუტაგენეზის თანხლებით. ეს ხდება განსაზღვრულ ადგილას და განსაზღვრულ დროს უეცარი ზემოქმედების შედეგად.

ახალი პოპულაციის გენეტიკური ნიშანია მისი წევრების მომატებული სამოქმედო აქტიურობა. ბიოსფეროს ცოცხალი ნივთიერების ჭარბი ბიოქიმიური ენერგია, რომელიც მათ გააჩნიათ, საშუალებას აძლევს მათ, გამოიყენონ ეს ნამატი ენერგია ორგანიზატორთა და შემსრულებელთა რანგში. ამ გენეტიკურ ნიშანს გუმილიოვთან პასიონარულობა ეწოდება. ეს ეთნიკური ისტორიის ახალი პარამეტრია. პასიონარულობა გამოვლინდება მოქმედებისა და გარემოს შეცვლის გადაულახავ

მისწრაფებაში. ისინი ებრძვიან დამპყრობლებს, აწყობენ ლაშქრობებს ხალხთა დაპყრობით, იბრძვიან და თავს სწირავენ განყენებული იდეალებისათვის.

ეთნოგენეზისის კანონზომიერება ეწინააღმდეგება დასავლეთში მიღებულ განუხრელი პროგრესის თეორიას, მაგრამ სრულიად პასუხობს დიალექტიკური მატერიალიზმის პრინციპს – უარყოფის პრინციპს. დიალექტიკის კანონები გამოყენებადია ეთნოგენეზისის მოვლენებისათვის. რაოდენობის ხარისხში გადასვლა შეინიშნება აფეთქებებისა და ეთნოსების ჩამოყალიბების (ნეგენტროპია) დროს, შემდგომ ეთნიკურ ისტორიაში (ენტროპია) კი ის მხოლოდ ნიშანს იცვლის. ეთნოსისტემის მოზაიკურობა აიხსნება დაპირისპირებულთა ბრძოლისა და ერთიანობის კანონით, ხოლო ეთნოსების შეცვლა სხვათა მიერ – უარყოფის უარყოფის კანონით. პასიონარულობა მემკვიდრეობითი თვისებაა, – ჩანს, რეცესიული, რადგანაც ის გადაეცემა შვილებისა და შვილიშვილების გვერდის ავლით – შვილთაშვილებსა და მათ შვილებს. ეს განმარტავს ეთნოსების რეგენერაციის უნარს.

მიკრომუტაცია ქმნის ქცევის ახალ ნიშან-თვისებას. მუტაცია არასოდეს არ მოიცავს მთელ პოპულაციას. მას განიცდიან, და სხვადასხვანაირად, ცალკეული არსებები. მაგრამ აშკარა მუტანტები სწრაფად მოიშორებიან ბუნებრივი გადარჩევით, მუტანტი-პასიონარების მოსაცილებლად კი დაახლოებით 1200 წელია საჭირო.

სისტემები მუშაობს ბიოქიმიური ენერგიით, აბსორბირებს (შთანთქამს) რა მას გარემოდან და გასცემს ზედმეტს (ფიზიკური გაგებით) სამუშაოს სახით. სისტემის – ეს იქნება ერთი ადამიანი თუ ეთნოსი – ოპტიმალური, ან ჰარმონიული მდგომარეობა ისაა, როდესაც ორგანიზმის საჭიროებაზე გამოყენებული ენერგისა და პასიონარულობის ენერგის რაოდენობა თანაბარია. მაშინ ისინი აწონასწორებენ ერთმანეთს და სისტემაც მყარია.

ეთნოგენეზისის ფაზები

პასიონარიზმის დონე ეთნოსში არაა უცვლელი. ეთნოსი წარმოშობიდან გადის განვითარების რიგ კანონზომიერ ფაზას, რაც შეიძლება შევადაროთ ადამიანის ასაკს. პირველი ფაზაა ეთნოსის პასიონარული აღმავლობა, რასაც პასიონარული ბიძგი ეწოდება. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ძველი ეთნოსები, რომელთა საფუძველზე წარმოიშვება ახალი, შეერთდება როგორც რთული სისტემა. ზოგჯერ არამსგავსი სუბეთნიკური ჯგუფებისაგან იქმნება პასიონარული ენერგიით შედუღებული მთლიანობა, რომელიც გაფართოებისას იმორჩილებს ტერიტორიულად ახლო ხალხებს. ასე წარმოიშობა ეთნოსი. ეთნოსთა ჯგუფი ერთ რეგიონში წარმოშობს სუპერეთნოსს. ეთნოსის სიცოცხლის ხანგრძლივობა, როგორც წესი, ერთნაირია და ბიძგის მომენტიდან სრულ დაშლამდე დაახლოებით 1500 წელს შეადგენს, იმ შემთხვევათა გარდა, როცა ეთნოგენეზისის ნორმალურ სვლას უცხოტომელთა აგრესია არღვევს.

პასიონარული აღმავლობის უმეტესი ნიშნული – ეთნოგენეზისის აკმატიური ფაზა – იწვევს ადამიანთა სურვილს, არა შექმნან ფასეულობები, არამედ “იყვნენ თავის თავად”. ჩვეულებრივ, ისტორიაში ამ ფაზას ისეთი შიდა მეტოქეობა და ჟლეტა ახლავს, რომ ეთნოგენეზისის მსვლელობა დროებით მუხრუჭდება. აკმატიური ფაზის დაწყებისას და მის დასასრულისას აქტიურად მოღვაწეობენ შემოქმედებითი პიროვნებები.

ჟლეტის შედეგად ეთნოსის პასიონარული ბიძგი თანდათან მცირდება, ან ადამიანები ფიზიკურად ანადგურებენ ერთმანეთს. იწყება სამოქალაქო ომები – რღვევის ფაზა. მას ახლავს ენერგიის უზარმაზარი გაბნევა, რაც კრისტალიზდება კულტურისა და ხელოვნების ძეგლებში. მაგრამ კულტურის გარეგნული აყვავება პასიონარულობის დაცემას შეესაბამება. ეს ფაზა მთავრდება სისხლისღვრით; სისტემა განაგდება საკუთარი თავიდან ზედმეტ პასიონარულობას, და საზოგადოებაში აღდგება მოჩვენებითი წონასწორობა.

ეთნოსი, შექმნილი ფასეულობების წყალობით, იწყებს ცხოვრობას “ინერციით”. ინერციის ფაზაში კვლავ მიმდინარეობს ადამიანთა ურთიერთდამორჩილება, ხდება დიდ სახელმწიფოთა წარმოქმნა, მატერიალურ სიკეთეთა შექმნა და დაგროვება.

თანდათანობით პასიონარულობა ილევა. როდესაც ენერგია სისტემაში ცოტაა, წამყვან ადგილს საზოგადოებაში იკავებენ ქვეპასიონარები – ადამიანები დაქვეითებული პასიონარიზმით. ისინი ცდილობენ მოსპონ არა მხოლოდ მოუსვენარი პასიონარები, არამედ შრომისმოყვარე და ჰარმონიული ადამიანებიც. დგება ობსკურაციის ფაზა, როდესაც დაშლის პროცესი ეთნოსოციალურ სისტემაში შეუქცევი ხდება. ყველა სფეროში გაბატონებული არიან დონდლო და ეგოისტური ადამიანები, რომლებიც ხელმძღვანელობენ საკუთარი ფსიქოლოგიის საჭიროებებით. ხოლო მას შემდეგ რაც სუბპასიონარები შეჭამენ და დალევენ ყველაფერს, რაც გმირული დროიდან შემორჩა, – დგება ბოლო, მემორიალური ფაზა, როცა ეთნოსი მხოლოდ ხსოვნას ინარჩუნებს თავის ისტორიულ ტრადიციაზე. შემდგომში მეხსიერებაც იკარგება; მოდის ბუნებასთან წონასწორობის (ჰომეოსტაზის) დრო, როცა ადამიანები მშობლიურ ლანდშაფტთან ჰარმონიაში ცხოვრობენ და დიდ ჩანაფიქრებს ობივატელურ სიმშვიდეს ამჯობინებენ. ადამიანთა პასიონარიზმი ამ ფაზაში მხოლოდ იმისთვისაა სამყოფი, რომ შეინარჩუნონ წინაპრების მიერ დატოვებული მეურნეობა.

განვითარების ახალი ციკლი შესაძლოა გამოწვეულ იქნას პასიონარიზმის მორიგი ბიძგით, რომლის დროსაც წარმოიშვება ახალი პასიონარული პოპულაცია. მაგრამ იგი ძველ ეთნოსს კი არ გარდაქმნის, არამედ ქმნის ახალს.

ეთნოგენეზისი – ესაა ბიოსფეროს ზოგჯერ აღმოცენებადი ბუნებრივი პროცესი, რომელიც ეთნიკური ისტორიის ერთ-ერთი კომპონენტია სამ მუდმივმოქმედ ფაქტორთან ერთად:

1. სოციალურ-პოლიტიკური ფაქტორი – ვინაიდან ადამიანები ყოველთვის აწესებდნენ ურთიერთობის გარკვეულ წესრიგს თავის კოლექტივში;

2. ტექნიკური – რადგან არაა და არც ყოფილა ადამიანი შრომის იარაღის გარეშე;

3. გეოგრაფიული – არსებობის საშუალებები გარემომცველი ბუნებიდან მოიპოვება, ხოლო რადგან დედამიწის ლანდშაფტები სხვადასხვაგვარია, განსხვავებულია ადამიანთა მომცველი ეკოსისტემებიც.

ეს სამი პარამეტრი საკმარისია ნებისმიერი ჰომეოსტატიური ეთნოსის დასახასიათებლად, მაგრამ ეთნოგენეზის დინამიკა მოქმედებს მეოთხე ფაქტორის – პასიონარული ბიძგის – ხარჯზე, რომელიც ზოგჯერ ჩნდება დედამიწის ზურგის გარკვეულ უბნებში და საფუძველს უყრის არა ერთ ეთნოსს, არამედ ეთნოსთა ჯგუფს, რომელსაც სუპერეთნოსი ეწოდება, – ანუ სისტემას, სადაც ცალკეული ეთნოსები ბლოკებს, რგოლებსა და ქვესისტემებს წარმოადგენენ.

შესაძლებელია ეთნიკური კონტაქტების ოთხი ვარიანტი სუპერეთნოსის დონეზე, რომლებიც პასიონარული მუხტის ხარისხით განისაზღვრება:

სტატიკური და პასიონარულ-დამაბული ეთნოსების შეთავსებას მოსდევს სუსტი ეთნოსის ასიმილაცია ან გამოდევნა;

თუ ხდება ახალი პასიონარული ბიძგი, წარმოიქმნება ახალი ეთნოსი.

ფაზათშორისი გადასვლები ეთნოსებს განსაკუთრებით მოწყლვადს ხდის გარე ზემოქმედებისათვის. ლ. გუმბელიოვმა შემოიტანა ეთნიკური ველის ცნება, რომელიც ხსნის ეთნოსების კომპლიმენტარობას.

პასიონარობა ცნობიერების სფეროში

თუ ეტალონად ავიღებთ თვითგადარჩენის თანდაყოლილი ინსტიქტის იმპულსს (1), – ინდივიდუალურსა და სახეობრივს, – მაშინ პასიონარობის იმპულსს (3) საპირისპირო ნიშანი ექნება. შესაბამისად, პასიონარობის იმპულსის სიდიდე შეიძლება იყოს თვითგადარჩენის ინსტიქტის იმპულსის თანაბარი, ან მასზე მეტი ან ნაკლები. ამდენად, შეიძლება არსებობა კლასიფიცირება პასიონარებად ($P>1$), ჰარმონიულებად

($P < 1$) და სუბპასიონარებად ($P = 1$). ამ ჯგუფთა შეფარდება განსაზღვრავს პასიონარული დაძაბულობის შეფარდებას სისტემაში, ჩვენს შემთხვევაში – ეთნოსში. პასიონარული ბიძგის მერე ის ნელა იზრდება, შემდეგ დგება “გადახურების” მომენტი, რომლის შემდეგაც მიმდინარეობს ნელი და თანაბარი შემცირება, ხშირად დაყოვნებებით. თუ ავაგებთ მრუდს, ეს იქნება ინერციული პროცესის ფიქსაცია. დიდი ნიშნულები დადებითი იქნება; პრაქტიკულად მიულწეველ ლიმიტად ნული იქნება.

საქციელთა უმეტესობას კარნახობს თვითგადარჩენის ინსტიქტი, ან პირადი, ან სახეობრივი. უკანასკნელი გამოვლინდება გამრავლებისა და შთამომავლობის აღზრდაში. პასიონარობას გააჩნია უკუვექტორი, რადგან ის აიძულებს ადამიანებს, შესწირონ თავი და თავისი შთამომავლობა, რომელიც ან არ იბადება, ანდაც სრულადაა უგულვებელყოფილი ილუზორული სურვილების გულისათვის – პატივმოყვარეობის, სიამაყის, ამპარტავნების, სიხარბის, ეჭვიანობის და სხვ. ის შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ანტი-ინსტიქტი, ან ინსტიქტი საპირისპირო ნიშნით.

როგორც ინსტიქტური, ისე პასიონარული იმპულსები ემოციის სფეროში მდებარეობს. მაგრამ ფსიქოლოგიური მოღვაწეობა შეგნებასაც მოიცავს. ესე იგი, ცნობიერების სფეროში შეიძლება იმპულსების ისეთი თანრიგის მოძიება, რომელიც შეიძლება ზემოაღწერილს შევადაროთ. ის რიგ იმპულსზე უნდა გაიყოს, რომლებიც სიცოცხლის შენარჩუნებაზეა მიმართული, ხოლო სხვა თანრიგი კი – სიცოცხლის ილუზიების მსხვერპლად შეწირვაზე. მოხერხებული ანგარიშისისათვის სიცოცხლის დამამკვიდრებელი იმპულსები აღვნიშნოთ “პლიუსით”, სამსხვერპლო იმპულსები კი – “მინუსით”. მაშინ შესაძლებელი იქნება ამ პარამეტრების სიბრტყე, დეკარატიული კოორდინატების სისტემის მსგავს პროექციაში გაშლა.

მხოლოდ მატერიის მოძრაობის საზოგადოებრივ ფორმაში აქვს აზრი პროგრესთან უძრაობისა და რეგრესის დაპირისპირებას. ხოლო ბუნების დისკრეტულ პროცესებში გააზრებული მიზნის ძიება – უადგილო თეოლოგიაა. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ეთნოგენეზისში არაა სისტემა, მოძრაობა და განვითარებაც კი; უბრალოდ, მასში არაა

“წინა” და “უკანა”. ნებისმიერ მერყევ მოძრაობაში არის მხოლოდ რიტმი და მეტი თუ ნაკლები დაძაბულობა.

ცნობიერების დადებითი იმპულსი მხოლოდ ბურჟუაზიული ეგოიზმი იქნება, რომელსაც თავისი განხორციელებისათვის, როგორც მიზნისთვის, გონება და ნება სჭირდება. გონებაში იგულისხმება რეაქციის არჩევანის თავისუფლება იმ პირობებში, რაც ამას უშვებს; ხოლო ნებაში – გაკეთებული არჩევანის შესაბამისი საქციელის განხორციელების უნარი. შესაბამისად, პიროვნების ყველა ტაქტილური და რეფლექტური მოქმედება ამ თანრიგიდან გამოირიცხება, ისე როგორც სხვა ადამიანთა, ან საკმარისად წონად გარემოებათა იძულებით ჩადენილი საქციელი. მაგრამ შინაგანი ზეწოლა – ან ინსტიქტის, ან პასიონარობის იმპერატივი – ხომ ასევე ახდენს ქცევის დეტერმინირებას? ესე იგი, ისიც უნდა გამოირიცხოს, ეთნიკური ველისა და ტრადიციების ზეწოლასთან ერთად. “თავისუფალი” (“ეგოისტური”) იმპულსებისათვის რჩება მხოლოდ მცირე, მაგრამ მკაცრად შემოფარგლული არე – ის, რომელშიც ადამიანი იტვირთავს მორალურ და იურიდიულ პასუხისმგებლობას თავისი საქციელისათვის.

“გონივრულ ეგოიზმს” უპირისპირდება საწინააღმდეგო ვექტორის იმპულსების ჯგუფი. ის ასევე კარგადაა ცნობილი, როგორც პასიონარობა, და ასევე არასდროს გამოყოფილა ერთიან თანრიგად. ყველა ადამიანს ახასიათებს უცნაური ლტოლვა ჭეშმარიტებისაკენ (მისწრაფება, შეიქმნას საგანზე ადექვატური წარმოდგენა), სილამაზისაკენ (ის, რაც მოგვწონს მიკერძოების გარეშე) და სამართლიანობისაკენ (მორალისა და ეთიკის შესაბამისობისაკენ). ეს ლტოლვა ძლიერ მონაცვლეობს იმპულსის სიძლიერისდა მიხედვით და ყოველთვის იზღუდება მუდმივმოქმედი “გონივრული ეგოიზმით”; მაგრამ, რიგ შემთხვევაში, ის უფრო ძლიერი აღმოჩნდება და პიროვნება არანაკლებ განუხრელად მიჰყავს დაღუპვამდე, ვიდრე პასიონარობას. ის, თითქოსდა, პასიონარობის ანალოგია ცნობიერების სფეროში და, შესაბამისად, იგივე ნიშანი გააჩნია. გუმბლიოვმა მას უწოდა “ატრაქტიულობა” (ლათინურიდან

ატტრაციო – ლტოლვა). ატრაქტიულობის ბუნება გაურკვეველია – ისევე როგორც ცნობიერებისა, – მისი შეფარდება თვითგადარჩენის ინსტიქტურ იმპულსებთან და პასიონარობასთან ისეთივეა, როგორცაა ნავში ძრავისა და საჭის შეფარდება.

ცალკეული ინდივიდის ფსიქოლოგიის შესასწავლად მოცემული თვალსაზრისი და ათვლის სისტემა ძალზე ცოტას თუ მოგვცემს, მაგრამ სავსებით მისაღებია ეთნოფსიქოლოგიაში.

ხოლო თუკი პასიონარობა ინსტიქტურზე მაღლაა? მაშინ პიროვნების პასიონარული (ქცევითი) სტატუსის აღმნიშვნელი წერტილი აბსცისის უარყოფით შტოზე გადაინაცვლებს. აქ მოხვდებიან კონკისტადორები და ახალ მიწათა გზამკვლელები, პოეტები და ერესიარქები, და ბოლოს – ინიციატიური ფიგურები, კეისრისა და ნაპოლეონის მსგავსად. როგორც წესი, ასეთები ძალზე ცოტაა, მაგრამ მათი ენერჯია საშუალებას აძლევს მათ, განავრცონ აქტიური მოღვაწეობა, რომელიც ყველგან ფიქსირდება, სადაცაა ისტორია. მოვლენათა სიმჭიდროვის შედარებითი შესწავლა პირველ მიახლოებით წარმოდგენას იძლევა პასიონარული დამაბულობის სიდიდის განსაზღვრისათვის.

იმავე თანმიმდევრობას ჩვენ ვამჩნევთ კოორდინატების ღერძზე განფენილ შეგნებულ იმპულსებში. “გონივრულ ეგოიზმს”, ე. ი. პრინციპს “ყველაფერი ჩემთვის”, ლიმიტში სტაბილური სიმაღლე გააჩნია. მაგრამ ის ზომიერდება ატრაქტიულობით, რომელიც ან ერთზე (რის ხარისხადაც ჩვენ ვიღებთ საკუთარი თავის სიყვარულს) ნაკლებია, ან მისი ტოლია, ანდაც მასზე მეტია. ბოლო შემთხვევაში ვხედავთ თავშეწირულ მეცნიერებს, ხელოვანთ, რომლებიც სტოვებენ კარიერას ხელოვნებისათვის, სიმართლისმოყვარეთ, რომლებიც იცავენ სამართლიანობას სიცოცხლისათვის საფრთხით. ერთი სიტყვით – დონ კიხოტს, ასე ვთქვათ, სხვადასხვა “კონცენტრაციით”. შესაბამისად, ინდივიდის რეალური საქციელი, რომლის დაკვირვების საშუალებაც გვაქვს, ყალიბდება ორი მუდმივი დადებითი და ორი ცვლადი უარყოფითი სიდიდის მიხედვით. შესაბამისად,

მხოლოდ უკანასკნელნი განაპირობებენ ქცევათა კატეგორიების სინამდვილეში ხილვად მრავალფეროვნებას.

დასკვნა

ჩვენის აზრით, ლ. გუმბლიოვის თეორიას დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხთა ისტორიული ბედის შესაცნობად. დასკვნები შესაძლებელია გაკეთდეს როგორც გლობალურ დონეზე პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღებისას, ისე ცალკე აღებული ადამიანის დონეზეც, მის ურთიერთობაში გარემომცველ სამყაროსთან.

ბუნების კანონის შეცვლა შეუძლებელია, ეთნოგენეზისის ბუნებრივი პროცესის შეჩერება შეუძლებელია, მაგრამ შესაძლებელია მისი წინასწარგანჭვრეტა, ისევე როგორც წინასწარმეტყველობენ ცუნამის თუ მიწისძვრას.

ლ. გუმბლიოვის თეორია – ესაა მცდელობა, პასუხი გაეცეს ადამიანის ყოფიერების ყველაზე ფუნდამენტურ საკითხებს.

აღმოჩენილ იქნა მეორე რიგის გეოგრაფიული ფაქტორი, რომელიც ეთნოგენეზისის გამშვები მექანიზმია. არსებითად იქნა განვითარებული სამეცნიერო მეთოდები და ჩამოყალიბდა ახალი სამეცნიერო დისციპლინა; განისაზღვრა ახალი მეცნიერების ადგილი ცოდნის სისტემაში.